Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie

MARS *et* HISTORIA

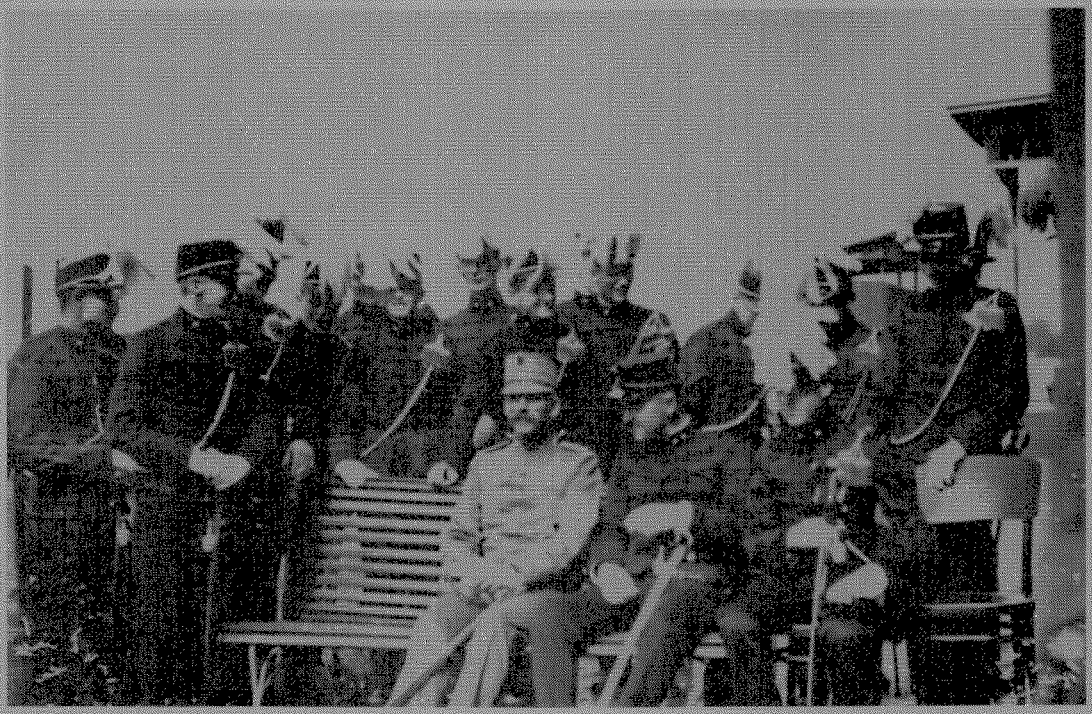

In dit nummer de laatste aflevering 'Uit het dagboek van luitenant Donck'

28e Jaargang nummer 2 - april/juni 1994 - Verschijnt 4 x per jaar

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
Drs. B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: Mr. C.J.M. Kramers. **Ondervoorzitter:** drs. J. Nuis. **1e Secretaris:** drs. J. Nuis. **Penningmeester:** Mr. W.J. Zaagman. **2e Secretaris:** E.W. van Popta. **Leden:** J. van den Berg, B.C. Cats, mevr. P.H.Th. Dumon, J.A.H. Engelman, H.F. Fabri, C.B. Nicolas, D.E.J. Stoot. **Adviseur:** F.J. van Lier.

ADRESSEN:
Voorzitter: Benoordenhoutseweg 30, 2596 BB 's-Gravenhage 070-3247569
Ondervoorzitter en secretaris: Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037
Penningmeester: Julianaplein 16, 2771 EE Boskoop 01727-12897

AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:
(1) a. 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS' olv drs J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage 070-3251955
b. 'MIDDELEEUWEN' olv drs. R.P. de Graaf, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal 08385-27780
(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL' olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588
(3) UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg 070-387396
M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn 055-661706
(4) 'RIDDERORDENENONDERSCHEIDINGEN 'olv H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992
B.W. Wagenaar, Händelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-3886566
(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv drs. J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012
(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, De Mildestraat 57, 2596 S\V's-Gravenhage 070-3246568
(8) a. 'VERSTERKINGSWERKEN ALGEMEEN' olv drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage 070-3251955
b. 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE'
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv dr. S.J. de Groot, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Z 023-370769
(10) 'NAPOLEONTICA' olv Joh. Schaede, Stadionkade 97-1,1076 BM Amsterdam 020- 6624311
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade (gem. Nuth) 045-242962
(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv D.E.J. Stoot, De Wouden 87, 9405 HC Assen 05920-57174
(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma, 'Nij Midgaard', Woelwijk 1, 9255 KE Tytsjerk tel. en tel. fax: 05118-32524
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Burg Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage
(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv T.L.D. Postma, Kalfjeslaan 123,2623 AD Delft 015-612663
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn 055-553839
W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe 05780-12138
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-3634391
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324
W. den Dunnen, Laurens Reaelstraat 32, 2595 M 's-Gravenhage 070-3814892
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283
Dr. P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332
(20) 'KNIL' olv C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage 070-3248495
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE EN TIJDSCHRIFTEN' olv drs. M.J. Lohnstein, Arnhemse straatweg 46, 6881 NH Velp 085-615484
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv drs. J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624
J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-246815
(23) 'KORPS MARINIERS' olv B.E. Stuit, Middelzand 2711, 1788 CM Den Helder 02230-44649
(24) 'GEWAPENDE BURGERS' olv A. Kok, Balistraat 86c, 2585 XW 's-Gravenhage 070-3466135

Mars et Historia
Orgaan van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie.
Verschijnt 4 x per jaar.

REDACTIE:
J. van den Berg
J.A.H. Engelman
F. Fabri
H. Muller

Redactieadres:
Cronestein 85
2804 EL Gouda

Ledenadministratie:
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, tel.: 023-291324.

Tekstverwerking:
Mw.M.C.van Goethem-van Tol

Druk:
Drukkerij W. van der Louw
Berkel en Rodenrijs

Lidmaatschap:
De contributie bedraagt per jaar min. f 50,-, te storten op rek. nr. 65.82.12.125 van de ING-Bank te Waddinxveen, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Waddinxveen.
Leden in het buitenland: f 60,-.

Reeds verschenen nummers
kunt U, zolang de voorraad strekt bestellen bij J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, tel.: 01820-34283, tegen onderstaande prijzen:

Losse nummers (inclusief portokosten) t/m jaargang 1991 f 7,50, over te maken aan de penningmeester.
Vanaf jaargang 1992 f 12,50 (inclusief portokosten); themanummers 40/45, Ned.-Indië 41/ 42 en 75 jaar MLD f 15,00 (inclusief portokosten); jubileumboek 25 jaar, f 38,00 (inclusief portokosten).
Enveloppen Nederlandse schilders van militaire taferelen f 8,00 per stuk (inclusief portokosten) overmaken op postgiro 31 41 628 t.n.v. H. Muller te Breda.
Verkrijgbaar zijn de nrs: 2 (W.C. Staring), 3 (J.W. van Oorschot), 4 (A.M. Luyt), 5 (H.M. Krabbé) en 6 (W.P. van Geldorp).

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

28e Jaargang nummer 2 - april/juni 1994

INHOUD

1944: Het jaar van de bevrijding; het begin van het einde.
J.A.H. Engelman: D-Day 1944-1994: 'It is hell', zeiden ze toen en nu.
H.J.E. van der Kop: Squadron 320 bij D-Day en de invasie van Normandië.
Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland: De Operatie Market-Garden.
H. Sonnemans: De actie bij Hedel 22-25 april 1945.
C.A. Heshusius: Uit het dagboek van luitenant Donck (47 en slot).
Kl. Sierksma: De vaandels van de infanterie van het Koninklijk Hollands Leger ten tijde van koning Lodewijk Napoleon 1806-1810.
Dr. S.J. de Groot: Enkele notities over het gebruik van het uniform van een dienstplichtige bij de Vesting Artillerie (1887-1889).
L. Schuitemaker: Rangen en promotie.
H. Muller: Ongebruikelijke onderscheidingstekenen.
C.F.C.G. Boissevan: Uit het dagboek (1830-1835) van kapitein Testas (10).
Reactie van Mr J.H. Carstens op Nederlandse soldaten in een Duits leger.
Boekenwijzer.
Bestuursmededelingen.

1944:
Het jaar van de bevrijding; het begin van het einde

1944 was zonder meer het meest enerverende van de zware oorlogsjaren. De dag- en nachtbombardementen op Nazi-Duitsland bereikten hun hoogtepunt doordat duidelijk werd dat de geallieerden niet waren te stoppen. De massaliteit van de aanvallen werd duidelijk toen begin februari de acties nacht na nacht in een week in de annalen werden opgetekend als "the big week". Bij zo'n omvangrijke aanpak waarbij vooral de weersomstandigheden een grote en beslissende rol speelden is het nauwelijks te vermijden dat er iets misgaat. De inwoners van Enschede en Nijmegen kunnen er over meepraten. Het is onrechtvaardig dat hierdoor veel anderen dit niet meer kunnen. Zij waren slachtoffer van deze geografische vergissingen, die de moraal van de toch al zo geteisterde bevolking danig op de proef stelde.
Andere gebeurtenissen in dat jaar waren echter tekenen dat er iets goeds stond te gebeuren. Het licht begon weer te gloren en het einde van de oorlog leek in zicht te komen. Na de landing - in 1943 - in het zuiden van Italië gaf 1944 het beeld dat de geallieerde troepen met succes konden doorstoten naar het noorden van Italië. Het fascistische regime van Mussolini was al gevallen en in oktober 1943 had het "nieuwe" Italië de oorlog aan Duitsland verklaart. De opmars door de laars ging moeizaam maar vorderde. Op 4 juni 1944 werd Rome bevrijd, op 6 juni werd aan de Franse westkust - in Normandië - de grootste militaire landingsoperatie uitgevoerd. Nog altijd is dit militair en logistiek een onovertroffen staaltje van vakmanschap. De gevechten na de landingen kostten meer tijd, manschappen en materieel dan was begroot. Maar op 23 augustus wordt Parijs bevrijd, op 3 september Brussel en op 11 september overschrijden enkele Engelse patrouilles de Nederlandse grens in de buurt van Valkenswaard. Op 15 augustus had in de vroege morgenuren opnieuw een geallieerde landing plaatsgevonden in zuid Frankrijk tussen Toulon en Cannes. In snel tempo baanden de Amerikaanse, Engelse en Franse troepen zich een weg naar het noorden. Overal kwamen de Franse Binnenlandse Strijdkrachten in het geweer en de ene na de andere stad werd door hen bevrijd. Op 20 augustus waren al acht departementen door de Franse Binnenlandse Strijdkrachten (FFI) bevrijd.Op 17 september landden Britse en Amerikaanse luchtlandingstroepen in ons land in het kader van de operatie Market-Garden bij Son, Veghel, Grave, Groesbeek, Nijmegen en Arnhem. Deze operatie, die na inname van de brug in Arnhem met een snelle actie om het Roergebied, moest de weg openen naar Berlijn om naar verwachting nog in 1944 een einde te maken aan de tweede wereldoorlog. Helaas, het ging mis. De geplande inzet van de grondtroepen ondervond zoveel vertraging door de tegenstand van de Duitsers, verliep niet volgens schema. Na 10 etmalen van moedige strijd in Arnhem en Oosterbeek om de laatste brug over de Waal te veroveren moesten de troepen van de 1ste Britse Airborne Division zich terugtrekken. De pogingen om de para's in de Arnhemse regio te ontzetten mislukten. Versterkingen konden ook door de lucht niet worden aangevoerd. De snelle opmars van de geallieerden vanuit het zuiden, na D-Day, leidde tot hardnekkige geruchten dat deze tot in de vesting Holland zal doorgaan. Op dinsdag 5 september vluchtten NSB'ers massaal naar oost Nederland en naar Duitsland. Ook Duitsers schijnen de wijk te nemen. Deze dag zal later bekend worden als Dolle Dinsdag. Al deze voorvallen vormden tekenen dat het einde in zicht kwam. Dat de bevrijding van ons land na D-Day nog bijna een jaar op zich zou laten wachten had niemand bevroed. En dat daarbij het westen van Nederland nog de hongerwinter moest doorstaan was een onvoorstelbare veronderstelling. Na dat enerverende oorlogsjaar 1944 kwam het eind pas in mei 1945.
In dit kwartaalschrift van Mars et Historia enkele bijdragen over de strijd, die werd meegevochten door de Koninklijke Nederlandse Brigade "Prinses Irene" en 320 Squadron, maar begon met de landingen in Normandië.

J.A.H. ENGELMAN

D-Day 1944-1994: 'It is hell', zeiden ze toen en nu

"O.K. w'll go!" We zullen gaan! Met deze woorden gaf generaal Eisenhower op 5 juni 1944 om 04.15 uur 's morgens het groene licht voor het doorgaan van de grootste militaire operatie uit de Tweede Wereldoorlog.
"OVERLORD" kon eindelijk beginnen. Het slechte weer had al roet in het eten gegooid. Sommige schepen die een langere tocht moesten maken waren al eens teruggeroepen. Generaal Eisenhower, de opperbevelhebber van de geallieerde expeditiestrijdmacht en admiraal Ramsey, de bevelhebber der zeestrijdkrachten, realiseerden zich maar al te goed dat het weinig zin had een landing uit te voeren met een leger dat leed aan zeeziekte en daardoor nauwelijks in staat zou zijn te vechten.

Onvoorstelbaar strenge veiligheidsmaatregelen' hadden de voorbereidingen omgeven. Het gebied in Zuid-Engeland, waar de invasietroepen met hun materieel werden verzameld werd tot verboden gebied verklaard. De burgers hadden alleen met speciale pasjes toegang tot hun eigen woonomgeving. De militairen mochten hun legeringsplaatsen niet verlaten om met een vriendinnetje in een plaatselijk hotel het weekeinde door te brengen.
Om de Duitsers op een dwaalspoor te brengen over de plaats van een mogelijk landing werden in het oosten van Engeland rubber opblaas-tanks en vrachtwagens geplaatst, en namaak-vliegvelden geïnstalleerd.
Tijdens de landingen op de stranden van Normandië werd de misleiding nog verder opgevoerd doordat op grote schaal 'window' - repen zilverpapier - werd uitgeworpen. Hiermee werd op de radar het beeld opgeroepen dat een grote vloot "richting Calais" kwam opstomen. Daarnaast werden kleine poppen, van jute gemaakt, in het duister van de nacht uitgeworpen om de indruk van een massale paralanding te geven. Hierbij concentreerden de invasieplanners zich vooral op het gebied bij Calais. Dáár verwachtte de Duitse legerleiding een landing, dáár was immers het Kanaal het smalst, de oversteek het kortst, en de duinen schijnbaar het gemakkelijkst te nemen. Maar de geallieerde opperbevel had andere plannen. Men had voor Normandië gekozen, omdat daar de kustverdediging minder zwaar werd geacht en grote steun van het verzet kon worden verwacht.
Terwijl de "Beach Intelligence Service" onder leiding van de uit Antwerpen afkomstige kolonel Hugo van Kuijck de voor de landing noodzakelijke zee- en strandkaarten maakte, zorgde het Franse verzet voor duizenden gedetailleerde tekeningen van de Duitse stellingen, de radio- en radarstations en de kustbatterijen. Hugo van Kuijck paste voor het eerst op grote schaal infra-rood fotografie toe.
De kaarten die op basis hiervan werden getekend en waarop ook de waterhoogten werden aangegeven bleken van grote nauwkeurigheid. Fotoverkenningssquadrons maakten gedetailleerde panorama-overzichten van de landingsstranden. Een oproep aan de Fransen via de BBC had honderdduizenden ansichtkaarten van Normandië opgeleverd, waardoor de inlichtingenrapporten over de verschillende lokaties in het landingsgebied zeer gedetailleerd en nauwkeurig konden worden samengesteld.
In Zuid-Engeland had generaal Eisenhower en zijn staf Southwick House in Portsmouth aangewezen als hoofdkwartier van waaruit operatie Overlord zou worden geleid. Er was een order geplaatst bij een speelgoedfabrikant voor een kaart waarop de onderneming in al zijn details kon worden gevolgd.
Maar omdat ook hier geen duidelijkheid naar buiten mocht komen over de aard en plaats van de operatie, werd een kaart besteld van Spanje tot aan Noord- Noorwegen met Zuid-Engeland. Pas toen de bestelling werd afgeleverd kregen de monteurs te horen welk stukje aan de wand zou moeten worden geschroefd. Toen de heren klaar waren en wilden vertrekken, bleek dat dit niet mogelijk was, uit veiligheidsoverwegingen. Zij werden 34 dagen vastgehouden, tot na "D-

6 juni 1944: de landing is begonnen, Amerikaanse militairen verlaten de landingsboten.
(Collectie J.A.H. Engelman

Day".
Overigens wordt aan deze aanduiding ten onrechte de betekenis "decision-day" toegekend. Vermoedelijk komt dit omdat de illegale Vrij Nederland in juni 1944 al 'kopte': "6 juni 1944: DECISION DAY. De legers der bevrijding bestormen West Europa".
Onder die legers bevond zich ook de Koninklijke Nederlandse Brigade "Prinses Irene", die in het noorden van Normandië de bevrijders werden van Pont-Audemer.
Terwijl de Verenigde Staten en Groot Brittannië op talrijke plaatsen daadwerkelijk hebben bijgedragen aan en meegeholpen bij de oprichting van herinneringsmonumenten, is Nederland niet verder gekomen dan een eenvoudige steen in de galerijen van herdenkingsstenen buiten het "Museum van de Vrede" MÉMORIAL in Caen.
In de tuin van het stadhuis van Pont-Audemer staat achter een bloembak een vlaggemast waar weliswaar ook de Nederlandse vlag waait, maar een kleine plaquette op de bloembak de Nederlandse betrokkenheid bij de bevrijding van deze Normandische plaats aangeeft. Dit herdenkingsbord is door de oud-strijders van de Prinses Irene Brigade zelf geschonken. Toen wij er medio mei even gingen kijken was de plaquette door de gemeente verwijderd voor 'groot onderhoud' met het oog op de plechtigheden op 5 juni. Overigens de Prinses Irene Brigade is met naam en toenaam wel terug te vinden in de musea van Bayeux en Arromanche. Vergeten zijn zij dus niet in Frankrijk. Opvallend is dat de Fransen een grote bekendheid geven aan de rol die het eigen Vrije Franse Leger onder leiding van generaal Leclerc bij de bevrijding van Frankrijk, en dan met name van Parijs, heeft gespeeld. Lawaaierige schoolklassen die met hun schoolreisjes naar Normandië maken en de bezienswaardigheden daar komen bekijken weten wat Leclerc en zijn mannen hebben gedaan, waar De Gaulle aan land stapte na D-Day en wat hij in 1940 en in 1944 heeft gezegd. Zo'n nationale betrokkenheid vindt je niet of nauwelijks terug in de Nederlandse geschiedenislessen.
Het verhaal over de Prinses Irene Brigade gaat straks verder in bijdragen over de opmars naar ons land en de slag bij Hedel.
Op 6 juni 1944 was het 320 (Marine) squadron in de R.A.F. daadwerkelijk actief. Over die betrokkenheid kunt u ook in deze

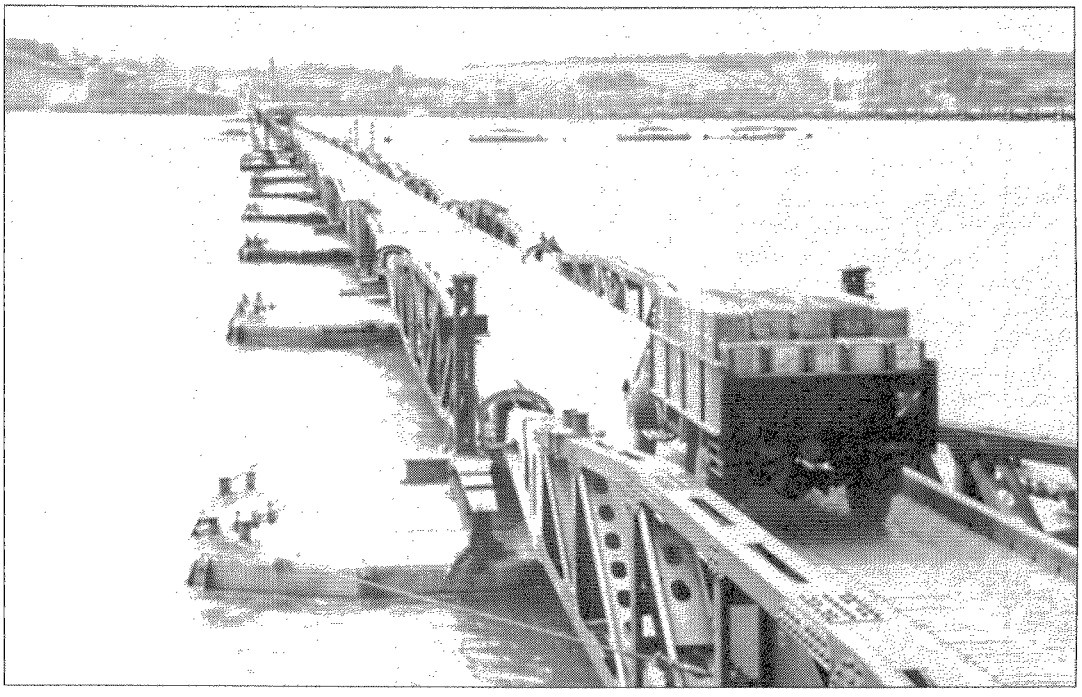

Eén van de drijvende pieren in de kunstmatige haven in Arromanches. De weg naar de vaste wal.
(Collectie J.A.H. Engelman)

editie meer lezen. Nederlanders maakten ook deel uit van de bemanning van Britse marineschepen. De Motor Torpedo Boten en Motor Gun Boats van de Nederlandse MTB/MGB groep in de Britse Royal Navy sloten het Kanaal af om Duitse aanvallen in de flank van de bijna 60 invasie-konvooien te voorkomen. Onlangs kregen de veteranen van die marine-eenheid nog een Britse onderscheiding uitgereikt. De kanonneerboten Soemba en Flores namen vanaf posities voor de voor de kust deel aan het bombardement op de Duitse stellingen. De Sumatra werd afgezonken bij de opbouw van één van de kunstmatige havens.

De planning van deze havens was op zichzelf al een hoogstandje van organisatie en technisch vernuft. De bouw van de onderdelen hiervoor - zoals de betonnen (Phoenix)caissons, de drijvende kades en pieren - werden in verschillende Engelse havens uitgevoerd en na de landingsoperatie op 6 juni 1944 ingevaren. Op verschillende delen werden bij het overvaren voertuigen meegenomen, die een aanvulling vormden op het wagenpark dat al was overgezet in de eerste landingsgolven. Grootste probleem vormde de brandstoftoevoer. Angst voor aanvallen op tankers in open water deed het opperbevel besluiten tot PLUTO: PipeLine Under The Ocean, waarmee vanuit het eiland Wight brandstof naar Cherbourg werd gepompt. Later kwam daar nog een verbinding naar Bologne bij. En toen bleek dat de Luftwaffe geen rol van betekenis meer speelde kon ook met tankers brandstof worden overgevaren. Waar de geallieerden niet op hadden gerekend was een verder verslechtering van het weer. In juni zorgde een zomerstorm met windkracht 6 en 7 voor een desastreuze aanval op de kunstmatige havens, die op enkele plaatsen waren opgebouwd. De Amerikaanse haven werd niet afgemaakt na "the great storm", waarbij caissons in tweeën braken, de drijvende weg op het strand werd geworpen en allerlei onderdelen lek sloegen of kantelden.
Alleen de kunstmatige haven bij Arromanches werd afgemaakt en kon zonder ingrijpende wijzigingen worden gerepareerd. Toen deze haven in bedrijf was genomen, was de oppervlakte vergelijkbaar met de haven van Dover. Wie nu Arromanches bezoekt ziet nog altijd de restanten van die noodha-

ven van toen. Bij eb en vloed steken de caissons boven het water uit of kunnen op het strand nader worden bekeken. Wie meer over die haven te weten wil komen wordt een bezoek aan het museum van Arromanches aangeraden. Aan de hand van een uitgebreid model, dat de fabrikanten van de onderdelen van deze drijvende haven aan het museum hebben aangeboden wordt duidelijk hoe het er uitzag.
Brandstof was van essentieel belang voor de opmars van de troepen naar Duitsland. Die voortgang dreigde te stokken doordat een tekort ontstond aan jerry-cans. Deze werden in grote getalen door Fransen weggehaald voor eigen gebruik. De geallieerden hadden deze handige brandstoftanks exact nagemaakt van de Duitse "Kraftstofkannen" en zo kwamen de kopieën ook aan de naam waaronder ze algemeen bekend zijn geworden. Ook de Fransen zagen wel iets in de blikken die dan ook als sneeuw voor de zon verdwenen. Om een dreigend tekort te keren bedacht één van de stafleden een oplossing. Iedereen die één of meer blikken terugbracht kreeg een "oorkonde van verdienste" waarop de naam was ingevuld met foto en handtekening van generaal Eisenhower. Omdat scholen de beste plaatsen waren om de teruggebracht blikken te verzamelen kwam op de oorkonde ook het stempel van de school. Er zijn nog veel Fransen in het gebied van Normandië die hun oorkonde trots bewaren.
"It was hell", zeggen de veteranen die het hebben meegemaakt. Zeker de Amerikanen die na de landing op Omaha Beach harde gevechten moesten leveren omdat de Duitsers daar om elke vierkante meter bleven vechten en het terrein vol hindernissen zat waardoor een gemakkelijke doorstoot haast niet mogelijk was. Ook de herdenking van de bijzondere verjaardag werd op dezelfde wijze omschreven: "it was hell". Enkele tientallen gekroonde en ongekroonde staatshoofden, regeringsleiders, ministers en vele andere autoriteiten, zo'n 100.000 officiële bezoekers, waaronder ongeveer 60.000 veteranen, ruim 6.000 journalisten, fotografen, radio- en televisiemedewerkers, een handvol onwillige boeren en 50.000 Franse en buitenlandse militairen vormden het decor voor de plechtigheden in Normandië op 5 en 6 juni. En die chaotische verzameling moest in goede banen worden geleid door zo'n 7000 extra gendarmes. Het gebeurde allemaal met de nodige improvisatie en de Franse slag.
Tevoren, op 4 en 5 juni hadden zich ook al de nodige herdenkingen en plechtigheden afgespeeld aan de andere kant van het Kanaal, in Portsmouth. Voor sommigen is het allemaal iets te veel van het goede. Met het commerciële circus dat zich bij dit soort mega-evenementen ontwikkeld krijgt het allemaal - met respect opgemerkt - een "Sijtje Boes"-achtige sfeer, waar toeristen zich vergapen aan de uitstallingen, souvenirs en de veteranen de "beestjes-uit-de-dierentuin" worden.
Dit jaar was het 50 jaar geleden dat D-Day plaatsvond. Misschien was het wel de laatste keer dat deze verjaardag officieel met zoveel autoriteiten werd gevierd. Toch zullen de herdenkingen niet stoppen. In steden en dorpjes van Normandië staat wel een monumentje, is wel een plaquette ter ere van ... . De plaatselijke bevolking en de veteranen zullen zolang dit fysiek mogelijk is, ieder op hun eigen wijze de nagedachtenis van de gevallenen blijven herdenken. En de gebeurtenissen van 1944. Met D-Day begon de daadwerkelijke bevrijding van Europa. Eerst Frankrijk, later ook de rest van Europa. 1944 Werd het laatste jaar van de oorlog. De route vanuit Normandië de weg naar de vrijheid. Een weg met hindernissen: operatie Market-Garden, het Ardennen-offensief, de strijd om Duitsland - Remagen, Berlijn.

H.J.E. VAN DER KOP

Squadron 320 bij D-Day en de invasie van Normandië

Niemand had na de mei-dagen 1940 kunnen vermoeden, dat de Marineluchtvaartdienst vier jaar later op zeer intensieve wijze aan de invasie van Normandië zou deelnemen.

320 Squadron zou het enige onderdeel van onze krijgsmacht worden, dat deel had in de voorbereidende operaties voor de invasie van Normandië en dat tijdens D-Day in het eerste uur werd ingezet om daarna voortdurend een bijdrage aan de geallieerde inspanning te leveren tot de overwinning in mei 1945.

KORTE VOORGESCHIEDENIS

Op 1 juni 1940 werden 320 en 321 Squadron van de MLD met uit Nederland in de mei-dagen 1940 weggekomen personeel in het VK opgericht; 320 om met overgevlogen Fokker TVIII-W's drijvervliegtuigen, en 321 om met de door de R.A.F. afgestane Ansons maritieme patrouilles bij R.A.F. Coastal Command te gaan vliegen. Beide squadrons werden bemand met uit Nederland weggekomen personeel. Deze opzet bleek echter weldra te hoog gegrepen, ook toen uitgeweken personeel van de Militaire Luchtvaart in marinepak werd gestoken en ander marinepersoneel en mannen van de R.A.F. de gelederen kwamen versterken. Bij het in dienst komen in 1940-41 van Hudson bommenwerper-verkenners ging daarom ook 321 Squadron in 320 Squadron op. Aldus voerde 320 Squadron vooral maritieme operaties uit, rangerend van verkenningen tot aanvallen op vijandelijke scheepvaart. Daarnaast nam het deel aan enkele 1000-bommenwerper aanvallen (1942).

Toen de Hudson steeds minder geschikt werd voor zijn taak en verliezen hoog opliepen, kwam de in 1939 ontworpen B-25 North American Mitchell middelzware bommenwerper bij het squadron, ondermeer via de Lend-Lease regeling met de Verenigde staten. De Mitchell was reeds bij de Nederlandse Militaire Luchtvaart School in Jackson (VS) in dienst en bij het 18e Squadron van de Militaire Luchtvaart van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger in Australië, daar in 1941 de Nederlandse regering het toestel had besteld. Nu had de R.A.F. zelf enige Mitchell squadrons ingedeeld bij Bomber Command, zodat 320 Squadron uit Coastal Command ging en daarmee zijn maritieme taken vaarwel zegde, hoe dat ook door de marineleiding eerst werd betreurd. In Bomber Command kwamen de lichte- en middelzware bommenwerpers in R.A.F. No. TWO Group, welke onder leiding stond van de toen reeds befaamde Air Vice Marshall Sir Basil Embry.

Ter voorbereiding van de invasie werd op 13 november 1943 de Allied Expeditionary Air Force opgericht, met de 9th U.S. Army Air Force, de Air Defence of Great Britain en de (R.A.F.) Second Tactical Air Force, waaronder R.A.F. No. TWO Group kwam, dus ook 320.

NIEUWE TAKEN EN TECHNIEKEN

Toen 320 voldoende was opgewerkt, begon het met een sterkte van 12, daarna oplopend naar 18 tot 22 vliegtuigen zijn nieuwe taak tezamen met de R.A.F. Mitchell squadrons 98, 180 en 226, en het met Boston lichte bommenwerpers uitgeruste R.A.F. squadron 88 en het R.A.F. 342 Franse squadron Lorraine. Dat betekende aanvallen op vijandelijke communicatiecentra, vliegvelden en opslagplaatsen, waarnaast speciale doelen kwamen, zoals V-1 en V-2 raket opstellingen. Daaraan werden bij het naderen van D-Day operaties tegen kustbatterijen en troepenconcentraties toegevoegd.

Operaties werden overdag in box-formatie van zes vliegtuigen uitgevoerd, waarbij de box gevormd werd door twee formatie van drie in V-vorm. Iedere Mitchell had acht maal 500 lbs of vier maal 1000 lbs bommen (meestal general purpose) bij zich, die enkel, of met een tevoren bepaald interval in serie konden worden afgeworpen. Door zo'n

box tegelijk de bommen te laten afwerpen, het zogenaamde pattern bombing, kon men een grotere trefkans krijgen. Voor het aanvallen van een doel van grote oppervlakte vlogen boxen bij elkaar in V-formatie, leidend tot de zogenaamde diamond formation, een ruit-formatie met vier boxen of 24 vliegtuigen. Het afwerpen van de bommen geschiedde via de VHF radio op commando van de zogenaamde leading navigator(-waarnemer) van de boxleider, in geval van grotere formaties door die van de voor vliegende eerste box. Hij bediende de Mark XIV bommenrichtkijker, die beperkt gestabiliseerd was om enige koers, hoogte- en snelheidsveranderingen tijdens de aanval te kunnen doen. Die waren zeer nodig, daar het op een zelfde koers en hoogte blijven betekende, dat de FLAK (Flugzeug Abwehr Kanonen) luchtafweerbatterijen, zeer snel ingeschoten raakten. Zodoende werd gepoogd nimmer langer dan 20-25 seconden op dezelfde koers en hoogte te blijven.

FLAK waren merendeel 88mm of zwaardere batterijen, vast opgesteld, of mobiel (ook op treinen) die een grote vuursnelheid hadden en vaak met nabijheids/tempeerbuis scherfmakende munitie schoten. Daarbij vuurde men een barrage in een ruimte waarin de vliegtuigen waren, of schoot men gericht op de leider.
Voor een barrage moest men zo snel mogelijk daar doorheen komen; voor gericht vuur moest men zoveel mogelijk ontwijkende acties doen. De combinatie gaf de grootste schade.
Van de lichtere afweer(mitrailleurs) hadden de Mitchells weinig te duchten daar rond 8000 tot 14000 vt werd gevlogen.

De box-formatie was ook van belang om tegen vijandelijke jachtvliegtuigen een concentratie van vuur van eigen 12,7 mm mitrailleurs in de rugkoepel en neus uit te brengen. Gelukkig werd 320 in die tijd overdag nagenoeg nooit door jagers aangevallen, daar de onderzijde van de Mitchell slecht was beschermd. De bodemkoepel met 2 x 7,9 mm's was niet effectief, hooguit wel om de schutter luchtziek te maken.

Het was daarom van belang dat er een escorte jachtvliegtuigen de Mitchells en Bostons begeleidde, soms oplopend tot een sterkte van meer dan 100 toestellen, zeker wanneer men met de bommenwerpers de Luftwaffe probeerde te lokken. Die escorte bestond uit een 'close escort', die bij de formatie(s) bleven, een 'high cover', dat hoog boven de formaties vloog en een 'distant cover', dat vrij spel had en vaak vliegvelden van de Luftwaffe aanviel. Soms leverde het Nederlandse Spitfire Squadron 322 een bijdrage aan die escortes.

"HET WORDT SPANNEND"
Dat zei hoofdofficier vlieger 2e klasse (overste) Burgerhout, commandant van Squadron 320, eind februari 1944, toen de technische dienst voor een flexibeler organisatie als 6320 Servicing Echelon apart onder het commando van TD-officier Geudeker kwam te staan.
En dat het spannend werd kwam verder tot uiting, tot 320 in tenten ging en daarvoor een ontberingstoelage kreeg van £ 5,–/maand voor een ltz 3; die verdiende toen ca. £ 24,–/maand en kreeg 7 shilling 6 pennies per vlieguur; (dat was toen ca fl. 12,50).
In plaats van comfortabele nissenhutten met goede faciliteiten kwamen enkeldeks, soms lekkende tenten. Het betekende ook geen exclusieve maaltijden meer, geen warme baden, doch een tentenkamp in een bos aan de zoom van Dunsfold met op afstand daarvan latrines; officieren met vieren in een tent, anderen met vieren of zessen; zo min mogelijk kleding en uitrusting, wankele kampbedden, ieder zijn eigen kampeerbestek, een veldkeuken voor allen, wassen in de open lucht uit canvas bakjes, soms met een laagje ijs op het water; bij donker een walmend petrolielampje; geen verwarming, dan was je bed goed genoeg tijdens standby.
Toch wendde dat snel en werd er veel geïmproviseerd. De squadrons moesten echter blijven opereren. Briefingen werden gehouden in een grote tent, met wachten ervoor en verder verscherpte security. Security ging zover, dat eens een Brit (tijdig) meldde dat een vel papier met ops-gegevens uit zijn tas in de richting van een openbare weg was weggewaaid, waarna de gehele operatie werd afgelast.

De volgende stap was de 'Battle Course' te R.A.F. Swanton Morley. Dat betekende op 5

en 6 mei 1944 tentenkamp opbreken, vliegtuigen en een groot aantal lorries inladen. Via bochtige wegen na zo'n 225 km aankomen, uitpakken, tenten opzetten, erg veel aandacht besteden aan het vliegen, bommen werpen, ook met Gee-H, een radar om door wolken te bombarderen. Er werden ook angstwekkende proeven gedaan met 's nachts formatievliegen, totdat na een fataal ongeluk bij een ander squadron er verder van af werd gezien. Ook kregen bemanningen inzicht in het samenwerken met de Army voor luchtsteun, waarbij zij het aan te geven doel met kleurgranaten aangaven en 320 dat dan moest bombarderen. Eerder was ook al kennis gemaakt met het opereren van tanks in het terrein, waarop met lichte munitie werd geschoten. Dat klonk als regen in de tropen op een zinken dak.
Swanton Morley blijft echter ook in herinnering, omdat het squadron voor een paar dagen werd verlamd door diarree, zodat het vliegen nagenoeg moest worden gestopt en de koks zich verscholen.

De terugweg naar Dunsfold op 16 mei met een vrachtwagen duurde erg lang; diverse Amerikaanse en Britse konvooien waren op weg naar de zuidkust. De 'opbouw' voor D-Day was duidelijk te merken!

Toen begon het 'gewone leventje': spoorwegemplacementen, dan weer kustbatterijen, soms bij Calais, dan weer aan de Normandische kust. Dan was Dunsfold weer ineens 'gesloten' en moest men langs aangegeven paden lopen. Het werd bijna gemeengoed. Een grote invasie-oefening met luchtsteun met roetbommen voor aan land komende geallieerde troepen bij Bournemouth kreeg een bijzonder tintje, toen een 'foutje' van het leidende vliegtuig een hoog gezelschap 'observers' letterlijk zwart maakte. Nachtvliegen werd geïntensiveerd. 139 Wing (d.i. waarin 320 zat met 98 en 180 Squadron) kreeg onverwacht hoog bezoek. Supremo Eisenhower zelf:
"The aim is to fight for goodwill and understanding in a free society against a common enemy, who by barbarous means imposes his will on many millions. By God, we your commanders need your backing. There's still so much to be done before we reach our goal, final victory." Dat sprak hij, staand op een grote kist met 'de jongens' om hem heen.
Voortdurend werd gegokt, of 'het' echt was of 'nep'. In plaats van de Marinebattledress kwam de R.A.F. blauwe, met marine uitmonsteringen, uit logistiek oogpunt gemakkelijker. Ondertussen waren er verliezen.
In de eerste dagen van juni was de TD heftig in de weer alle vliegtuigen van invasie-strepen te voorzien ...

"WIJ MOGEN NIET MISSEN DAARBIJ TE ZIJN!"

Dat zei commandant Burgerhout op 5 juni 1944 vroeg in de ochtend. Daarna waren er nog wat Gee-H vluchten, werden bommenrichtkijkers uitgelijnd en de boordwapens getest. In de avond kwam de briefing voor een nachtoperatie. In wat onstabiel weer en met soms matig zicht gingen twaalf bemanningen van 320 op weg, de eerste, toen D-Day, 6 juni 1944, nog maar 25 minuten oud was. Zij zouden in Normandië een burg over de Orne en Dives bombarderen. Opdracht was dat men die duidelijk moest kunnen zien en anders na twee runs moest terugkomen met bommen. Timing was van groot belang. "Much air activity in various limited layers", had men op de briefing gezegd. Na het passeren van de Engelse kust navigatielichten uit! Iedereen klaar voor actie! Route ging via Calais. Zou daar de invasie beginnen? Onderweg was er een groots schouwspel van schepen die door hun zog te zien waren; er waren flitsen van diverse kanten. Dan koers naar Normandië, het weer werd niet beter. Dakota's doemden op met para's, vast ook in ijzige spanning. Het wolkendek werd verfoeid. Er onderuit gekomen op zo'n 1800 voet, maakten flarden en matig zicht identificeren van het doel nagenoeg onmogelijk. Beneden is het stil, soms ver af lichtspoor. Twee runs gemaakt, daarna wegwezen. Met teleurstelling wordt huistoe gegaan. Een schaduw van een vliegtuig flitst langs; goddank geen botsing! Voor de Engelse kust was het een drukte van jewelste. De nachtlanding met bommen, al zijn die veilig gesteld, is een secuur karwei. Bij de de-briefing dringt het pas echt door, dat zij één van de eersten over Normandië waren. Enkelen werden even beschoten. Jammer dat er geen bommen werden geworpen. Maar toch ...:
Toen de dag voorbij was, hadden de geallieerden zo'n 11.000 sorties (operationele

vluchten) gevlogen! Meer dan 150.000 man waren aan land gekomen, hadden contact gemaakt met de vijand en eigen para's. Daar bleef het niet bij. Wij blijven nu bij 320 Squadron.

EEN GREEP UIT HET 320-ARCHIEF:
In de nacht van 6 op 7 juni was het squadron in actie en wierp bommen af op een met coördinaten aangegeven plaats. In de nacht van 7 op 8 juni kregen spoorwegemplacementen nabij het invasiegebied het te verduren. In diezelfde nacht botsten twee Mitchells van 320 tegen elkaar. Bommen ontploften, er waren geen overlevenden. Een derde Mitchell overtijd, komt niet, bemanning gesneuveld.
10 Juni werd onder leiding van commandant Burgerhout met 72 vliegtuigen het pantserhoofdkwartier La Caine in de vroege avond aangevallen, waardoor nagenoeg de hele staf plus bevelhebber omkwamen. Dat bombardement werd o.m. uitgevoerd met Gee-H en bracht een zware klap toe aan de organisatie van Duitse pantser-eenheden. Het vliegen over de invasievloot bleef een belevenis.
Daarna volgden dag-aanvallen op pantserconcentraties in de bossen van Grimbosq. Op 12 juni kwam H.M. Koningin Wilhelmina met Z.K.H. Prins Bernhard naar Haar 320 om onderscheidingen uit te reiken en hen wat moed in te spreken. Het bezoek werd gevolgd door een 'maximum effort' met commandant 320 als leider van 72 vliegtuigen. Intense afweer beschadigde vele vliegtuigen, twee Mitchells van 320 gingen verloren. In de nacht van 12 op 13 juni waren tien Mitchells van 320 weer boven Normandië. Één ervan keerde niet terug ... Aldus had 320 het druk, ook al omdat soms vijandelijke jagers zich toonden.
Niet dat alleen individueel bombardementen op speciale doelen werden uitgevoerd, ook werd samengewerkt met Mosquito's van No. TWO Group. Op het licht van lichtfakkels van een Mitchell werden Duitse bewegingen op diverse plaatsen met raketten, mitrailleurs en bommen bestookt.

Ook het achterland kreeg aandacht: 20 juni wordt de leider van een box neergehaald en stort neer bij Rouaan, geen overlevenden.
Nadat het squadron ook nog steeds werd ingezet om vijandelijke concentraties en communicatie-centra aan te vallen, kwam op 22 juni 1944 ten 1900 uur de aanval op de staalfabrieken van Colombelles, bij Caen. Daar hadden de Duitsers zich verschanst. Hun overgave was nodig om de Britse Army uit Caen te laten uitbreken. Geleid door commandant Burgerhout werden eerst 48 Mitchells en meteen erna 24 Bostons ingezet om dichtbij eigen lijnen de fabrieken met de grond gelijk te maken. Ondanks het zware afweervuur werd een lange bommenrun gemaakt. Daarbij troffen 120 ton bommen in enkele minuten doel en kwamen de bezetters uit hun schuilplaatsen, waarna de beroemde Schotse 51 Highland Division met doedelzakspelers en trommelaars voorop in de aanval ging. Niet voor niets kregen de squadrons gelukwensen van de geallieerde super-top.

24 Juni werd de boxleider bij Rouaan neergehaald, geen overlevenden. In juni 1944 had 320 Squadron zo'n 345 sorties gemaakt, ondanks het slechte weer. Rond 650 ton bommen en honderden lichtfakkels waren in die maand gebruikt. Het verloor acht Mitchells en 25 man in actie. Voorts werden vier man krijgsgevangen en vier man bleven ongedeerd na een noodlanding op zee. Verder waren twee Mitchells zwaar beschadigd en werden afgeschreven, anderen hadden scherfschade. Vliegtuigen werden zoveel mogelijk vervangen via een R.A.F. Mitchell 'pool' en een zogenaamde Maintenance Unit.

DE WARE SPIRIT
Ondertussen was het squadron dag en nacht in de weer, de bemanningen in de lucht of op standby, de Technische Dienst in de hangar en op de flights! Er was daar erg veel te doen. Er waren verliezen, te veel. Die noopten commandant Burgerhout de ambitieuze commandant van 139 Wing te vragen wat minder op de 'battle-order' te komen. Een deel van de bemanningen was immers al sedert Coastal Command in actie geweest. Zijn verzoek werd echter opgevat als dat hij-zelf in operationele stress was geraakt. Dat werd gerapporteerd aan Air Vice Marshal Embry en marineleiding. Het squadron bleef pal achter zijn commandant staan en meldde onverbloemd dat als Burgerhout zou worden afgezet er niet meer zou worden gevlogen, een

gewaagde uitspraak in oorlogstijd! Tegelijk kwamen Marine- en R.A.F. leiding met spoed naar Dunsfold. De marineleiding wilde een commissie. Air Vice Marshal Embry loste echter na enige gesprekken de zaak terstond op: Burgerhout zou toch aan het eind van zijn operationele tour zijn en zou daarna zijn persoonlijke stafofficier worden. Officier-vlieger 1 J.N. Mulder (van ML-KL, latere generaal-majoor KLu, RMWO) werd tijdelijk commandant tot Burgerhout's terugkeer in september 1944. Van stress was geen sprake, wel van een initiatief van de commandant van 139 Wing: de Immediate Distinguished Service Order, één van de hoogste Britse dapperheidsonderscheidingen: "For excellent and gallant leadership in war"!
Het squadron zou worden versterkt met mannen uit het VK, het Britse Gemenebest en met Belgen.

Aldus ging het squadron door onder commando van Mulder om de operaties bij Falaise mee te maken, en de troepen onderweg naar het noorden te ondersteunen. Burgerhout kwam in september terug om het squadron te leiden bij de operatie Market Garden (Arnhem). Daarna kwam de verplaatsing naar Brussel, Melsbroek, alwaar tot verrassing het traktement naar het vooroorlogse Nederlandse peil werd teruggebracht. Doch niet voor lang. Burgerhout vloog naar Londen en liet de minister op overduidelijke wijze weten, dat 320 met een oorlog bezig was, waarna de zaak meteen werd teruggedraaid.

320 Squadron was ondertussen steeds in actie, ook boven Nederland, ook toen het Ardennen-offensief van Von Rundstedt losbarstte. Het was gelukkig op een operatie, toen de Luftwaffe op 1 januari 1945, als laatste stuiptrekking een grote aanval deed op diverse geallieerde vliegvelden, ook op Melsbroek.

Na Burgerhout na overste Witholt het commando over, die 320 via de oversteek bij Wesel naar de overwinning zou leiden en ook een DSO zou verwerven. Die zege zou 320, juist overgeplaatst naar Achmer, in Duitsland vieren.
Was het eigenlijk wel 'vieren'?
Aldus een relaas over het enige onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht, dat niet alleen D-Day en de invasie van Normandië intensief meemaakte, maar ook bij de voorbereiding van deze grootste amfibische operatie aller tijden was betrokken, en ook erna een bijdrage leverde tot de overwinning in mei 1945.
In de Mitchell-periode maart 1943 - mei 1945 werden ca. 5.500 ton bommen afgeworpen, ca. 8.750 vlieguren gemaakt en 3.252 sorties gevlogen, 34 Mitchells gingen verloren, 88 bemanningsleden kwamen om. Eerder, bij Coastal Command verloor 320 61 man en gingen twee Fokker T-VIIIW's en 25 Hudsons verloren, ten koste van duizenden tonnen gezonken en beschadigde vijandelijke scheepvaart.

SLOT
Wellicht is 320 Squadron het meeste gedecoreerde onderdeel van onze krijgsmacht. Behalve talloze Vliegerkruizen waren er twee Ridders der Militaire Willems-Orde 4e klas, twee Distinguished Service Orders, een aantal Britse DFC's en andere buitenlandse onderscheidingen.

OVERIGE NEDERLANDSE INBRENG
De Nederlandse inbreng bij D-Day en de invasie bestond bovendien uit de koopvaardij met 20 schepen, uit de kanonneerboten Hr.Ms. Floris en Soemba, waarbij op Hr.Ms. Floris het meest een beroep werd gedaan voor artilleriesteun, intens in de eerste fase, en daarna, zodat tot eind augustus meer dan 1.100 15cm granaten werden verschoten. Voorts was er een flotille snelle motor torpedo- en gunboten, die vooral in de beginfase actief waren. Verder werd op 9 juni 1944 Hr.Ms. kruiser Sumatra afgezonken en gebruikt als blokschip voor de Britse squadrons. Het Nederlandse Spitfire Squadron 322, dat meer dan eens 320 had geëscorteerd, had luchtverdediging van het zuiden van Engeland als opdracht en deed daarom tot ieders teleurstelling niet aan D-Day en de invasie mee, doch joeg op V-1's.
Voorts was er de Kon. Nederlandse Brigade Prinses Irene met een gevechtsgroep mariniers, die via de Mulberry harbour twee maanden (!) na de actuele landingen aan land kwam. Hoewel men dan niet kan spreken dat de Brigade bij D-Day was en amper aan de werkelijke invasie heeft deelgeno-

men, hetgeen helaas nogal eens ten onrechte wordt beweerd, heeft zij het hare tot de geallieerde zaak en de bevrijding van ons land bijgedragen.

SLOTCONCLUSIE

Het is typerend voor onze Nederlandse instelling om vele jaren na de oorlog een Verzetsherdenkingskruis in te stellen en pas 50 jaar na de mei-dagen een veteranenbeleid te bedenken, nadat vele van de veteranen uit de Tweede Wereldoorlog er niet meer van kunnen profiteren.

Het is jammer dat er van de inzet van Squadron 320 zo weinig is blijven hangen. Bovenstaande toont aan dat 320 Squadron met zijn conglomeraat van bemanningen toen, in de voorste gelederen behoort te staan, als men over een Nederlandse inbreng bij D-Day en de invasie spreekt.

Bronnen:

320 Archief, eigen aantekeningen en observaties, 50 jaar 320 en 321 Squadron, diverse boeken over Overlord, D-Day, encyclopedie 2nd World War e.a.

Over de schrijver:

Commandeur-vlieger b.d. H.J.E. van der Kop begon als adelborst voor de zeedienst op het Kon. Instituut te Soerabaja, kwam na de aanval op Java weg, ging in 1942 in het VK in opleiding bij de Royal Air Force en werd daarna bij 320 Squadron leading navigator bij de commandant 320 en maakte aldus D-Day en de invasie van Normandië van zeer nabij mee, doch ook de voorbereidende en daarna uitgevoerde opdrachten tot 1 januari 1945.

JHR. J.J.G. BEELAERTS VAN BLOKLAND

De Operatie Market-Garden Een kritische beschouwing

De vijand had zich in wanorde uit Frankrijk teruggetrokken en de 21ste Legergroep had het Leopoldskanaal bij Beringen bereikt. Montgomery wilde met een omtrekkende actie de Siegfriedlijn en het Roergebied omgaan om zo de oorlog in de herfst 1944 te beëindigen. Dit plan bleek een mislukking en eiste uiteindelijk grote offers: de hongerwinter en de Russen te ver in Europa.

Het eerste plan was om met behulp van drie luchtbrigades bij Best, Nijmegen en Arnhem naar de Veluwe te komen toen de vijand nog op de loop was. De brigades werden echter te zwak geacht en er kwam een tweede plan. Nu geen brigades maar divisies, wat 14 dagen uitstel gaf. Eisenhower - de opperbevelhebber van de geallieerde troepen - wijfelde. Voor drie divisies ontbrak het transport, zodat meer dagen nodig waren. Dit gaf de risico's van onzekere weersomstandigheden en het optreden van de vijand, die zijn troepen had kunnen stabiliseren en hergroeperen.

Helaas werd het transport te veel uitgesmeerd in plaats van de bij Arnhem in te zetten 1ste Airborne Division prioriteit te geven. De drie divisies landden met twee/derde van hun sterkte. De algemene fouten, die de operatie kenmerkten, waren:

- onderschatting van de vijand;
- het laten ontsnappen van Breskens naar Vlissingen van het leger van Von Zangen (110.000 man met 7000 voertuigen en 700 kanonnen);
- de uiteindelijke landing vond te ver van de brug plaats; ook bij de Amerikanen in Nijmegen.

De mislukking van de landing door de 1st Airborne Division was onder meer te wijten aan:

- slechte tot geen verbindingen naar boven en intern;
- hierdoor kon niet worden doorgegeven dat de afwerpterreinen voor de bevoorrading in handen van de vijand waren gevallen;

- er bestond geen tweede plan; men vocht waar men terecht was gekomen;
- bevoorrading was niet op de behoeften ingesteld; in plaats van munitie, , schrijfbehoeften en niet passende munitie;
- het belang van het behoud van de Westerbouwing - een dominerende hoogte - werd te laat onderkend;
- het opblazen van het postkantoor en de watertoren een zinloze, zo niet domme beslissing.

HET LANDMACHTDEEL

Over het pad dat de parachutisten hadden geplaveid (Operatie Market) zou het 30ste Korps oprukken (Operatie Garden) met de flanken gedekt door het 8e en 12e Korps.
Horrocks, commandant 30 Korps riep zijn commandanten bijeen in Leopoldsburg. Hierbij waren de brigade-commandant, zijn plaatsvervanger en schrijver dezes, brigademajoor van de Prinses Irene Brigade. Generaal O. Horrocks verklaarde ons de operatie. "Onze kleinkinderen zullen er nog over spreken. I call it the goldrush", zei hij wat overmoedig, mogelijk denkend aan steenrijke Nederlanders. "Een mars langs de clubline". Indien de brug in Nijmegen was vernield konden per uur maar vier tanks worden overgezet. Duidelijk was dat dan de operatie was mislukt.
Pahud de Mortanges, onze plaatsvervanger zei dat Napoleon drie-kwart zekerheid had en één kwart gokte en dat hier het omgekeerde het geval was. Wij gingen met 30.000 man en 20.000 voertuigen over een derderangs weg. Van de voertuigen waren er 5000 van de Genie met brugmateriaal en 2000 van de luchtlandingsdivisies met aanvullend materieel.
De Brigade Prinses Irene bij het 30ste Korps was nu ingedeeld bij de Wessex divisie en moest Apeldoorn bezetten. Wij dachten aan een militaire wandeling en protesteerden niet om zo ver achter in de colonne te worden gezet. De brigade bestond uit drie versterkte compagnieën, een verkenningsafdeling en een batterij artillerie. Het Engelse plan was de brigade te spreiden over Engelse eenheden. De regering en de brigade-commandant wilden de troep bijeen houden. "Je moet dan wel zorgen dat je vlag op de juiste plaats staat".
Bij de opmars op 17 september gingen de Ierse gardegroep, een tank- en een infanterie-bataljon voorop. Bij Borkel en Schaft werden zij gestopt door Duitse infanterie en een 88 mm. kanon. Daarna werden zij geconfronteerd met een moeilijke overgang van de Dommel, ten zuiden van Valkenswaard, en het innemen van dit dorp. 's Nachts werd halt gehouden om te rusten. Hierdoor kreeg de vijand helaas de gelegenheid een nieuwe verdedigingslijn in te richten. De Ieren werden gestopt noord van Aalst aan de Tongelreep. Men bleef er tot de bewoners de brug vrij van vijanden hadden verklaard.
De troep was moe. Het infanteriebataljon had in Normandië al 400 man verloren. Men kreeg geen luchtsteun en de artillerie had weinig munitie. Bij hun verdere opmars, nadat voor Elst was gestopt, had het voorste eskadron nog maar zes tanks en verloor er ter plekke nog drie. De ondersteunende infanteriecompagnie beschikte nog over maar 40 man. De radio's voor toegezegde luchtsteun, waren defect en de artillerie had, doordat de aanvoerroute bij Veghel was afgesneden, te weinig munitie.
De opmars van de Wessex Divisie achter de Garde pantserdivisie werd door wegverstoppingen - vooral in de Betuwe - vertraagd.

DE ROL VAN DE BRIGADE EN ZIJN BRIGADE-MAJOOR

Door onbekwaamheid van commandant en brigadestaf kwam in het najaar van 1943 de "paleis-revolutie". Ondercommandanten zegden het vertrouwen in de leiding op. De brigadestaf werd vervangen en ik werd brigade-majoor. Wij wensten als eersten ons land in te gaan. Na Normandië werden wij ingedeeld bij de Canadezen die Le Havre gingen belegeren. Met moeite kon dit worden gewijzigd en kwamen wij bij het 30ste Korps. Met een spoedmars bereikten wij Brussel. Daar kon de marsorde gelukkig worden gewijzigd en de verkenningseenheid voorop worden gezet, waardoor grote verliezen konden worden voorkomen. Wij raakten in gevechten met tanks bij St. Joriswinge. Daarna kregen wij een aanval te verduren op ons bruggehoofd bij Beringen die kon worden afgeslagen. De brigade-majoor gaat naar het bruggehoofd bij Lommel. De Engelse brigade-commandant daar zegt dat er eerst geen vijand was, maar dat er inmiddels een peloton blijkt te zijn. Hij mocht niet verder

oprukken. De brigade-majoor gaat naar het 30ste Korps met de vraag waarom gestopt werd. Het antwoord luidt: "... dan zouden wij een grote operatie verraden!". Ik merk op dat "intussen de vijand zijn maatregelen neemt". Bij het 30ste Korps reageert men "we will put down 330 guns and blast them out". Helaas stonden de 88 mm stukken buiten onze vuurwals.
Na een vertraging van twee dagen konden wij eindelijk onze opmars vervolgen. Bij Veghel komt bericht dat er Duitsers in het zijterrein zitten. Dit wordt doorgegeven naar de staf 30 Korps, waarna de mededeling volgt "we will send over some Typhoons", wat niet bleek te helpen. Wij zijn tenslotte gestopt in de omgeving van Grave. Na de bevelsuitgave van Horrocks hadden wij per brigade een "top secret" kaart gekregen, schaal 1:50.000 zwart/wit met in rood de Duitse posities rond Arnhem. Helaas was deze kaart niet aan de 1ste Airborne Divisie verstrekt. De verstrekking van kaarten liep "ver achter". Wij kregen in ons land nog Belgische kaarten. Gelukkig vond ik in Wychen het kaartenmagazijn van de Duitsers en nam van alle stapels een twintigtal van onze 1:50.000 door hen bijgewerkte kaarten mee.
Onze brigadestaf bij Neder Asselt kreeg belangrijke berichten van de ondergrondse: "in Kesteren heeft een vijandelijk peloton zijn wapens aan de ondergrondse gegeven". Ik ga met dit bericht naar het 30ste Korps. Hier wijs ik er op dat met Kesteren achter de lijn Ochten - de Spees de gehele Boven Betuwe beheerst zal worden en een brede basis tegen Arnhem ontstaat. Het antwoord was: "Neen, het ligt te veel in de flank!" Later werd dit standpunt wel betreurd; er werd met oogkleppen naar Arnhem gekeken.
De ondergrondse meldt ook dat zij fort St. Andries hebben bezet. Besloten wordt onmiddellijk de verkenningseenheid er op af te zenden. Deze zit toch al in Wamel en de Engelsen doen niets. De brigade-commandant durft niet. Ik ga naar 30 Korps waar ik het bezit van de Bommelerwaard bepleit, immers dan is 's-Hertogenbosch voor de vijand onhoudbaar. Het Korps belooft er iets aan te doen.
Zij zenden er een verkenningseskadron heen. Die vertellen de ondergrondse dat zij er te gevaarlijk zitten en mee terug moeten. Het gevolg is dat later een divisie-aanval op 's-Hertogenbosch nodig was.
Maar er gebeurde meer. Van de ondergrondse hoorden wij ook dat de vijand de Rijndijk had doorgestoken waardoor de Betuwe onder water kwam te staan en dat de vijand tanks overzette met veren bij Huissen. Dit bericht werd door 30 Korps zeer onwaarschijnlijk geacht. "The isle was the worst tankgoing country of the world", was de reactie.
Geringe vrijheid van handelen en het nauwgezet toezicht door onze liaison officier lieutenant-colonel Mills, een bureaucratische Piet Lut, deed mij opstappen, eerst naar ons depot bij Deurne en daarna naar de staf NBS (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten), naar Prins Bernhard.
Later gevraagd waarom de brigadeleiding niet meer initiatief had ontwikkeld, bijvoorbeeld door als eersten de IJssel over te steken, zei onze inlichtingen officier, de adjudant van de brigade-commandant: "Wij stonden ter beschikking en wachtten af", een variant van de uitdrukking uit 1940 en de jaren daarvoor: "afweren en afwachten". De aardigste brokjes gaan dan naar anderen. Als de Ierse Garde groep een reserve infanterie eenheid van ongeveer 1200 man had gekregen - ook de Prinses Irene Brigade was 1200 man die direct na Valkenswaard was doorgegaan - zou zeer waarschijnlijk de Operatie Market-Garden een succes zijn geweest. Het gaat meestal om nauwe marges.

H. SONNEMANS

De actie bij Hedel 22 - 25 april 1945

In de periode 10 - 14 april 1945 vertrekt de Koninklijke Nederlandse Brigade 'Prinses Irene' uit Zeeland. In die provincie heeft de Irene Brigade bewakingstaken uitgevoerd, gedurende de winter '44 - '45. Een periode van betrekkelijke rust, na de landing in Normandië in augustus en de acties in België, Grave en Tilburg in de maanden erna.
De omgeving ten noorden van Den Bosch, aan de Maas, zal het nieuwe operatiegebied gaan worden. De Nederlanders komen onder het bevel van de commandant 116e Brigade, brigadier C.F. Philips. Het vak aan de spoorlijn Den Bosch - Hedel, tot aan Heusden, wordt door de Brigade overgenomen van de Canadezen en moet worden beveiligd tegen eventuele acties van de Duitsers, aan de andere kant van de Maas.

De Brigade is inmiddels helemaal vernieuwd. De Mariniers, die vanaf juni 1944 ter versterking bij de Brigade waren ingedeeld, zijn op 1 april vertrokken. Ze gaan via Engeland, terug naar de Verenigde Staten, om zich weer aan te sluiten bij de Mariniersbrigade, die in afwachting is van de inzet bij de bevrijding van Nederlands Oost-Indië. Vanuit Bergen op Zoom arriveert 'de eigen teelt'. Het zijn jongens afkomstig uit het bevrijde gebied, die zich als vrijwilliger bij de Irene Brigade hebben gemeld. Ze hebben een opleiding van acht weken ontvangen bij de Compagnie Aanvullingstroepen van majoor ('Oom Paul') Looringh van Beeck. Deze, uit Zuid-Afrika afkomstige, officier heeft zijn uiterste best gedaan om de rekruten, in de Cort Heijligerskazerne in Bergen op Zoom, klaar te stomen voor het harde leven van frontsoldaat.
Deze nieuwe militairen en de veteranen van de op 1 april opgeheven Verkenningsafdeling, komen voornamelijk terecht bij de 1ste en 2de Gevechtsgroep, die daardoor met een vierde peloton kunnen worden uitgebreid.
Al snel na aankomst bij de nieuwe stellingen gaat het gerucht dat er 'iets', mogelijk een oversteek over de Maas, op komst is. Luitenant De Roos, opvolgend-commandant van Gevechtsgroep I, krijgt toestemming om een verkenningspatrouille over de Maas uit te voeren. Echt een klus voor deze avontuurlijk aangelegde, boomlange Zwollenaar, voormalig mijn-ingenieur, die vanuit Canada als vrij willliger bij de Irene Brigade is terecht gekomen.

Dinsdag 17 april/woensdag 18 april
In de nacht van 17 op 18 april gaat hij, samen met sergeant-majoor De Bruin en sergeant Balster, op weg. De onderofficieren zijn afkomstig van de Noothoven van Goorcompagnie, een parachutistenafdeling, vernoemd naar de in Engeland overleden Inspecteur Nederlandse Troepen. Kort voor het vertrek naar Frankrijk is dit onderdeel ontbonden en zijn de getrainde parachutisten ingedeeld bij Gevechtsgroep I.
Al vóór het verlaten van het vertrekpunt, een kanaal bij het Fort Crêvecoeur, een oud, recht tegenover Hedel gelegen verdedigingswerk, zinkt de van de Engelsen geleende stormboot. Geen nood, bij de sluis ligt een oude roeiboot. Er moet echter tegen een onverwacht sterke stroming worden opgeroeid. De overtocht duurt dan ook ruim anderhalf uur. Ruim twee uur duurt de patrouille door het door de vijand bezette gebied, tussen de plaatsen Hedel en Ammerzoden. De terugtocht is uiteraard veel gemakkelijker, die duurt nu maar een half uurtje. Tegen de klok van zes uur in de morgen, zijn de mannen weer terug van hun gevaarlijke tocht.
Rond dezelfde tijd meldt zich een andere bron van informatie. Gefreiter Walter dient bij een aan de wal gestationeerde Kriegsmarine-eenheid. De man ziet zijn overplaatsing als een degradatie. Verbitterd en in een dronken bui, vervloekt hij de Führer en zijn regime. Als hij te horen krijgt dat hij op rap-

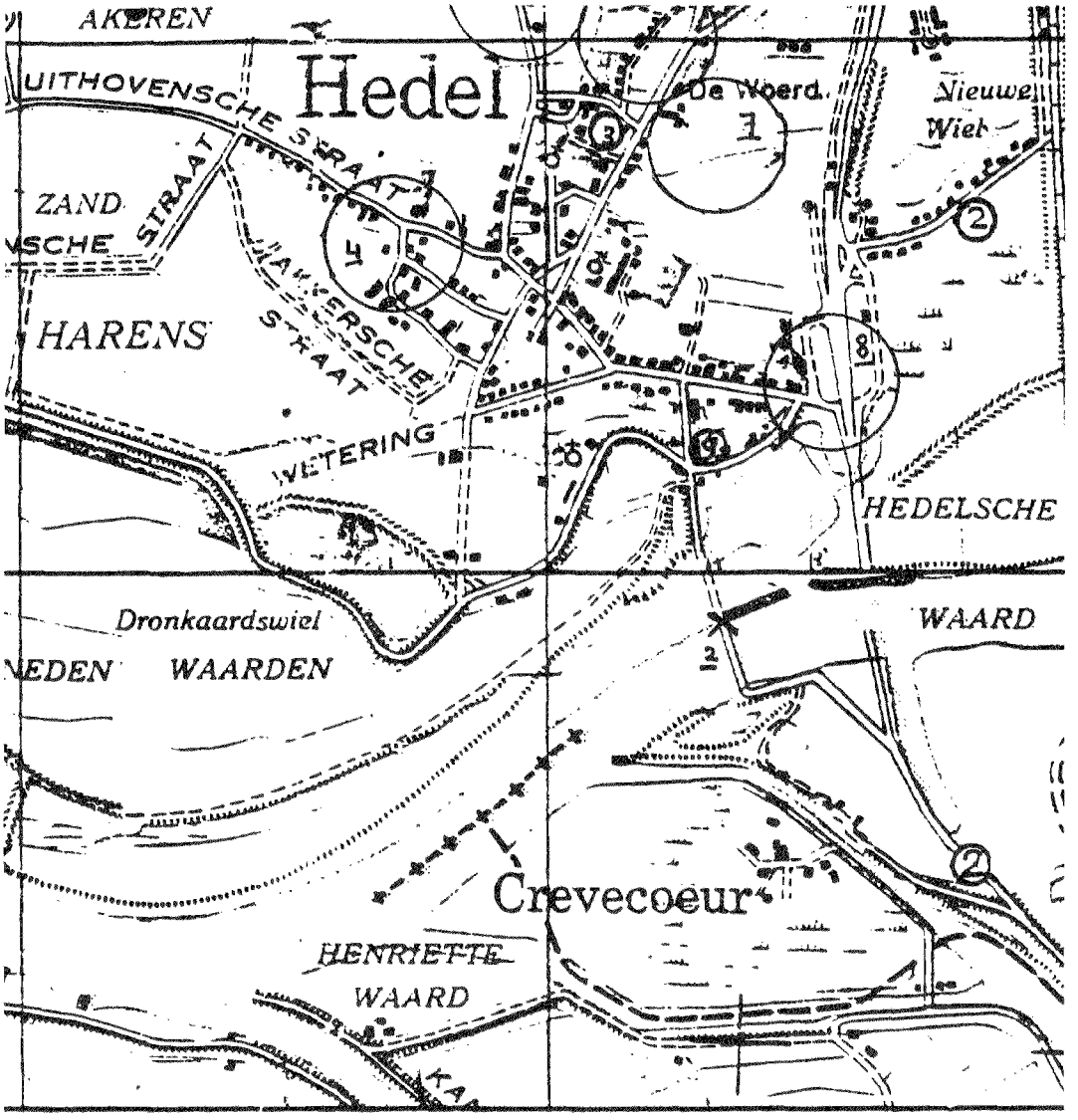

1. Landingsplaats 22-23 april 1945.
2. Landingsplaats vanaf 23 april 1945.
3. Battle HQ Majoor Paessens.
4. Stellingen 2de peloton (lt. Masthoff).
   5de peloton (lt. Dill).
5. Stellingen 1ste peloton (s.m. De Bruin/lt. Herbrink).
6. Stellingen 3de peloton (s.m. Huizinga).
   6de peloton (s.m. Schoonen) vanaf 24 april.
7. Stellingen (7de peloton (s.m. Kloots) vanaf 24 april.
8. Stellingen 4de peloton (lt. Rueb).
9. Plaats mortiergroep.

port zal moeten komen bij de Gruppenführer ziet hij nog maar één uitweg: de Maas over! Bij Bokhoven bereikt hij de wal en wordt gevangen genomen. Hij blijkt een bron van interessante inlichtingen.

Donderdag 19 april
Majoor A.A. Paessens, commandant van Gevechtsgroep I, vertrekt die middag naar Vlijmen, waar het hoofdkwartier van de Brigade is gevestigd. Hier ontvouwt Brigade-commandant kolonel A.C. de Ruyter van Steveninck de plannen, zoals hij die heeft ontvangen van de 116e Brigade.
Vanuit de huidige opstellingen zal de Maas worden overgestoken. Dit zal moeten gebeuren bij het plaatsje Hedel. Het 30ste Bataljon Royal Marines zal de Maas oversteken op de rechterflank en dan doorstoten naar Kerkdriel. Dan zal contact worden gemaakt met de Irene Brigade en moet het bruggehoofd worden vergroot. Het 28ste Bataljon Royal Marines zal dan door dit bruggehoofd oprukken naar Zaltbommel en de Bommelerwaard bezetten.
Aan Gevechtsgroep I 'de eer' om de operatie, voor wat het Brigade-aandeel betreft, uit te voeren. Majoor Paessens heeft meteen zijn bedenkingen tegen het plan, zó kort voor het naderende einde van de vijandelijkheden. Het is echter niet aan hem te beslissen. Hij zal zich alleen kunnen richten op de uitvoering van de nieuwe orders. Tegen de oorspronkelijke opzet protesteert hij: Hedel zou eerst gezuiverd moeten worden door een hevig artillerie-bombardement. Pas daarna zou een landing moeten plaatsvinden. Paessens is van mening dat in een oorlogssituatie de bezittingen van burgers zoveel mogelijk moeten worden ontzien. Vooral ook, omdat het nu gaat om de bezittingen van Nederlandse burgers. Hij stelt voor om niet onnodig vernielingen aan te richten en Hedel meteen te nemen. Kolonel De Ruyter van Steveninck gaat accoord met de plannen van de majoor. 'Ik heb vertrouwen in je want je hebt bijna altijd succes gehad!'

Onmiddellijk na zijn terugkeer uit Vlijmen, begint de majoor met de uitwerking van zijn plannen. In een bespreking met zijn officieren wordt besloten om nòg twee patrouilles over de Maas te zenden.

Vrijdag 20 april
Laat in de avond verzamelen vier onderofficieren en vijftien manschappen zich bij het kanaal van het Fort. Opnieuw zal de tocht onder leiding staan van luitenant De Roos. Paessens heeft aanvankelijk bezwaar dat zijn kersverse 'tweede man' (De Roos bekleedt de functie van opvolgend-commandant van de Gevechtsgroep sinds een maand, eigenlijk is het een kapiteinsfunctie maar de bevordering zit nog in de papiermolen) nòg eens zijn nek gaat uitsteken. Uiteindelijk stemt hij toch toe. Met twee stormboten, een kleine en een grote, wéér geleend van 28 Royal Marines, gaat de groep op weg.
Het oversteken van de winderige Maas duurt nu slechts een half uurtje. Het is een heldere nacht met veel maanlicht. Eigenlijk dus niet zo geschikt voor dit patrouille-werk. Om precies 02.00 uur gaan de mannen bij kilometerpaal 26, in een bocht van de rivier ten zuidwesten van Hedel, aan land. Vijf mannen, onder andere bewapend met twee Bren-guns (lichte mitrailleur) blijven achter om het landingspunt en de twee boten te bewaken. De anderen, bewapend met stenguns en handgranaten, volgen de landweg in noordelijke richting, tot de driesprong in Hedel. Mijnenvelden moeten worden opgespoord. Eventuele andere aanwijzingen van vijandelijke activiteiten zullen in kaart worden gebracht.
Hedel wordt bereikt. Het dorp is zwaar beschadigd door de artillerie-bombardementen in de afgelopen maanden. De bevolking is dan ook geëvacueerd. Het is dus een echt spookdorp. Afgezien van een aantal tijdelijke bewoners . . .
Ruim drie uur later keert de patrouille langs dezelfde weg terug. Geen incidenten, wèl werd waardevolle informatie verzameld voor de geplande actie.

Zaterdag 21 april
's Avonds om kwart over elf vertrekt de volgende patrouille. Wéér twee boten met in totaal zestien man. Deze keer is luitenant Masthoff commandant van de groep. Masthoff is een parachutistenofficier, die inmiddels wel zijn sporen heeft verdiend in de periode dat de Irene Brigade in Europa actief is.
Opnieuw blijven vijf man bij de landingsplaats achter. Een groep van vijf, onder leiding van sergeant Balster, gaat verkennen in

de richting van Hedel. Masthoff gaat met de overige zes in de richting van Ammerzoden. Het is de bedoeling dat die laatste groep zich weer in tweeën zal splitsen. Zover zal het echter niet komen.
Als de mannen van de groep Masthoff zich gebukt door een droge sloot voortbewegen, trapt één van hen op een voetmijn en verliest zijn been. Wachtmeester Görres is de ongelukkige. Sergeant-majoor De Bruin, die vóór hem loopt, krijgt enkele scherven in de rug. Dat belet hem niet om de zwaargewonde man op zijn rug te tillen en terug te brengen naar de landingsplaats. De gereduceerde patrouille vervolgt zijn weg. Gewaarschuwd zijn ze nu wel . . .

Zondag 22 april
De mannen keren om half zes in de morgen terug. Met de door de verkenners verzamelde informatie werkt majoor Paessens zijn aanvalsplan uit dat vandaag moet worden uitgevoerd.
's Avonds verzamelen de mannen van Gevechtsgroep I zich bij de sluis van het Fort Crêvecoeur. Rond middernacht vertrekken drie Buffalo's (amfibielandingsvoertuigen met geruisloze motor), bemand door Britse engineers. Ze worden niet opgemerkt door de vijand, hoewel het toch een heldere maannacht is.
Een kwartiertje later worden de commandogroep en het eerste en tweede peloton bij paal 26 aan land gezet. Om niets aan het toeval over te laten zijn de verkenners van de afgelopen nachten hen voor geweest en hebben de te volgen route en de mijnenvelden afgezet met paaltjes.
De Buffalo's keren meteen terug om het derde en het vierde peloton op te halen. Door technische problemen arriveren die echter een uur later. Aan boord is dan ook een 'illegale' passagier, namelijk aalmoezenier L. Laureijssen, die hiervoor geen toestemming heeft kunnen krijgen van de kolonel. 'Nee patertje, we hebben maar één aalmoezenier', heeft hij te horen gekregen. Zeer tegen de zin van Laureijssen want die vindt dat hij bij 'de jongens' hoort te zijn. Daarom dit onofficiële vertrek naar Hedel.
Een twaalftal Britse militairen van de Royal Engineers, ingedeeld bij het tweede en vierde peloton, beginnen de omgeving van het landingspunt op versperringen te controleren. Die blijken niet of nauwelijks aanwezig. Ze zijn in ieder geval niet geboobytrapped (voorzien van onopvallend aangebracht springladingen). De door hen meegevoerde mijndetectors blijken wel nuttig.
De pelotons gaan op weg door de nacht, richting Hedel. Alleen het eerste peloton blijft achter om de landingsplaats te bewaken. Het peloton staat onder commando van sergeant-majoor De Bruin. Luitenant Herbrink, de pelotonscommandant, bevindt zich in Engeland met verlof.
Al snel en zonder problemen wordt het dorp bereikt. Het oogt verlaten en spookachtig in het heldere maanlicht. Ladders en stoelen staan tegen de voorgevels van huizen. Hiermee geven de Duitsers de plaatsen aan waar mijnen en boobytraps zijn aangebracht. Voorzichtigheid blijft dus geboden maar gelukkig ontploft er niets.
Enkele mannen van het tweede peloton vallen over struikeldraden, die een belsignaal bij de vernielde spoorbrug in werking brengen. Jammer, een aantal Duitsers bij de post daar weten nu te ontsnappen. Enkele anderen, aan de zuidrand van het dorp, hebben minder geluk en worden krijgsgevangen gemaakt. Ze zijn totaal verrast.
Duidelijk is in de stille nacht Brits en Duits mitrailleurvuur te horen; de Britse aanval bij Driel is ook begonnen!
Snel nemen de mannen hun verdedigingsposities in. Het vierde peloton in de omgeving van het viaduct, oostelijk onder de weg Den Bosch - Zaltbommel. Het derde peloton in het noorden, boven de Woerd. Het tweede peloton aan de westrand van het dorp, in en om de ruïne van St.Janschool.
Majoor Paessens besluit zijn commandopost in te richten in een kapotgeschoten pand dat eens de trotse winkel en woonhuis van slager Van den Bogert is geweest. Deze post, aan het Kleinveld, is goed centraal gelegen.
Opperwachtmeester Brens, compagnies sergeant-majoor van de Gevechtsgroep, organiseert de verdediging. De majoor en zijn luitenants De Roos en Bakkers (adjudant en verzorgingsdienst) hebben het 'Battle-HQ' snel operationeel.
De radioverbindingen geven in het begin wat problemen. Korporaal F. van Pelt van de signals (verbindingsafdeling), weet samen met vier anderen, een radio met batterijen, een zogenaamde 22-set, vanaf het landingspunt

naar het Kleinveld te dragen. Een zwaar en gevaarlijk karwei. Het radiostation wordt onmiddellijk geïnstalleerd en hoewel de korporaal nog nooit met een dergelijk toestel heeft gewerkt, gaat hij meteen achter de knoppen zitten. Al snel wordt contact gemaakt met het Brigade-hoofdkwartier 'aan de overkant'.
De radioverbinding met de landingsplaats laat wat langer op zich wachten. De radio, een 68-set, blijkt niet te werken. De operateur, soldaat Slap, weet het probleem tegen het aanbreken van de dag te verhelpen.

Maandag 23 april

Langzaam wordt het licht . . . Het peloton van De Bruin, bij de landingsplaats, krijgt het eerst de vijand te zien. Rond half acht worden ze opgeschrikt door geweervuur, vanuit de richting Ammerzoden. Het blijkt te gaan om een groepje van een man of zes, die ongeveer op een kilometer afstand blijven. Ze graven zich in op de dijk.
Een patrouille van drie man van het vierde peloton komt in het voorterrein een Duitser tegen. De man maakt dat hij weg komt. De stenguns weigeren: een veel voorkomend probleem en geluk voor de bewuste militair . . .
Luitenant Masthoff, met zijn tweede peloton gegroepeerd in en om de uitgebrande puinhoop van de St.Janschool, tuurt met zijn verrekijker in de richting van Ammerzoden. Hij ziet plotseling mannen te voet en op de fiets. Ze zijn ongewapend en in blauw gekleed. Het is dan acht uur in de morgen. De luitenant besluit geen risico te nemen en laat de bij zijn peloton ingedeelde zware Vickers-mitrailleurs enkele waarschuwingssalvo's afgeven. De blauwe figuurtjes verdwijnen.
Waarschijnlijk zijn het inwoners van Hedel geweest. Boeren, gekleed in blauwe overal, op weg van hun evacuatie-adres, naar hun oude, vernielde woning. Gewoon, om te kijken of er nog iets van waarde te vinden is. Soms zelfs alleen maar om te kijken of het huis er nog staat . . .
Zo ook de dertigjarige Hedelnaar Van Hemert. Hij komt het dorp binnen, samen met een kennis. Doel van hun tocht: een kist kleren in zijn huis aan de Prins Bernhardstraat. Tot hun verbazing zien ze soldaten. Het is hen meteen duidelijk dat het geen Duitsers zijn. 'Ze spreken Nederlands!' De beide mannen worden naar majoor Paessens gebracht. Deze geeft hen te verstaan dat ze onmiddellijk moeten vertrekken. 'De Duitsers kunnen ieder moment een aanval lanceren!'
Ondertussen hebben de twaalf Britse engineers een nieuw landingspunt vrijgemaakt van mijnen en versperringen. De plek ligt zuidelijk van Hedel, langs het haventje. Het is de plaats waar vroeger de veerpont aanlegde en daardoor dus bijzonder geschikt voor de Buffalo's. De ligging is recht tegenover Fort Crêvecoeur. De af te leggen afstand over de Maas wordt nu belangrijk verkort. Dus minder risico voor vijandelijk vuur.
De mortiergroep van Gevechtsgroep I komt om tien uur bij dit 'Oude Veer' aan land. G. van Dam, soldaat bij de Brigade van januari, vertelt later:
'De bemanning van de Buffalo stuurt het voertuig behendig de kant op waar de landingsklep met een ratelend geluid op de stenen sloeg. Snel springt onze mortiergroep aan wal, kijkt even nieuwsgierig om zich heen en begint snel met het uitladen van de mortier- en verdere uitrusting en munitie. Wij bevinden ons op een kale steenweg die over een lengte van een paar honderd meter van de rivier naar de dijk loopt, is kaarsrecht en biedt geen enkele dekking. Op de dijk zie ik een paar man van de Brigade lopen, maar voor de rest is alles rustig, althans voor een bruggehoofd op vijandelijk gebied. Op bevel van sergeant-majoor Trienekens neemt ieder zijn spullen op. Behalve mijn geweer en mijn rugzak draag ik ook een mortierloop en twee houders met mortiergranaten.
Ondanks de vroege tijd van het jaar, is het al vrij warm en het zweet gutst al snel langs mijn voorhoofd. Vóór ons, in de richting van het centrum van het dorp, klinkt nu geweervuur. In snelle pas lopen wij de weg af om in de veilige beschutting van de huizen op de dijk te komen. Daar aangekomen, loopt Trienekens de achtertuin in van het huis dat op de hoek van de dijk en de hoofdstraat staat en geeft opdracht om de drie mortieren van de groep op onderlinge afstand van een paar meter in te graven. Hij wijst een paar man aan om de putten te graven en de granaten er rondomheen op te stapelen. De overigen, waaronder ik, moeten op de landingsplaats granaten en andere uitrustingsstukken ophalen die in snel tempo door Buffalo's worden aangevoerd. Gedurende de tijd dat wij hiermee bezig zijn werd er slechts één keer op ons ge-

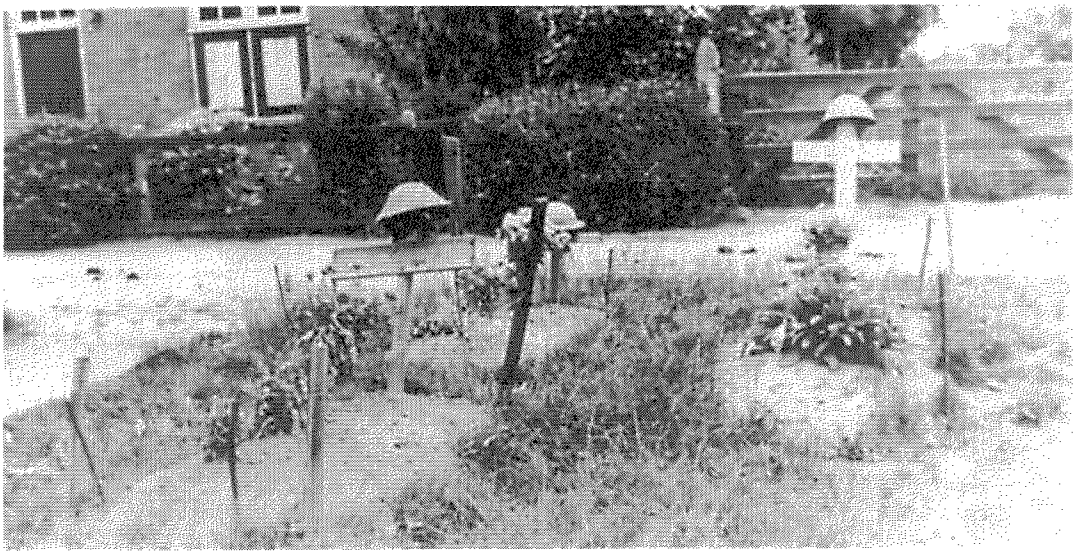

Een tweetal veldgraven in het centrum.

Gezicht op het verwoeste Hedel. De toren is van de R.K. Kerk.

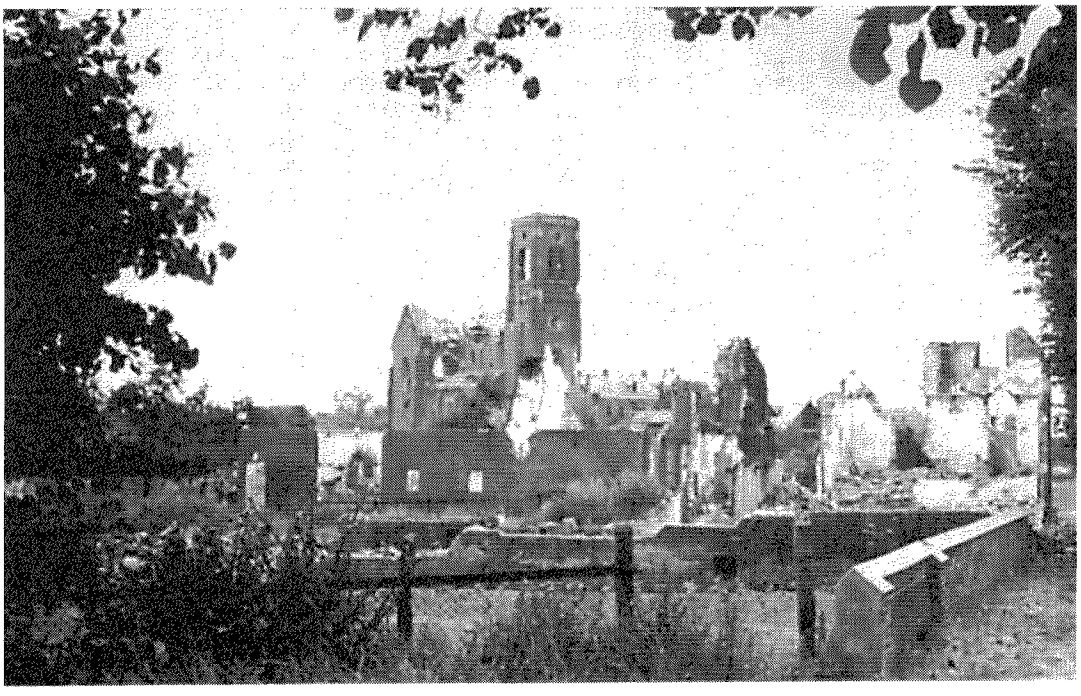

schoten, vermoedelijk ergens vanuit een huis op de dijk.'
De ondersteunigsgroep van kapitein Post, waartoe de mortieren behoren, is ruim voor het middaguur paraat. Juist op tijd . . .
Rond elf uur krijgt luitenant De Roos opdracht twee patrouilles uit te zenden naar Velddriel en Kerkdriel. Ze zullen contact maken met de Britten van 30 Bataljon Royal Marines. Een aantal mannen van het vierde peloton gaat vanaf het viaduct op weg. Beide patrouilles lopen echter al heel snel vast. Hevig vuur van Spandaus (Duitse mitrailleurs) uit de huizen aan de dijk, ten oosten van het station, belet hen verder te gaan. De vijand heeft zich daar stevig genesteld. Het contact zal voorlopig niet tot stand komen waardoor de dreiging zich begint af te tekenen. Heeft de operatie als geheel nog een kans van slagen?
Op hetzelfde moment controleert majoor Paessens de opstelling van het derde peloton in de Woerd. De huizengroepen, boomgaard en hoog onkruid, belemmeren het zicht. Met de pelotonscommandant, sergeant-majoor Huizinga, bespreekt hij een nieuwe opstelling. De majoor is nog maar net vertrokken als de hel losbreekt. Totaal onverwacht opent een vijandelijke afdeling de aanval. Hoewel verrast, verdedigen de Irenemannen zich uit alle macht.
Waarnemers van de artillerie, onder leiding van kapitein Gouman en luitenant Wijnekes, geven hun aanwijzingen door aan de batterij, die opgesteld staat bij Vlijmen, aan de andere kant van de Maas. Het goed gericht vuur bemoeilijkt de vijandelijke aanval. Ook de mortieren doen mee, hoewel ze nog maar net zijn geïnstalleerd.
Ruim een uur duurt het verbitterde gevecht. Brenschutter Grootendorst wordt dodelijk getroffen. Zijn helper is en blijft vermist. Aangenomen wordt dat soldaat R.E. van den Beek krijgsgevangen is gemaakt. Helaas, precies zes weken later wordt zijn lichaam gevonden door inwoners van Hedel.
De situatie is hopeloos voor het peloton. Ook de verbinding met het hoofdkwartier, per 38-set (een klein draagbaar toestel) is uitgevallen. Luitenant De Roos komt aanrennen en geeft sergeant-majoor Huizinga opdracht zijn mannen terug te trekken bij de roomskatholieke kerk en langs de Zaltbommelseweg. Snel nemen de mannen die nieuwe posities in. De vijand bezet onmiddellijk de huizen die de Irene-soldaten hebben verlaten.
De Roos rent weer terug naar de commandopost en rapporteert aan Paessens. De majoor wil de situatie zelf bekijken. Samen met zijn ondernemende 'second in command' gaat hij op verkenning. Paessens is gewend om de soms wat te roekeloze luitenant te temperen. Soms laat hij zich wel eens meeslepen. Hij vertelt later:
'We lager in dekking onder een muurtje. De weg werd onder vuur genomen door een Duitse mitrailleurschutter. De Roos daagde me uit de weg over te steken. Hij zou dan wel de zaak in de gaten houden. Ik rende de weg over en gelukkig: die Duitser was net iets te laat! Natuurlijk riep ik toen De Roos om te komen. Wat hij natuurlijk ook deed. Als je hier later over nadenkt: de commandant en zijn plaatsvervanger die een gevaarlijk spelletje spelen met een Spandau-schutter!'
De twee officieren ontdekken dat de vijand inmiddels is doorgedrongen tot de protestantse kerk, midden in het dorp.
Sergeant-majoor De Bruin heeft rond het middaguur de order gekregen met zijn peloton het oude landingspunt per Buffalo te verlaten. De mannen laten paal 26 achter zich en komen bij 'het Oude Veer' aan land.
Het is half drie geworden als luitenant De Roos bij hem komt met nieuwe orders. Kort schetst de luitenant de ontstane situatie. De 30 mannen van het 1ste peloton moeten een tegenaanval ondernemen en de Duitsers weer uit de huizen drijven. Ze krijgen voor deze opdracht versterking van een sectie (10 man) van het tweede peloton. Een half uur later gaat het peloton, samen met de mannen van de sectie van sergeant Germans, op weg. De Roos houdt de leiding zelf in handen.
Het vuur van de batterij artillerie 'aan de overkant', is uiterst precies. De waarnemers van de artillerie leveren prachtig werk. Ook de mortiergroep is inmiddels goed ingeschoten en geeft steun.
De infanteristen hebben het nodig. Het wordt een waar straatgevecht. Huis na huis moet worden genomen. Handgranaten worden door de ramen naar binnen gegooid. Als een groepje Duitsers zich probeert te verschansen in de protestantse kerk, worden ze onmiddellijk gevolgd, met de bajonet op het geweer. In de kerk vinden man-tegen-man

gevechten plaats. Luitenant De Roos geeft tijdens deze hele actie het voorbeeld, gaat voorop, springt over muurtjes, het pistool in de hand. Tegen zes uur zijn de oude posities weer ingenomen. Achttien dode Duitsers worden er dan geteld. Zeven krijgsgevangenen worden afgevoerd. Zes mannen van de brigade zijn gewond geraakt, waarvan één door een bajonetsteek.
De mannen van het eerste peloton nemen de posities in aan de noordrand van het dorp. Het peloton van Huizinga komt weer terug in de stellingen bij de Woerd.
De succesje kan het slechte nieuwe echter niet verdringen. Op de commandopost komt het bericht door dat de Britse mariniers bij Kerkdriel teruggeslagen zijn over de Maas. De totale operatie, met als doel bezetting van de Bommelerwaard, gaat niet meer door. Toch geeft de commandant van de 116e Brigade bevel het bruggehoofd bij Hedel in stand te houden.
De Hedelnaar W. van Engelen heeft nog met de Britten gesproken, kort voor de gevechten die zouden volgen. Vanuit zijn evacuatieadres is hij met zijn zusje naar de soldaten gaan kijken, die hun ontbijt gebruiken langs de kant van de Maas, onbewust van het dreigende gevaar. Later is hij, na zijn zusje in veiligheid te hebben gebracht, getuige van het debâcle. Kort daarna weet hij de Maas over te steken en zichzelf 'te bevrijden'.
Dezelfde middag is ook sergeant Kraay gesneuveld. De sergeant is ingedeeld als schutter van een Vickers-mitrailleur (van de ondersteuningsgroep van kapitein Post) bij het vierde peloton. Vanaf de dijk heeft hij een prima gezichtsveld, maar de positie blijkt tè gevaarlijk. Hij wordt getroffen door een kogel van een sluipschutter. Zijn helper, korporaal Schepers, raakt gewond.
De mannen van de signals zijn de hele middag in de weer met het leggen van kabels voor veldtelefoonverbindingen. Er wordt ook een kabel gelegd over de Maas naar het Fort Crêvecoeur.
Ook de Buffalo's varen de hele middag heen en weer. Voertuigen worden overgebracht. Ook het antitankgeschut van de ondersteuningsgroep (zes-ponders) arriveert in Hedel. De stukken krijgen hun positie in de buurt van de commandopost. Mannen van Gevechtsgroep II helpen bij het overbrengen van het materieel. Munitie, verbandmiddelen, technisch reserve materiaal, alles komt op bestelling. Ook wordt materiaal geleverd voor prikkeldraadversperringen. Dit wordt gebruikt om stellingen van het derde en vierde peloton, langs de oostgrens, te verstevigen.
Tegen acht uur komt ook personele versterking. Luitenant Dill en zijn peloton van Gevechtsgroep III worden overgevaren naar het gevechtsterrein. De verwachting is dat de hele derde Gevechtsgroep morgen zal arriveren. De luitenant en zijn mannen komen in reserve bij een boerderij vlakbij de stellingen van de tweede peloton in de St.Janschool.
Die nacht gebeurt waar majoor Paessens bang voor is geweest: een vijandelijke patrouille weet het dorp binnen te dringen door de ruimte tussen de stellingen van het derde en het vierde peloton.
Een sectie van het derde, ontdekt de Duitsers gelukkig al snel. Sergeant-majoor Huizinga vraagt onmiddellijk artillerievuur aan. Die steun komt snel en, zoals gewoonlijk, uiterst nauwkeurig. Even later worden vijf Duitsers aangetroffen bij een boerderij aan de straatweg. Eén van hen is ernstig gewond en de anderen geven zich zonder problemen over. Bij de verhoren blijkt dat er nog een zesde man moet zijn. Een zoekactie wordt op touw gezet, waarbij ook nog enkele mensen van luitenant Dill's peloton worden ingezet. De gezochte Duitser wordt snel gevonden. De man doet na zijn gevangenname nog een vluchtpoging: daarbij wordt hij door zijn bewakers neergeschoten.
De rest van de nacht blijft het rustig maar de brigade-soldaten blijven waakzaam . . .

Dinsdag 24 april

De volgende morgen arriveren nog meer versterkingen in Hedel. Het eerste peloton van sergeant-majoor Schoonen en het vierde van sergeant-majoor Kloots worden over de Maas gezet. De pelotons van Gevechtsgroep III krijgen voorlopig een 'recce-posititon', wat betekent dat ze ingezet kunnen worden voor patrouille-taken.
Ook arriveert de ondersteuningsgroep, onder commando van luitenant Theunissen. De verschillende secties van deze groep worden gevoegd bij de aanwezige secties van Gevechtsgroep I. De beide mortiersecties beschikken nu samen over zes 3 inch (=8 cm) mortieren. De bij de commandopost ge-

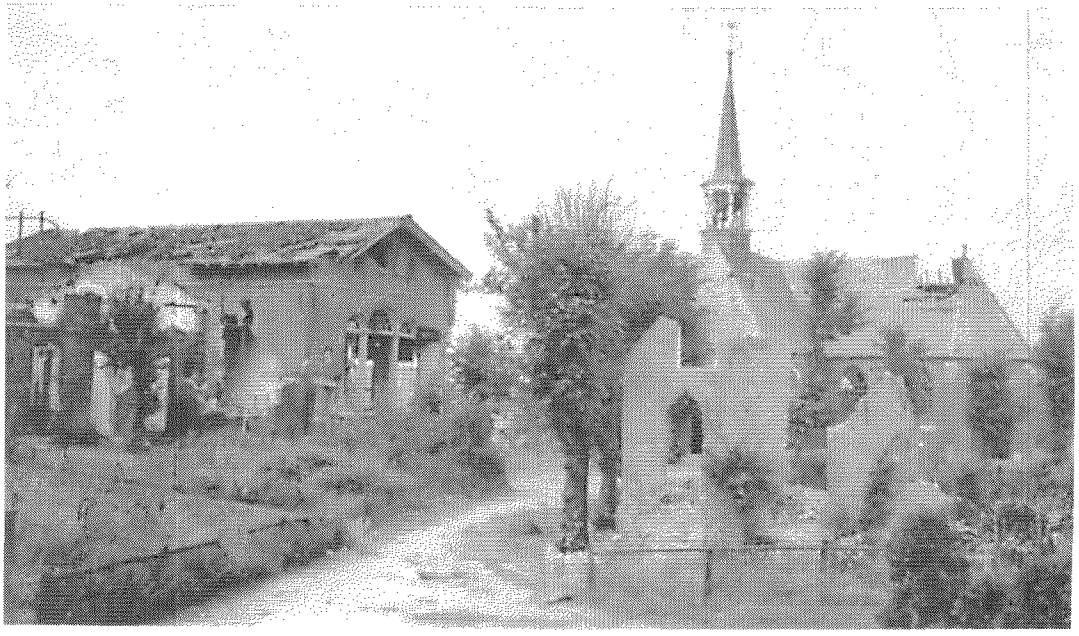

De kerk van de Nederlandse Hervormde Gemeente. Hier vonden hevige gevechten plaats, al op de eerste dag, vaak man tegen man.

Hedel, Uithovensestraat. Het huisje van de fam. Liza van Dalen. Hier voor de deur reed de carrier op een mijn (24 april). Rechts de noodwoning.

plaatste antitanksecties, hebben de beschikking over vier 6-ponder kanonnen en vier 2-inch mortieren. Verder zijn er nu twee secties met in totaal vier lichte 2 cm kanonnen. De vier Vickers-mitrailleurs van de pas aangekomen ondersteuningsgroep worden ingedeeld bij de vier infanteriepelotons. Die pelotons beschikken zelf ook nog eens over een 2-inch mortier.
Majoor Paessens beschikt over heel wat vuurkracht, in het kleine bruggehoofd Hedel. Vooral als je het ondersteunende artillerievuur erbij optelt. Dat zijn de zes stukken van de batterij artillerie (25-ponders) en ruim 20 stukken van de Britten.
Na aankomst van de versterkingen komt het bericht door dat Gevechtsgroep III niet in zijn geheel zal overkomen. Dit betekent feitelijk dat alleen de staf van Gevechtsgroep III niet in het bruggehoofd operationeel zal worden. Zoals het er nu uitziet wordt het bruggehoofd niet uitgebreid en het gebied is te klein voor het functioneren van twee gevechtsgroepen. Daarom krijgt Paessens de beschikking over mensen en materieel van Gevechtsgroep III maar het geheel blijft onder één commando. Het brigadehoofdkwartier stelt voor het geheel voortaan als 'Battlegroup Paessens' aan te duiden. Vreemd eigenlijk, als men bedenkt dat dit gebaseerd is op het Duitse systeem op het einde van de oorlog. Allerlei formaties en eenheden worden dan door het Duitse hoofdkwartier op één hoop geveegd en aangeduid met de wijdse naam: Kampfgruppe. Zo'n Kampfgruppe wordt dan verder aangeduid met de naam van de commandant. Bekend voorbeeld is de Kampfgruppe Walther, aktief in Brabant tijdens operatie Market-Garden in september 1944.
Paessens vindt die aanduiding 'battlegroup' blijkbaar ook een beetje vreemd, want hij gebruikt hem slechts één keer. Die middag ondertekent hij een order als 'commandant battlegroup Huber'. Huber is de majoor die tot 16 maart het bevel heeft gehad over Gevechtsgroep III.
Vanuit noordelijke richting nadert de Hedelnaar A. van Driel het dorp. Hij is, samen met zijn oom, op weg naar de boerderij aan de Korenstraat, zoals hij al eerder heeft gedaan. Bij de Hooiweg worden beide boeren onder vuur genomen. Snel draaien ze om maar komen nu onder Duits vuur te liggen. De mannen kruipen op hun knieën, richting verkeersweg. Ze kunnen nauwelijks meer ademen door de verstikkende kruitdampen. Als door een wonder worden ze niet geraakt en weten zich uiteindelijk in veiligheid te brengen.
De hele dag zullen dergelijk artillerieduels plaatsvinden. De verschillende pelotons geven doelen door. De Duitse artillerie is iets minder aktief, behalve als het Britse artilleriewaarnemingsvliegtuig even uit de lucht is. Vanuit dit vliegtuig zijn de posities van die artillerie, opgesteld achter de Waal, goed waar te nemen. De Duitsers blijken er niets voor te voelen om een goed doelwit te vormen. Ze houden zich dan rustig.
In het gebied van het vierde peloton staat een uit 1940 daterende bunker. Deze bunker heeft schietsleuven in zuidelijke richting, in de richting van de, al maanden geleden opgeblazen, verkeersbrug. Voor de Duitsers daarom van nut en dus proberen ze de kazemat te bezetten. Onmiddellijk worden ze verdreven door de sectie van de sergeant De Blauwe. De sergeant wordt hierbij in zijn dijbeen gewond en afgevoerd.
Drie mannen met een Brenmitrailleur blijven achter om de bunker bezet te houden. Enkele uren later doen de Duitsers een nieuwe poging. Luitenant Rueb en enkele van zijn mensen weten dit te voorkomen. Enkele Duitsers worden gewond en gevangen genomen. Eén van hen wordt gedood.
Tegen het einde van de middag wordt de bezetting van de bunker weer opgeheven. De positie blijkt toch tè gevaarlijk.
's Morgens worden mijnen ontdekt bij het landingspunt. Veiligheidshalve maken de Buffalo's daarom geen gebruik meer van de plaats waar eerst de oude schipburg heeft gelegen. De landingen vinden op een plek ernaast plaats, wat wel iets minder ideaal is.
Het peloton van luitenant Buisman, het tweede peloton van Gevechtsgroep III, krijgt opdracht het terrein van mijnen te zuiveren, samen met de twaalf Britse engineers. Het peloton is zojuist teruggekeerd uit Tilburg, waar ze het hoofdkwartier van Netherlands District hebben bewaakt.
Om kwart voor zes die middag, meldt de 'Springbok' (= uit Zuid-Afrika afkomstige vrijwilliger) luitenant aan majoor Paessens dat zijn taak is uitgevoerd. De Buffalo's die middag o.a. nog twee 6-ponder antitank

kanonnen van Gevechtsgroep II hebben overgebracht, kunnen nu weer de gebruikelijke route gaan volgen.
Nog geen kwartier later ontploft een mijn. Niet bij het landingspunt, maar midden in het dorp. Een brenguncarrier rijdt erover en wordt door de hevige explosie op z'n kop gegooid. Soldaat Schortinghuis komt half onder het vier ton wegende rupsvoertuig terecht en wordt onmiddellijk gedood. De andere drie inzittenden raken gewond.
Hospitaal-soldaat Siem de Waal van Gevechtsgroep II zit aan de overkant op het Fort Crêvecoeur. Hij maakt notities in zijn dagboek. De velletjes worden verstopt in zijn gasmaskertas. Het is namelijk om veiligheidsredenen niet toegestaan dergelijke aantekeningen bij te houden.
'Idiote wereld: heerlijk tussen lakens geslapen en dien jongens aan de overkant maar knokken. Ik ontdek dat Cor zijn pijp, zijn onafscheidelijke pijp, heeft laten liggen en besluit hem terug te brengen. Zodoende kom in onofficieel in Hedel. De jongens liggen er goed verdekt langs de straat want er wordt uit een bunker op hen geschoten. Ik ben al bijna de straat doorgewandeld als Jansen van de bunker vertelt. Dan dek ik maar zo gauw ik kan.
Er liggen 17 dode Duitsers en ze geven het maar niet op. Er zijn gevechten van man tegen man geweest maar nu is het even rustig. Cor heeft de doden bij elkaar gebracht en was juist bezig een veroverde pijp schoon te maken. Kleine 'Joepie' (Brabander) is zwaargewond. Sergeant Kraay is door Cor in de tuin begraven. Werd geschoten toen hij orders kreeg om vanaf de kruin van een dijk op de Duitsers in het koolveld te schieten, volgens Cor een zelfmoordenaar. Arme Kraay.
Ik spreek dokter Bakker nog even, die volgens de jongens een reuze voorbeeld is geweest. Er komt veel artillerievuur en er vallen weer granaten rondom ons. Er is een flinke brand ontstaan en de gevechten zijn soms met bajonet. De Derde Unit is nu ook geheel over.
Toon R. uit Kaapstad vertelde me ook een vreemde geschiedenis. Ze zaten in de bunker toen een Duitser de deur opentrok en hen eruit sommeerde. 'Hij had ons allemaal voor de voet kunnen schieten' zegt Toon, 'We waren volkomen overrompeld. Maar hij liet ons rennen en kroop zelf in de bunker.' Ongelooflijke ontkoming. Was dit een bijzondere mensenvriend? De man werd later met een vlammenwerper verkoold in de bunker aangetroffen.'
De Waal komt die avond nog in gewetensproblemen. Hij gaat mee met het peloton van luitenant Van Voorst dat aan de zuidkant van de Maas, oostelijk van de spoorbrug, stellingen betrekt. Die avond trapt de luitenant op een voetmijn. Hij verliest daarbij een gedeelte van zijn linkerbeen. De Waal verbindt hem en geeft hem een shot morfine tegen de pijn. Daarna volgt een moeilijke tocht per brancard langs de dijk, ruim twee kilometer. De luitenant heeft hevige pijn, hoewel hij toch de volle dosis morfine heeft gehad. Per jeep wordt de zwaargewonde officier naar het hospitaal afgevoerd, waarbij De Waal nog een waarschuwing betreffende de morfine meegeeft. 'Ik holde weer terug met Jan naar het huis en redderde eerst mijn tas weer een beetje op. Ik kwam toen tot een nare ontdekking. Ik had namelijk in mijn ene broekzak de morfine en in de andere de jodium voor de lichte gevallen. In het duister had ik echter de naald door het rubber van de jodiumfles gestoken en hem dus jodium in plaats van morfine gegeven! En ik kon maar niet begrijpen dat hij in zo'n pijn bleef verkeren. Maakte me doodongerust maar er was geen pest meer aan te doen. Jammer! Heb de jodium nooit meer bij me gedragen in de broekzak van die tijd af.'
Grote hilariteit op het landingspunt als aalmoezenier Lauraeijssen komt aanwandelen met een krijgsgevangene die hij in toom weet te houden met een stuk hout, verborgen onder zijn overjas. Het resultaat van een uitstapje met de sectie van sergeant Van Besouw. Een paar uur later is het verhaal al zover aangedikt dat het nu om vijf krijgsgevangenen gaat!
's Avonds komen de commandanten bijeen in het 'battle-HQ' in de slagerswinkel. Er zijn wat verschuivingen geweest in de posities. Het peloton van sergeant-majoor Schoonen heeft in het begin van de avond de stellingen overgenomen van het derde peloton. Sergeant-majoor Huizinga en zijn mensen krijgen een welverdiende rust en komen in reserve in een boomgaard in het centrum van het dorp. Het peloton van sergeant-majoor Kloots bezet vanaf die middag een nieuw steunpunt, namelijk de boerderij en de

boomgaard van de Woerd, vlakbij de stellingen van Schoonen.
Majoor Paessens waarschuwt zijn commandanten: 'Als de Duitsers morgen niet komen, komen ze nooit meer!' Hij zal gelijk blijken te hebben . . .
Om tien uur nog wat vijandelijk artillerievuur, oostelijk van Bokhoven. Dan wordt het rustig. Al met al is het een rustige dag geweest . . .

Woensdag 25 april
Het is nog donker als de mannen van het vierde peloton ruw worden gewekt door Duitse artillerie-, mortier- en mitrailleurvuur. Luitenant Rueb kijkt op zijn horloge: het is kwart over vijf. Via de radio meldt hij de commandopost dat zijn peloton wordt aangevallen en onmiddellijk versterking nodig heeft. De 2-inch mortier van het peloton begint te vuren in oostelijke richting van de verkeersweg. De verwarring is groot. Het peloton bestaat voornamelijk uit jonge en nog onervaren militairen. Ze worden goed geleid door de zeer ervaren sectie-commandanten.
Eén van die secties wordt vrijwel geheel uitgeschakeld als een voltreffer van een Panzerfaust inslaat. De waarnemend commandant, korporaal De Boer, is half verblind van de explosie. Hij blijft bij zinnen en weet zijn groep terug te trekken naar de boomgaard waar ook de eerste sectie ligt.
Sectie 2, noordelijk van het viaduct, wordt ook verrast. Ze kunnen slechts maken dat ze wegkomen, hun aftocht dekkend met handgranaten. Minstens één vijandelijke soldaat wordt hierdoor gedood.
Naar later zal blijken heeft een compleet Duits bataljon (ongeveer 1200 man) de aanval ingezet. Het lawaai van het gevecht is oorverdovend en wekt ook verwarring in de hand.
In zijn hoofdkwartier probeert majoor Paessens zich een beeld te vormen van de ontstane situatie. Het uitschakelen van het vierde peloton zou een bedreiging van de commandopost kunnen betekenen. Het derde peloton zal onmiddellijk in actie moeten komen.
Nog voordat de majoor dit bevel heeft kunnen doorgeven, roept luitenant De Roos: 'Majoor, die kerels moeten er uitgedonderd worden!' Meteen rent hij de commandopost uit. Binnen enkele minuten verzamelt hij een man of tien (koks, ordonnansen, mensen van de anti-tanksectie). Met dit geïmproviseerde groepje rende hij naar het bedreigde peloton. Onderweg wordt nog iemand van de mortiergroep 'ingelijfd'.
De pelotons-commandopost van luitenant Rueb is inmiddels bijna door de Duitsers ingenomen. Ze zitten in de tuin en hebben zich in de gebouwen achter de boerderij verschanst. Toch weet luitenant De Roos de post te bereiken. Via de veldtelefoon meldt hij de majoor: 'Ik zit hier, stuur direct versterking, anders ben ik het kwijt!' De toestand is kritiek.
Een hevige vuurstoot heeft de 2-inch mortier van het peloton buiten gevecht gesteld. Twee mannen raken zwaargewond. Eén van hen wordt door Rueb en korporaal Tiemersma naar binnen gedragen. De andere, soldaat Van Veenendaal, zal de volgende dag aan zijn verwondingen bezwijken.
Sergeant Germans rent het gebouw binnen om hulp te vragen voor zijn tweede sectie. Door een kogel wordt hij van achteren getroffen en zakt naast zijn pelotonscommandant in elkaar. Hij is op slag dood.
Verbeten proberen de luitenants Rueb en De Roos met handgranaten en vuur uit hun stenguns, de vijand uit de boerderij te houden. Dan zet het derde peloton van sergeant-majoor Huizinga de aanval in. Net op tijd. De hulp komt te laat voor de soldaten Kamp en Morel. Deze twee mannen van het vierde zijn dan inmiddels al gesneuveld.
Tien over half zes kan worden gemeld dat de vijandelijke aanval is afgeslagen. Het derde peloton bezet de stellingen van het vrijwel uitgeschakelde vierde.
De sectie van de gesneuvelde sergeant Germans vecht nog hevig door aan de oostzijde van het viaduct. Korporaal Kers, die het commando heeft overgenomen, en drie mannen zitten daar met twee Bren-mitrailleurs en maaien vele vijanden weg op het open terrein.
Kleine groepjes Duitsers blijven aanvallen. De dreiging van een grote geconcentreerde aanval in deze hoek is echter voorbij.
Het peloton van luitenant Dill, in een boerderij bij de stellingen van het tweede peloton (St.Janschool), krijgt opdracht naar het centrum te gaan en daar stand-by te blijven.
Ook aan de andere kant van Hedel wordt hevig gevochten. Enkele groepen Duitsers zijn

De boerderij op 'De Woerd'. Hier was de commandopost van sergeant majoor Kloots gevestigd. De boerderij werd tijdens de gevechten geheel verwoest.

24 april 1945. Uitzicht vanaf het Fort Crevecoeur op Hedel. De rookwolken zijn van de brand op 'De Woerd'.

om Hedel heen getrokken en vallen aan vanuit het westen. Het tweede peloton bij de St.Janschool is ook verrast. Luitenant Masthoff raakt al meteen gewond, nog wel door een eigen mortiergranaat! Sergeant Hillebrand, die onmiddellijk het bevel overneemt, heeft in het begin moeite met zijn waarnemingen omdat zijn kijker vol zit met het bloed van de luitenant. Het peloton weet de vijand echter tegen te houden. Van een dreigende doorbraak is geen sprake.
Ook het eerste peloton, in het noorden van Hedel, wordt opgeschrikt. De vijand weet de boerderij waar sergeant-majoor De Bruin en zijn mannen zich hebben verschanst, bijna ongemerkt te naderen. Plotseling springen een stel Duitsers achter een voor de boerderij gelegen aardappelhoop vandaan, uit alle macht vurend. Het peloton is paraat en neemt de ongeveer 20 vijandelijke militairen onder vuur. Een hevig gevecht barst los. Het lukt de Duitsers de boerderij in brand te schieten. De mannen moeten eruit. Iedereen blijft kalm en onder dekking van de rook weet het peloton de stelling zonder verliezen te verlaten. Nadat de boerderij is uitgebrand, worden weer patrouilles naar voren gezonden om de oude posities weer in te nemen. De Bruin heeft de situatie weer onder controle en stuurt één van zijn secties naar zijn rechterbuurman die in moeilijkheden zit.
Om kwart over zes, als de geconcentreerde aanval bij het viaduct is afgeslagen, krijgt het peloton van sergeant-majoor Schoonen de volle laag. Zijn voorste sectie wordt volledig onder de voet gelopen.
De sectie-commandant en zijn opvolger worden gewond en afgevoerd. Soldaat Ligtvoet neemt de leiding. Hij geeft zijn helper de opdracht om de rest van de sectie terug te trekken en blijft zelf achter met zijn Brenmitrailleur. Minstens vijf Duitsers worden door zijn vuur gedood. Ligtvoet kijkt om en ziet dat de mensen van zijn sectie zich hebben teruggetrokken. Dan besluit hij om zelf ook te vertrekken. Hij springt op en wordt onmiddellijk geraakt. Gewond valt hij is zijn schutersput terug. Een Duitse steelhandgranaat maakt enkele minuten later een einde aan het leven van de 23-jarige militair.
De boerderij waar pelotonscommandant Schoonen zijn hoofdkwartier heeft, wordt in brand geschoten. De gevraagde en ontvangen artilleriesteun lijkt de Duitse aanval te stoppen. Als dan ook nog de sectie van het eerste peloton te hulp komt, kan hij om zes uur melden: situatie weer onder controle.
Korporaal-gewondenverzorger Bakker ziet één van de Canadese vrijwilligers lopen. 'Hé, ouwe, je bloedt als een rund!' 'Ben je besodemieterd, dat is maar een half oor. Ik heb geen geweer meer en dat is erger!' Terwijl de korporaal zijn oor verbindt, informeert hij naar de toestand voorin. 'Zeg ouwe, zitten er nog veel Duitsers, denk je?' 'Ben je bedonderd, dat valt best mee.' 'Hoeveel schat je?' 'Nou, ik denk zo'n duizend of twintig!' Zó erg was het gelukkig niet!
Ook het peloton van sergeant-majoor Kloots, op de boerderij van de Woerd, heeft het hard te verduren. Brenschutter Tiemstra van de voorste sectie van sergeant Cnossen weert zich enorm. De verschillende sectie liggen verspreid over de grote boomgaard achter de boerderij.
Een half uur later, rond half zeven, kan majoor Paessens concluderen dat voorlopig de grote Duitse aanval is afgeslagen. Intussen voegt ook luitenant Herbrink zich weer bij zijn eerste peloton. De luitenant is weer teruggekeerd van verlof in Engeland en, na instructie op het brigade-hoofdkwartier in Vlijmen, onmiddellijk overgevaren. Hij zal zijn peloton nog leiden tijdens de kleinschalige aanvallen van een aantal vijandelijke patrouilles die de hele morgen nog door zullen gaan. Bij één van die acties gebruikt hijzelf de vlammenwerper, een niet erg plezierig en gevaarlijk karwei.
De gewondenverzorgers hebben intussen handenvol werk. Eén van hen, sergeant G. Visser, heeft in zijn zak een kruisbeeldje. Gekregen van een inwoner van Hedel met de woorden: 'Dit is het laatste wat ik uit mijn huis kon krijgen. Jij hebt er nu misschien meer aan dan ik!' Toen maakte de man dat hij weg kwam uit het gevechtsgebied.
Van Gevechtsgroep III waartoe Visser behoort, sneuvelen die morgen de soldaten Sprenkeling en Picokrie. De laatste, een Tilburgse jongen van 20 jaar, tijdens een heldhaftige actie als Brenschutter. Soldaat R. Smit, zwaargewond overgebracht naar een veldhospitaal, overlijdt de volgende dag. Het aantal gewonden is zo groot dat de brancards moeten worden geleend van Gevechtsgroep II, aan de overkant.
Het peloton van luitenant Buisman komt

voor de tweede keer naar Hedel. Na de 'mijnenzuiveringsoperatie' van de vorige dag, zijn ze teruggekeerd naar Fort Crêvecoeur. Nu krijgen ze de opdracht om Hedel 'grondig schoon te vegen'. Het peloton bestaat voornamelijk uit oudgedienden van het Franse Vreemdenlegioen, dus het is hen wel toevertrouwd. De mannen gaan zeer geroutineerd te werk. In de buurt van de spoorbrug weten ze een afdeling Duitsers op te rollen: vijf worden gevangen genomen, tien anderen sneuvelen.
Duitse sluipschutters op de burg, die al die dagen zeer lastig zijn geweest voor de overstekende Buffalo's, worden gelokaliseerd en 'opgeruimd'.
Rond het middaguur komt de opdracht: bruggehoofd Hedel ontruimen. Het nieuws wordt verdeeld ontvangen. Men is opgelucht ('We hebben nog nooit zo rot gezeten, vóór ons de Moffen, achter ons de Maas'), maar ook verbitterd ('waar is het allemaal goed voor geweest?').
Kolonel De Ruyter van Steveninck bevindt zich aan boord van het artillerie-waarnemingsvliegtuig dat boven Hedel cirkelt. Beneden zich ziet hij, op de weg Zaltbommel - Den Bosch, een grote activiteit van Duitse ambulance-wagens. Een bewijs van het zware verlies dat de Duitsers hebben moeten incasseren. Toch moet het bruggehoofd worden ontruimd. Brigadier Philips heeft het de kolonel eerder die middag uitgelegd: De mariniers van 28 Royal Marines zijn aan zijn commando ontnomen; ze hebben een andere opdracht gekregen. Omdat er bovendien weinig zicht meer is op een verdere offensieve actie, gezien de laatste ontwikkelingen (de capitulatie van de Duitsers is snel te verwachten) heeft het geen zin 'sticking one's neck out unnescessarily' 'Colonel, you must be very proud of your men!' En inderdaad, dàt is de brigade-commandant.
De hele middag wordt over en weer mortieren artillerievuur afgegeven. Tot een echte aanval komt het niet meer. Het valt op dat de Duitse munitie van slechte kwaliteit is. Het aantal blindgangers is verbazend hoog.
Ruim 45 Duitse krijgsgevangenen worden afgevoerd. Soldaten van Wehrmacht, maar ook van Kriegsmarine en Luftwaffe. Een allegaartje. Er blijken ook mannen bij te zijn van de SS-Waffen Grenadier-Brigade 'Landstorm Nederland'. Bij deze 'elite-eenheid' bevinden zich Nederlanders, geleid door Duitse officieren.
De voorbereidingen voor de terugtocht beginnen. Luitenant Theunissen krijgt de coördinatie van de operatie. Als het donker is geworden, om tien uur in de avond, schepen de mannen van Gevechtsgroep I zich in op de Buffalo's. Ondertussen vuren de mortieren op de omliggende plaatsen Well, Ammerzoden en Kerkdriel. Ook wordt rugdekking gegeven door de Britse mariniers van 30 Royal Marines. De overtocht verloopt zonder een probleem.
De pelotons van Gevechtsgroep III beginnen zich nu ook terug te trekken. Zo ook de secties van sergeant-majoor Kloots. Als de groep van sergeant Cnossen zicht terugtrekt uit de boomgaard achter de Woerd, wordt soldaat Van der Geijn getroffen door een geweerschot van een plotseling opduikende Duitse patrouille. Het peloton opent het vuur. Onder dekking van dat vuur gaat Cnossen terug en haalt de zwaargewonde militair op. De soldaat ontsnapt op het nippertje aan de dood.
De mensen van de verbindingsdienst hebben de afgelopen dagen keihard gewerkt. Twee van hen, de soldaten Van den Bergh en Pappenheim, vernietigen het radiotoestel dat in het dorp achterblijft. Meenemen blijkt te onpraktisch. Pappenheim voorziet de, in de commandopost van Paessens geplaatste, 22-set van twee handgranaten. De projectielen worden gelijktijdig scherpgesteld. Luitenant Theunissen heeft een kwartier eerder geprobeerd het toestel te vernietigen met zijn dienstrevolver. Het wapen weigerde . . . Hij haalt de schouders op, en met het idee 'de Duitsers zullen met dat ding de oorlog toch niet meer winnen', verlaat hij de post. Later blijkt hij vergeten heeft de veiligheidspal van zijn wapen om te zetten . . .
De luitenant en de twee soldaten verlaten met de laatste Buffalo Hedel. Hedel, dat nu weer een spookdorpje geworden is . . . Nog zwaarder beschadigd, met hier en daar een houten kruis.
Alleen soldaat Van Duin van de signals is nog in Hedel. Hij geeft de artillerie de laatste aanwijzingen door. Als dan de laatste Buffalo de Maas is overgestoken, houdt ook zijn taak op. Hij rent in zijn onderbroek naar de Maas en springt erin. Hij is kampioen-zwemmer. Het koude, stromende en gevaarlijke Maaswater kan hij de baas. Veilig bereikt ook hij,

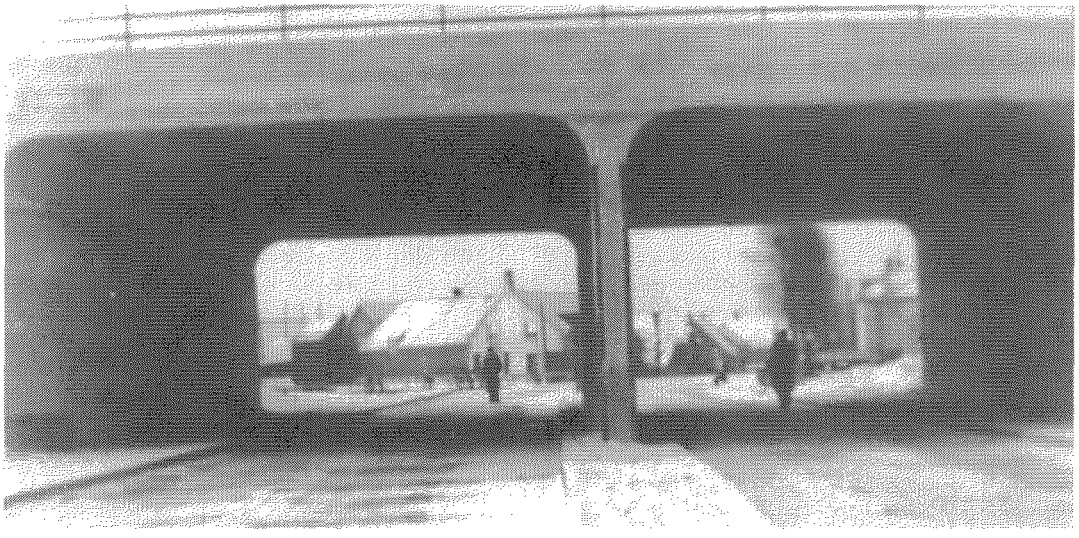

Het viaduct in Hedel, weg Zaltbommel-Den Bosch. De boerderij op de achtergrond bood onderdak aan de commandopost van het 4de peloton.

de laatste brigademan, de overkant.
Pas maanden later keren de inwoner van Hedel terug in hun totaal verwoeste dorp. Nederland is herrezen, zo ook Hedel. Delen van het oude, mooie Hedel zijn voorgoed verdwenen in het puin . . . Het puin waarop 12 brigademilitairen hun leven verloren. Ze hebben er hun plicht gedaan. Dienstplicht of 'heilige plicht'? Doet het er toe? Vele geallieerde soldaten vervulden ook hun plicht, op verschillende plaatsen, verloren hun leven tijdens belangrijke of soms (schijnbaar) minder belangrijke acties en operaties. Het uiteindelijke doel was hetzelfde: 'die tyranny verdrijven'.

'Nimmer verzuim ik bij het passeren van de brug over de Maas bij Hedel, een blik te werpen in de richting van het haventje, en zo de gesneuvelden te herdenken. Ik doe dit al jaren, zó lang, dat de vergezellende gedachten geleidelijk aan veranderen van schietgebed tot groet. Omdat ik anders ben geworden, omdat ik dóórleefde; zij niet, zij sloten hun jong-zijn - hun leven - aan wat toch de goede kant van de Maas was - af. In april 1945 en 40 jaar later rijd ik telkens vlot en ongehinderd van de ene naar de andere oever. Hoofd éven opzij: gegroet!' (Citaat van H. Letschert (oud-burgemeester van Tilburg en oudstrijder van de Irene Brigade) in 'Ik zou wéér zo gek zijn' door Hanny S.R. Meijler, De Bezige Bij, 1984).
Luitenant, later kapitein, W.L. de Roos, ontving de Militaire Willems-Orde 4de Klasse. De soldaten P. Ligtvoet en C. Picokrie werden posthuum onderscheiden met de Bronzen Leeuw. Majoor A. Paessens ontving het Bronzen Kruis, evenals 1e luitenant Masthoff, sergeant Th. van Besouw, sergeant-majoor D. de Bruin, korporaal G. Kers, korporaal F. van Pelt, korporaal J. Kraay (posthuum), soldaat M. van Duin en soldaat J. Tienstra. Sergeant-gewondenverzorger A. Vissers ontving het Kruis van Verdienste.

Bronnen:

De geschiedenis van de Kon. Ned. Brigade 'Prinses Irene', genmaj. tit. V.E. Nierstrasz, Hoofdkwartier Generale Staf, Krijgsgeschiedkundige Afdeling, Den Haag, 1959.
Archiefmateriaal H. Sonnemans te Best.
Archiefmateriaal Regimentsverzameling Garderegiment Fuseliers Prinses Irene te Oirschot.
Getuigenverklaringen opgetekend door H. Sonnemans te Best.
Archief C. van Engelen te Hedel.

C.A. HESHUSIUS

Uit het dagboek van luitenant Donck (47 en slot)

29 oktober 1903:
VERTREK VAN DE BOOT NAAR NEDERLAND

Het waren spannende dagen in Batavia! Op woensdag de 28ste noteerde Donck:
"De morgen bracht zekerheid; ik kon vertrekken. Eerst ging ik naar het bureau van de Maatschappij "Nederland". Nu, een fatsoenlijke hut was er nog wel. Toen vlug naar huis, kisten in orde gemaakt. De jongen bracht de kisten welke gedurende de reis niet nodig waren (ruimbagage) naar de haven Tandjong Priok. Na de rijsttafel ging ik naar het telegraafkantoor voor het verzenden van het telegram naar Den Helder, aan mijn verloofde. Ik gaf haar naam op en dan verder "HELDER HOLLAND 29/10", dus de inschepingsdatum. Maar de jongedame die me op dat kantoor hielp, gaf mij de raad *f* 2,50 uit te sparen, door het woord "Holland" weg te laten, daar er in de wereld maar één "Helder" was!".

Dit kleine grappige incidentje op het telegraafkantoor in Batavia is alleszins kostelijk en ook kenmerkend voor een tijdperk dat wij ons na ruim negentig jaar nauwelijks meer kunnen voorstellen. Daarna werkte hij achterelkaar de diverse routine-handelingen af, welke hij zich had voorgenomen te doen, zodra er zekerheid zou bestaan dat hij definitief kon afreizen.

Was hij niet bijna vijf jaar weggeweest? En dat in een tijd dat "even opbellen" nog niet bestond. Men was echt aan het andere eind van de wereld. De post deed er weken over van en naar Holland. Want vliegtuigverbindingen waren er nog lang niet voor het overbrengen van post of passagiers. Dat ging nog allemaal per mailboot. Wel hadden de twee verloofden elkaar minstens iedere week geschreven. Van beide zijden was een aantal bladzijden van ieders dagboek met die mail meegegaan. Het is uit dit dagboek dat de lezers van Mars enkele gegevens hebben vernomen.
Fluitend van blijdschap is luitenant Donck van dat telegraafkantoor - dichtbij het Waterlooplein - naar zijn woning ook aldaar gelegen teruggegaan.
"Na het verzenden van het telegram keerde bij mij de kalmte terug; ik was weer normaal. Des avonds dacht ik aan de vreugde welke mijn geliefde in Holland zou hebben bij het ontvangen van het telegram. Zij wist nu dat ik met de "Willem III" zou komen. Ik ging nu voor het laatst naar de Sociëteit Concordia om vervolgens met een paar makkers te gaan eten."
In die dagen stonden de scheepsbewegingen van de mailschepen van en naar Indië in Nederland steeds uitgebreid in de krant; men kon ze aldus volgen via alle aanloophavens. De dag daarna schreef hij:
"Toen de grote dag, donderdag 29 oktober 1903 was aangebroken, werden de meubels al vroeg het huis uitgedragen. Rijsttafelen zou ik die dag doen bij collega Van Zijll de Jong. Na nog veel te hebben geregeld, ging ik mij bij de verschillende chefs afmelden. Mijn bataljonscommandant, majoor Linck, zeide dat ik maar spoedig naar Indië moest terugkeren. "Een officier als jij kon het Indische Leger best gebruiken!" Een pluimpje dat mij goed deed."

EEN TRADITIONEEL DOCH ROERIG AFSCHEID

De verdere dag bleef druk bezet. "Om elf uur had ik mij dan van alle verplichtingen gekweten. Thuiskomend gaf ik mijn jongen de nodige instructies en trok vervolgens naar de soos waar ik afscheidsreceptie hield. Ook de makkers uit Meester Cornelis (zuidelijke voorstand van Batavia ook met garnizoen) waren komen opdagen. Om twee uur naar de lunch, waar inplaats van zes gasten er veertien liefhebbers gingen aanzitten! Twee Italiaanse orgels welke de lui al in de soos hadden laten komen, werden nu op de voorgalerij aan het werk gezet, het was een herrie van belang, van het eten kwam niet veel terecht want alles liep in het honderd."
Het was een groots afscheid in het oude Batavia. Met de trein bereikte Donck - vergezeld

van de meute van "afduwers" - de haven van Priok. Daar wilden de makkers hem en de eveneens vertrekkende en meereizende collega Bouwman op de schouders aan boord dragen. Maar Donck kon zich eraan onttrekken door te gaan controleren of zijn bagage wel aan boord was gekomen.
"Aan boord was het natuurlijk een hele pret; ettelijke rondjes koel bier werden gegeven. Tot overmaat van ramp kwam de mail-trein erg laat bij de kade. Waardoor de muziek niet tijdig terug was op het Waterlooplein, voor het te geven concert van iedere donderdag namiddag!"
Het afduwen in Priok, compleet met muziekkorps, was dus wel raak geweest. Een onvergetelijk afscheid van twee KL-officieren die hun vijfjarig dienstverblijf bij het KNIL in Indië hadden beëindigd.
Maar toen volgde het definitieve slot:

"Daar klonk de eerste stoot op de scheepstoeter, de bende defileerde nog voor het laatst voor ons beidjes en toen verdwenen de heren van boord. Vlot trok een sleepboot ons schip van de kade weg. Een gewuif en geroep... Totdat de etensbel ons aan tafel riep. Zo verliet ik Indië; met een jubelend hart. Ik kon het mij haast niet voorstellen. Zou ik dat land nooit meer terugzien? Wat zou ik dolgraag daar nog eens heen trekken met mijn nu aanstaande vrouw!"
Dat laatste is echter nimmer gebeurd omdat zij meende niet tegen het tropische klimaat te zijn opgewassen. Wel is hun tweede zoon als officier van het KNIL later naar Indië gegaan.

VAREN DOOR DE ARCHIPEL
Het schip voer nu langs de oostzijde van Sumatra, via Singapore en vervolgens langs de kust van Atjeh naar het eilandje geheel noord daarvan: Sabang.
Met collega Bouwman keken ze allebei naar dat land waar zij vele vele maanden onder oorlogsomstandigheden hadden gepatrouilleerd. In de hitte, in de blubber, in de rimboe, onder vuur en in de greep van de verwoestende malaria verspreid door wolken van agressieve muskieten. Deze kust zagen zij gedurende bijna vier dagen varen: zo wijds is de Indische archipel.
"In de morgen doemde de kust van Atjeh - zij het ook vaag - voor onze ogen op. Om twaalf uur in de middag waren wij op Sabang. Daar lagen drie torpedoboten, zojuist uit Holland aangekomen. Verder nog een marineschip, twee gouvernements-stomers en twee schepen van de KPM. Na de lunch ging ik even aan wal om een loopje te maken. Het was drie uur in de middag toen wij de haven en Indië verlieten om koers te zetten op de lange golven van de Indische Oceaan in de richting van Colombo op Ceylon. Indië lag thans achter mij."

ONTSCHEPING IN GENUA
Tijdens de wekenlange reis, welke vlot verliep, deed Donck het nodige aan lichaamsbeweging.
"Volgens getuigen ben ik in deze dagen al wat dikker geworden, het leven is best aan boord. Toch loop ik dagelijks een paar maal een half uurtje op het dek heen en weer, terwijl ik ook mijn kamergymnastiek niet vergeet."
Op deze terugreis was er geen detachement van KNIL-militairen van lagere rangen aan boord, zoals op de heenreis in januari 1899.
Op 21 november 1903 (na 24 dagen varen) zou de Willem III van de Stoomvaartmaatschappij "Nederland" in Genua (Italië) afmeren. In die haven ontscheepte doorgaans een aanzienlijk deel van de passagiers teneinde van daar met de trein, een speciale boot-expres, via Zwitserland en Duitsland, naar Nederland te reizen. Men "won" dan een aantal dagen omdat het schip zijn reis nog moest vervolgen door de Straat van Gibraltar en soms ook nog via Engeland, om pas daarna naar een Nederlandse haven te varen: in dit geval was dat Amsterdam.
Een soortgelijke verkorting bestond ook vanuit Marseille (Frankrijk), voor passagiers van de Rotterdamse Lloyd die niet helemaal per schip naar Rotterdam wilden reizen.
Aangezien ook luitenant Donck natuurlijk met de boottrein verder zou gaan, waren er enkele zaken te regelen, want hij zou slechts met één enkele koffer in die trein gaan.
"Zo langzamerhand pak ik mijn spullen in. De grote bagage blijft tot Amsterdam aan boord. Evenals de kaketoe (!) en wel onder de hoede van de scheepstimmerman. De vogel heeft de reis tot dusver goed doorstaan. In Nederland zal hij de vogel dan bij mij afleveren. Na het ontbijt was het afrekenen en zij die in Genua debarkeerden ontvingen nog ƒ 100,–. Wij konden nu ons treinbiljet kopen. Voor ƒ 52,– had ik een kaartje eerste klasse van Genua naar Rotterdam. Ook zond ik aan mijn verloofde een telegram naar Rotterdam, waar zij op mij zou wachten en wel dat ik zondagavond via Keulen in Rotterdam zou aankomen. In de avond om half acht vertrok-

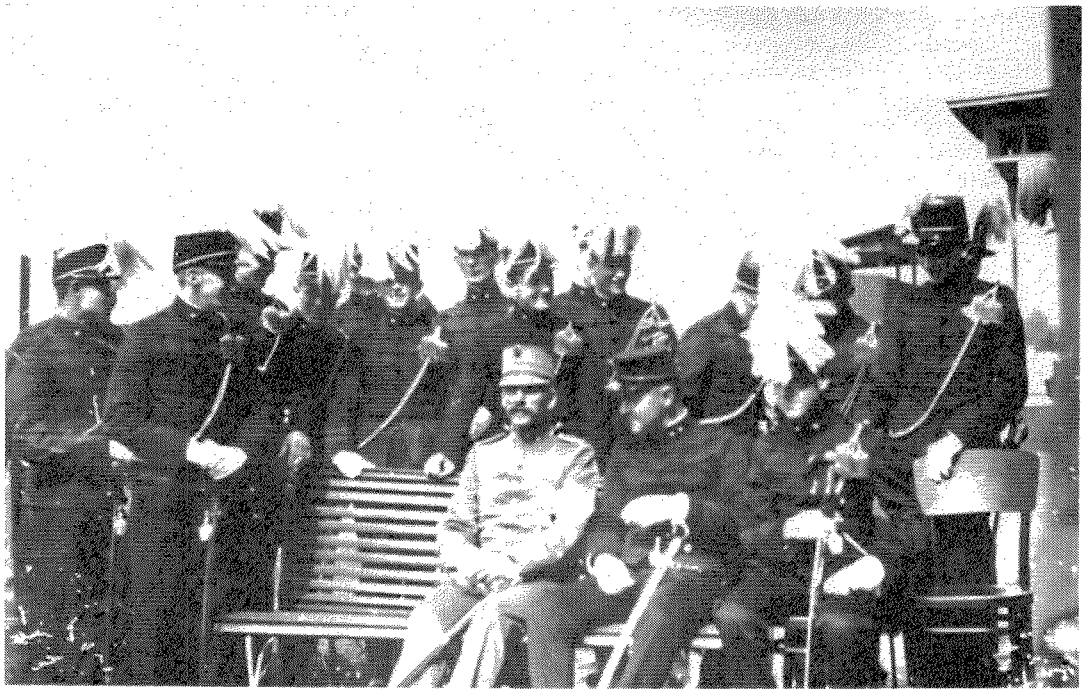

Het oudste jaar cadetten van de KMA voor de infanterie van het KNIL is zojuist bij de Koloniale Reserve te Nijmegen beëdigd: 7 augustus 1920. In het militaire spraakgebruik de "promotie-1920". Kapitein C.M. Donck (men ziet hem zitten op een bank) komt daarna "zijn" jongens gelukwensen. Naast hem op de bank zijn toegevoegd KNIL eerste-luitenant Schrek. En daarnaast weer de pasbenoemde tweede-luitenant C. Giebel (die vele jaren later Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten zou worden).
(Foto collectie W.K. Boogh)

ken wij per trein naar Milaan, daar stapten wij over op de expresse."
De treinreis verliep vlot. Maar in Duitsland verzond Donck nogmaals een telegram. Tegenwoordig zou men even internationaal bellen maar in 1903 was men nog niet zo ver en ging alles nog per telegraaf. Toen de trein op zondag de 22ste november 1903 de Nederlandse grens naderde was Donck in een klein reisgezelschap met collega Bouwman en tien anderen. Er gebeurde toen iets opvallends. In het dagboek staat het zo:
"Emmerich, het laatste station op Duits grondgebied. Hollandse locomotief en Hollands personeel bracht ons naar het geliefde Vaderland. In de gang van de wagon waren wij allen verenigd, toen wij de Hollandse grens naderden, om bij het passeren ervan het "Wilhelmus" gezamenlijk te kunnen zingen. Toen wij in Zevenaar even uitstapten, maakten wij in de wachtkamer, om de brandende kachel een paffertje (rokertje). Het was echt genoeglijk en toch emotievol."
Vooral het gemeenschappelijk zingen van ons volkslied is tekenend voor de wijze van emotioneel-denken en beleven in die verre tijd; over enkele jaren wel een eeuw geleden ...
Het dagboek vertelt ons in de allerlaatste regels de aankomst van de trein in Rotterdam, daar kwam zijn vader hem afhalen. Zijn verloofde was thuis bij familie in die stad.
""Wat wil je", vroeg papa, "rijden?" "Neen", antwoordde ik, "laat ons lopen, als het niet al te ver is." Dat ging nogal. Zo kon ik eens wat frisse lucht inademen, voor ik mijn Otty in de armen zou sluiten."
En met deze regels eindigt het Dagboek van luitenant Donck.

NASCHRIFT
De in 1873 geboren luitenant Donck zou op 9 januari 1904 in Den Helder huwen met Ottily Buhse. Het huwelijk werd gezegend met drie gezonde kinderen: twee jongens en een meisje.
Gezien de bij Donck duidelijk aanwezige instructieve militaire kwaliteiten, werd hij reeds in 1908 op de Koninklijke Militaire Academie (KMA) te Breda geplaatst als le-

raar tactiek. Daar ook werd hij in 1913 tot kapitein bevorderd. Bij de mobilisatie van 1914 zat hij in het Veldleger, alwaar hij meteen een zelfstandige functie kreeg als commandant van een compagnie wielrijders. Met eerst de bewaking van een strategisch object (spoorbrug van Zwolle) en nadien tot het einde patrouilles langs de Nederlandse zuidgrens in Brabant en Zeeuws-Vlaanderen.
Na de mobilisatie (na 1918) kwam hij weer terug op de KMA. Als instructeur, compagniecommandant en klasseleraar van het oudste-jaar infanterie-cadetten bestemd voor het KNIL. Bij de cadetten was hij doorlopend een zeer geziene figuur.
Na zijn bevordering tot majoor in 1924 kwam hij (na een korte tijd elders) in 1925 als commandant naar de School voor Reserve Officieren te Kampen. Daar bleef hij ook na zijn bevordering (1928) tot luitenant-kolonel. Tot in het jaar 1933 toen hij vanwege het bereiken van de 60-jarige leeftijd de actieve gelederen verliet. Opvallend is dat hij circa twintig jaar belast is geweest met de vorming van aanstaande officieren. Na de actieve jaren werd hij tot 1937 commandant van de Bijzondere Vrijwillige Landstorm in de Kring Amsterdam, alwaar hij in 1935 werd benoemd tot kolonel. Gedurende de Duitse bezetting was hij (samen met de burgemeester van Amsterdam, d'Ailly, en het hoofd van de Brandweer) betrokken bij een plan het gezag in de hoofdstad over te nemen wanneer de Duitsers zouden verliezen.
In januari 1950 overleed kolonel C.M. Donck op 76-jarige leeftijd.
Als commentator en bewerker van zijn dagboek, heb ik de eer gehad in 1937, toen zijn tweede zoon (Pieter H. Donck, sinds 1930 luitenant der artillerie van het KNIL) in het huwelijk trad met een volle nicht van mij. In die tijd heb ik kolonel Donck een paar maal in zijn donkere uniform gezien. Ik was toen zelf tweede-jaars cadet voor het KNIL op de KMA. En maakte eerbiedig mijn opwachting bij deze stoere forse kolonel, met een martiale snor, met zijn gouden kraag waarop drie sterren aan beide zijden. Bij de vele medailles op zijn borst zag ik onderscheidingen uit Atjeh.
Bedeesd vroeg ik: "Bent U als Nederlands officier dan in Atjeh geweest, kolonel?" Zijn gul-vrolijke antwoord luidde: "Ik zou het denken, jongeman!" Het was zijn zoon P.H. Donck (kolonel der artillerie b.d. en ook lid van Mars et Historia) die mij in 1976 het met de pen geschreven dikke dagboek toevertrouwde.
Met zijn toestemming mocht ik fragmenten daaruit voor Mars bewerken. Dit gaf mij (ook als latere afdelingscorrespondent nr. 20 KNIL) de kans om in kleine toepasselijke commentaren heel wat over het inmiddels opgeheven KNIL aan onze leden te vertellen. Het eerste fragment kwam in het nummer van januari 1977; het laatste (nr 47) is dan nu geweest. Gelukkig waren er nog de nodige oude foto's om het geheel wat te verlevendigen. Tenslotte dank ik niet alleen de vele geïnteresseerde lezers voor hun belangstelling, doch vooral en postuum 'luitenant Donck" zelve voor zijn kostelijke en zo menselijk goed geschreven 686 bladzijden van zijn dagboek.

—/—

NASCHRIFT REDACTIE

Velen die in verre landen verblijven schrijven brieven naar huis, dat is niets bijzonders. Het interessante aan de correspondentie van luitenant Donck is dat het door de dagboekvorm een stukje geschiedenis weergeeft van het leven, wonen en dienen bij het KNIL in Indië. Het is aan ons lid de heer Heshusius te danken dat de lezers hiervan kennis hebben kunnen nemen. De redactiecommissie is de heer Heshusius - ook anderszins een trouw toeleveraar van kopij - hiervoor zeer erkentelijk. De reeks "het dagboek van luitenant Donck" heeft bij de lezers van Mars een veelheid van reacties losgemaakt. Er was een categorie die uitkeek naar het volgend deel, een andere categorie zag de reeks liever direct gestopt. De redactie heeft getracht door gedoseerde publikatie beide partijen tevreden te stellen.

Het meest gehoord argument van hen die voor stopzetting pleiten is het eenzijdige beeld dat luitenant Donck van zijn periode in Indië schetst. Hij legt geen verbanden tussen zijn belevenissen en de maatschappij vernieuwingen om hem heen. In de troonrede van 1901 wordt erkenning uitgesproken met de bevolking van de koloniën. De ethische politiek gaat het bestuursbeleid bepalen, de mening hierover is bij de Nederlanders in Indië verdeeld, hun medewerking aanvankelijk beperkt. Reeds in het begin van de 20ste eeuw komt de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging op gang. Luitenant Donck stond er middentussen, toch schrijft hij met geen woord over deze ontwikkelingen, wel over de pacificatie. Europese officieren van het KNIL opgeleid in Nederland hadden, evenals de Europese bestuursambtenaren,

tot taak de westerse normen en waarden over te brengen naar de koloniën. Luitenant Donck moet begrepen hebben dat er een andere stroming dan het "weigeren zich onder Nederlands gezag te stellen, Vorsten welke met de sterke arm tot erkenning van het Nederlands oppergezag gedwongen moesten worden", ontstond. In de 19de eeuw was er in Indië sprake van een centralisatie van bevoegdheden. Door de uitbreiding van gezag en intensivering van de bestuurszorg werd decentralisatie, met alle gevaren van dien, noodzakelijk. Goed opgeleide jonge Indonesiërs aangemoedigd door kennis en kracht van hun westerse omgeving stelden de hun opgedrongen normen en waarden openlijk ter discussie. In deze tijd van hervorming, vernieuwing en ontwikkeling van het Indonesisch nationaliteitsgevoel diende luitenant Donck in Indië. Wat hier doorklinkt is het dogma, dat tot ver in de zestiger jaren stand houdt: "een officier doet niet aan politiek". Dus Donck schreef daar niet over en velen met hem; het is een gegeven. Speculaties dat zij en anderen na hun het beter wel hadden kunnen doen, als zou de Nederlandse regering de tekenen des tijds bij de onafhankelijkheidsverklaring van Indonesië in 1945 dan beter hebben onderkent, laten we maar voor wat het is. (Fabri)

KL. SIERKSMA

De vaandels van de infanterie van het Koninklijk Hollands Leger ten tijde van Koning Lodewijk Napoleon 1806-1810

Merkwaardig genoeg bereikten mij kort na elkaar van verschillende kanten vrijwel gelijkluidende vragen over de (infanterie-)vaandels, gehanteerd tijdens Lodewijk Napoleon's bestuur.

Tijdens de inrichting van het Koninkrijk Holland nam de koning het besluit zijn leger nieuwe vaandels te verstrekken. Volgens een eerste ontwerp (volgens Decreet van 4 juli 1806) moest het vaandel ("drapeau"; niet "étendard") drie banen loodrecht op de vaandelstok vertonen: rood, wit en blauw. De rode baan zou het bovenste kwart, de blauwe baan het onderste kwart beslaan, waardoor de witte baan twee keer zo hoog zou zijn als de beide andere. Op het midden moest het oude wapen ("les anciennes armes") van Holland geplaatst worden op een gevierendeeld schild met de keizerlijke Adelaar; op het wapen moest de koninklijke kroon rusten. Op de voorkant zou als tekst worden gezet:[1]

ENDRAGT MAAKT MAGT
(L'Union fait la force)

en op de achterkant zou te lezen zijn:

MOED EN KRYGTUGHT
(Valeur et Discipline)

terwijl aan de onderkant daarbij te lezen zou zijn:

DE KONING AAN HET ... BATAILLON
VAN HET ... REGIMENT
INFANTERIE VAN LINE

Op 22 juli 1806 schreef de minister van oorlog aan Koning Lodewijk Napoleon en zond hem een schetsmodel van de vaandels. Onder andere schreef hij er bij: "... ik merk hierbij op dat de blauwe en rode banen gemaakt moeten worden van 'Gros de Tours' [2], in een donkerder tint dan op papier aangegeven kan worden."[3]
Vanuit Mainz antwoordde de koning 1 augustus 1806: "... ik wil dat in dit schetsmodel de volgende veranderingen worden voorzien: het wapen op de witte baan moet precies gelijk zijn aan dat van het rijkszegel zonder dat er iets aan toe wordt gevoegd, en ook zonder

de toevoeging L'Union fait la force (in het Hollands), en ook niet Valeur et Discipline (in het Hollands) op de achterkant. Op het midden: de Koning aan ... bataillon van ... Regiment Infanterie van Linie, òf Lichte Infanterie, òf Cavalerie (in het Hollands)."
Op 8 augustus 1806 werd aan de schilder *Cuilemberg* opdracht gegeven dienovereenkomstig tekeningen te maken.
Toch is dit ontwerp niet gevolgd, zoals men moet concluderen bij het bekijken van het originele vaandel van het 2de bataljon van het 5de regiment Infanterie van Linie, dat de Engelsen in 1809 bij Middelburg veroverden (augustus - december: invasie op Walcheren tijdens de 5de Coalitieoorlog); het is bewaard gebleven in het militair hospitaal van Chelsea. Dat vaandel heeft een wit fond, om en om gezoomd met blauwe en rode blokken, zodat een achthoek ontstaan is.
Op de voorkant is een leeuw geschilderd in natuurlijke kleuren, gehoogd met goud, half opgericht, gekroond. Met de klauwen houdt het dier een zwaard vast en een bundel pijlen. Er boven staat:

GETROUWEID
AAN DEN KONIG

aan weerskanten van de leeuw:

MOED KRYGTUGHT

en onder de leeuw:

INFANTERIE
VAN LINE

De achterkant, met gelijke omkadering, draagt op het midden het volgende inschrift:

DE KONING
AAN
HET 5de REGIMENT
INFANTERIE VAN LINE
2de BATAILLON

Met vergulde nagels in de vaandelbroek van blauw en rood is het doek bevestigd; de massieve piek is verguld.
Dergelijke vaandels werden 17 februari 1807 op de Maliebaan in Utrecht[4] uitgereikt aan de volgende onderdelen van Linie: twee voor het 2de, één voor het 2de bataljon van het 4de, twee voor het 6de, één voor het 2de bataljon van het 8ste en twee voor het 9de.
Op 22 maart 1807 zijn nog meer vaandels uitgereikt te Bremen (bij gelegenheid van de aanhechting van Oost-Friesland aan het Koninkrijk Holland).
Zeker heeft het regiment van de Garde à Pied (lijfwacht) een eigen vaandel gehad, maar daarover ontbreken mij nadere gegevens.
De Burgerwacht (of Schutterij) had net zulke vaandels als die van de Infanterie van Linie, en daarop stond in gulden letters nog de naam van de stad of het dorp waartoe zij behoorde.
De Artillerie-eenheden voerden geen vaandels.
In 1810, toen het Koninkrijk Holland werd opgeheven en het grondgebied opgenomen in het Franse keizerrijk, werden alle vaandels opgelegd bij Maarschalk Oudinot, commandant van de bezettingsmacht in Amsterdam. Het is niet bekend wat er sedertdien mee is gebeurd. [5]

Noten:

1. De aangegeven teksten zijn typisch die van niet-Nederlands sprekenden: de taal- of spellingkundige fouten neem ik over.
2. Gros de Tours is een soort zijde. Het is opmerkelijk dat dus de middelste, witte baan kennelijk met het oog op de voorziene beschildering van een andere stof was.
3. Dat "donkere" rood en blauw moet men zich heel wat donkerder denken dan van de huidige koninkrijksvlag.
4. Of was het het Malieveld in Den Haag? De Franse tekst spreekt van "la plaine de Malebaare près de La Haye" !
5. De gegevens ontleende ik aan opstellen van P. Charrié in het blad "Le Briquet", 1964.

DR. S.J. DE GROOT

Enkele notities over het gebruik van het uniform van een dienstplichtige bij de Vesting-Artillerie (1887-1889)

De bedoeling van deze notities is een inzicht te verschaffen over het gebruik van het uniform van een gewoon dienstplichtige (loteling, miliciën) aan de hand van de aantekeningen in zijn zakboekje. Hierin vindt men een antwoord op vragen als: welke uniformstukken bezat hij, hoe lang gingen zij mee, werd alles nieuw verstrekt, wat werd hersteld en hoeveel soldij moest worden besteed voor het op peil houden van deze uitrustingsstukken. Het zakboekje, het meest persoonlijke document van de militair, is bij uitstek zeer geschikt als uitgangspunt van bovengestelde vragen. De militair werd erop gewezen: "Bij alle inspectiën moeten de zakboekjes dadelijk kunnen worden vertoond, zij behooren derhalve niet in, maar onder den klep van den ranzel geborgen te worden. Volgeschreven boekjes moeten onder bewaring van den man blijven".

Nader beschouwd zal worden het zakboekje van Kornelis Johannes Heemskerk, geboren 31 januari 1867, van beroep metselaar, gehuwd, die op 6 mei 1887 als loteling (lotbriefje nr. 196) van lichting 1887 uit de gemeente Amsterdam, bij het 2e Regiment Vesting Artillerie - Naarden, onder de wapenen kwam. Hij diende in totaal achttien maanden bij dit regiment als kanonnier der 2e klasse (miliciën) van 6-5-1887 tot 29-9-1888 en van 3-6-1889 tot 6-7-1889.

Het zakboekje bevat een schat aan gegevens over de kledingstukken, de staat ervan, door de man te dragen. Dit op grond van het Provisioneel Reglement van Administratie voor de Landmacht, van 1 februari 1819. Drie artikelen uit dit reglement verwijzen naar o.a. kleding, t.w. Art. 48: "Ieder Onder-Officier en Soldaat heeft zijn kleding- en reparatiefonds, dienende tevens tot algemeene en eenige rekening met hem". - Art. 70: "Er mag slechts ééne rekening met ieder man gehouden worden, terwijl zijn kleding en reparatiefonds, volgens het bepaalde bij art. 48, tevens tot algemeene en eenige rekening strekt; ...". - Art. 244: "Ieder Onder-Officier en Soldaat zal van een zakboekje zijn voorzien, waarin vooraan zijn naam, signalement en verder uittreksel van het stamboek zal zijn gesteld ..., een staat van hetgeen, waaruit zijn kleeding en uitrusting moeten bestaan, een driemaandelijkse staat van de waarde van zijn kledingstukken ...".

Bij opkomst werd de miliciën gekleed en uitgerust. De waarde van de verstrekte goederen bedroeg f 41,07. Aangezien de bijdrage die de man toekomt, gesteld was voor "eerste uitrusting" op f 20,00, stond hij in het krijt voor f 21,07. De soldij bedroeg voor de vestingartillerie per dag voor een kanonnier der 2e klasse f 0,38 (de Pontonniers verdienden meer, bijv. een soldaat 2e klasse kreeg daar f 0,41 per dag), daarenboven ontvingen korporaals en manschappen een dagelijkse toelage op hun kleding- en reparatiefonds van f 0,11 (Pontonniers f 0,12). De onder-officieren kregen naar verhouding een hogere bijdrage voor hun kleding- en reparatiefonds. Deze op het eerste gezicht misschien merkwaardige regeling zorgde er op rechtvaardige wijze voor, dat de militair die juist met zijn kleding en uitrusting omging, niets hoefde te betalen en via de weg van de geleidelijkheid zijn schuld kon vereffenen. Bij onjuist beheer kon dan via het systeem "rekeningman" corrigerend worden opgetreden en de kleding worden aangevuld.

Kleding en uitrusting

Samengevat bestond de kleding en uitrusting uit: 1 korte jas, 1 halssnoer, 1 lakense pantalon, 1 mouwvest, 1 kwartiermuts, 2 paar schoenen, 1 schoenenzakje, 3 hemden, 2 onderbroeken, 4 paar sokken, 1 paar wollen

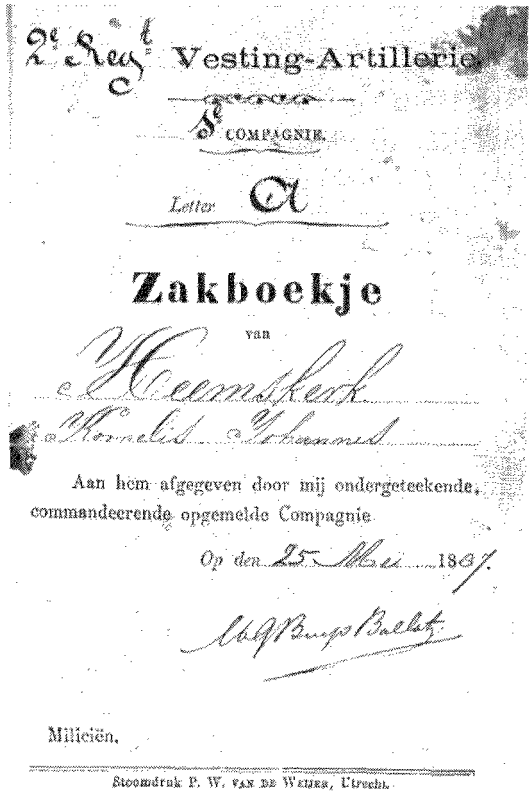
2e Regt Vesting-Artillerie

5e COMPAGNIE.

Letter A

Zakboekje

van

Heemskerk

Kornelis Johannes

Aan hem afgegeven door mij ondergeteekende, commandeerende opgemelde Compagnie.

Op den 25 Mei 1867

Milicien.

Stoomdruk P. W. VAN DE WEIJER, Utrecht.

Titelblad zakboekje van Kornelis Johannes Heemskerk.

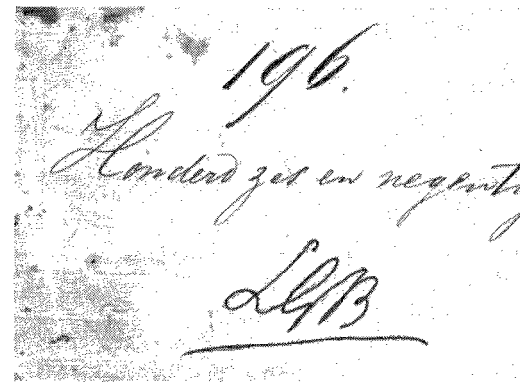
196.

Honderd zes en negentig

LGB

Het lotelinge-briefje van K.J. Heemskerk.

handschoenen, 1 halsdas, 2 werkbroeken, 2 werkkielen, 2 handdoeken, 1 rokzakje, 1 naaizakje, 1 klerenborstel, 1 schoenborstel, 1 vet- of wasdoos, 1 haarkam, 1 zakboekje, 1 leerklopper, 1 knopenschaar, 1 paar broekdraagbanden (bretels!), 1 eetketeltje, 1 spijslepel, 1 knipmes, 1 poetszak, 1 schako, 1 stuks gekruiste kanonnen met kroon, 2 grote leeuwenkoppen, 1 kleine leeuwenkop, 1 stormketting, 1 bal.
Behalve het wapen (karabijn) ontving de soldaat nog een sabel (gebruiksduur 20 jaren), koppel met slot en granaat (16 jaren), sabeldrager (16 jaren), compleet ransel (8 jaren), en een reservehaak (karabijnhaak). Het sabel dat Heemskerk ontving was van 1863, derhalve ouder dan het berekende gemiddelde, de overige uitrustingsstukken vielen binnen de gestelde limieten. Tot de uniform zal worden gerekend in volgorde van het zakboekje, korte jas, halssnoer, met kwasten, laken pantalon, mouwvest, kwartiermuts, kapotjas, schako, werkkleding, schoenen, sokken. Feitelijk behoren ook koppel met granaat, sabel met toebehoren, tot het uniform. De sabel (en bajonet) waren een onmisbaar onderdeel van het uniform. Zonder deze wapenen ging de militair "ongekleed" over straat hetgeen niet geoorloofd was. Korporaals en verdere manschappen die hun wapenen misbruikten (drankgenot!) kon - behalve de straf, die hun daarvoor werd opgelegd - het dragen van de sabel of de bajonet buiten dienst worden ontzegd en wel voor 3 tot 6 maanden. Aangezien zulk een gestraft militair derhalve niet volledig gekleed is, kan hem voor de duur van het verbod geen enkele gunst worden bewezen, zoals verlof en avondpermissie voor de duur dat hem de eer ontzegd is buiten dienst met wapenen te verschijnen.

Kort samengevat: hier zal alleen de kleding waarin de militair zich als zodanig kan vertonen nader beschouwd worden, t.a.v. aanschaf, gebruik en onderhoud. Het zal duidelijk zijn dat de diverse kledingstukken in wisselende doch niet willekeurige samenstellingen kunnen worden gedragen (het tenue van de dag).
Ruwweg kunnen wij drie belangrijke groepen onderscheiden, n.l. het eerste tenue, gevormd uit de netste kledingstukken, t.w. korte jas, met halssnoer en kwasten, de lakense pantalon, de schako, in de winter al of niet gecombineerd met de kapotjas. Over de korte jas werd de koppel met op de koppelgesp de springende granaat gedragen. Voorts de bajonet of sabel, zeker als men zich buiten de kazerne begaf.
Een tweede tenue als afgeleide van het eer-

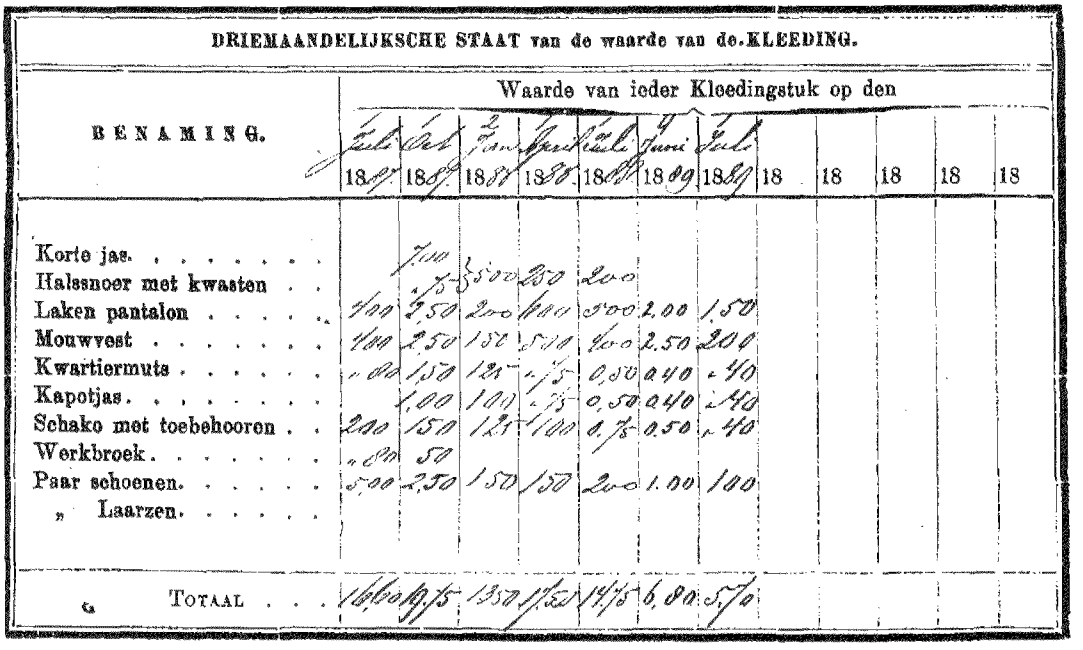

DRIEMAANDELIJKSCHE STAAT van de waarde van de KLEEDING.

BENAMING.	Waarde van ieder Kleedingstuk op den											
	Feb. 18 89	Mei 18 89	Aug. 18 89	Nov. 18 89	Feb. 18 90	Juni 18 90	Juli 18 89	18	18	18	18	18
Korte jas		7.00	5.00	2.50	2.00							
Halssnoer met kwasten		3.50	2.00	1.00	0.50	0.20	0.20					
Laken pantalon	4.00	3.50	2.00	1.00	0.50	2.00	1.50					
Mouwvest	4.00	2.50	1.50	0.50	0.00	2.50	2.00					
Kwartiermuts	1.00	1.50	1.25	0.75	0.50	0.40	0.40					
Kapotjas		4.00	1.00	0.75	0.50	0.40	0.40					
Schako met toebehooren	2.00	1.50	1.25	1.00	0.75	0.50	0.40					
Werkbroek	1.00	0.50										
Paar schoenen	5.00	2.50	1.50	1.50	2.00	1.00	1.00					
„ Laarzen												
TOTAAL	16.00	19.75	13.50	7.50	14.75	6.00	5.70					

Driemaandelijkse staat van de waarde van de kleding.

ste, alleen verschillend door de staat van de kleding en als laatste de werkkleding is feitelijk het meest gedragen uniform in de kazerne en bij uitrukkende diensten. Het bestaat uit een linnen werkkiel en broek, de kwartiermuts, koppel. In de winter kan onder de kiel het mouwvest, of er overheen de kapotjas worden gedragen.

Nagegaan zal worden wat de kanonnier der 2e klasse K.J. Heemskerk, miliciën bij het 2e Regt. Vesting-Artillerie 1e Compagnie, Letter A aan kleding is vertrekt, wat er hersteld is, gedurende zijn 17 maanden durende diensttijd (mei 1887-september 1888). Tijdens zijn herhalingsoefening die een maand duurde (juni-juli 1889), werd slechts schoeisel gerepareerd. Wij kunnen dit nagaan uit de financiële verantwoording van zijn "Kleeding- en reparatiefonds" zoals bijgehouden in het zakboekje. In tabelvorm zijn de daarin vastgelegde gegevens samengevat (tabel 1).

Korte jas en halssnoer met kwasten
Bij opkomst werd een gedragen korte jas verstrekt. Aangezien de nieuwe waarde f 9,90 was en de jas voor f 0,40 werd te boek gesteld was dit een zeer afgedragen uniformstuk. Daarom werd na twee maanden een beter exemplaar aangeschaft. Niet geheel nieuw (f 8,20). De oude korte jas werd behouden. Heemskerk verschafte zich zelfs een tweede (gedragen) halssnoer met kwasten (f 0,20, nieuw f 0,94) aan en de jas werd opgeknapt: een nieuwe bies aan de bovenkant van de kraag (september) en in april een nieuwe uitmonstering (rood en zwart laken - rood en zwart waren de Artillerie kleuren) en de kraag met laken en linnen voering. Ook de schouderpassanten werden vernieuwd (totale kosten f 1,55). Dit resulteerde er in dat bij het groot-verlof gaan, de jas werd ingenomen met een tegenwaarde van f 0,50. Het tweede halssnoer werd zonder waarde (z.w.) ingenomen. De betere korte jas werd eenmaal hersteld, ook hierbij werd een nieuwe bies aan de kraag gezet.

Laken(se) pantalon
Gedurende zijn diensttijd heeft Heemskerk 2 lakense broeken bezeten. Beide broeken werden nieuw verschaft (f 6,22). De tweede broek werd na ongeveer een jaar dienst verstrekt.

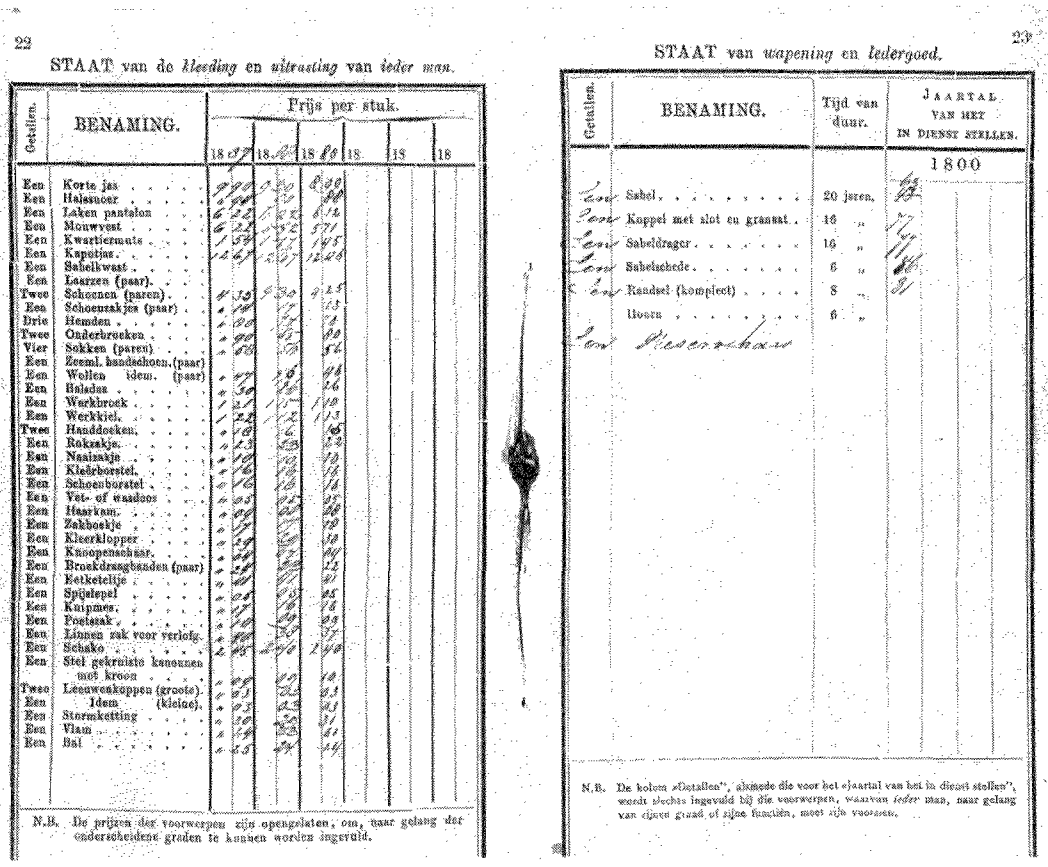

22

STAAT van de *kleeding* en *uitrusting* van *ieder man*.

Getallen.	BENAMING.	Prijs per stuk. 18	18	18	18	18	18
Een	Korte jas						
Een	Halsmuur						
Een	Laken pantalon						
Een	Mouwvest						
Een	Kwartiermuts						
Een	Kapotjas						
Een	Sabelkwast						
Een	Laarzen (paar)						
Twee	Schoenen (paren)						
Een	Schoenzakjes (paar)						
Drie	Hemden						
Twee	Onderbroeken						
Vier	Sokken (paren)						
Een	Zeeml. handschoen. (paar)						
Een	Wollen idem. (paar)						
Een	Halsdas						
Een	Werkbroek						
Een	Werkkiel						
Twee	Handdoeken						
Een	Rokzakje						
Een	Naaizakje						
Een	Kleêrborstel						
Een	Schoenborstel						
Een	Vet- of waadoes						
Een	Haarkam						
Een	Zakboekje						
Een	Kleerklopper						
Een	Knoopenschaar						
Een	Broekdragsbanden (paar)						
Een	Eetketeltje						
Een	Spijslepel						
Een	Knipmes						
Een	Poetszak						
Een	Linnen zak voor verlofg.						
Een	Schako						
Een	Stel gekruiste kanonnen met kroon						
Twee	Leeuwenknoppen (groote)						
Een	Idem (kleine)						
Een	Stormketting						
Een	Vlam						
Een	Bal						

N.B. De prijzen der voorwerpen zijn opengelaten, om, naar gelang der onderscheidene graden te kunnen worden ingevuld.

23

STAAT van *wapening* en *leêrgoed*.

Getallen.	BENAMING.	Tijd van duur.	JAARTAL VAN HET IN DIENST STELLEN. 1800
Een	Sabel	20 jaren.	
Een	Koppel met slot en granat.	16 „	
Een	Sabeldrager	16 „	
Een	Sabelschede	6 „	
Een	Randsel (kompleet)	8 „	
	Idem	6 „	
Een	Reservehaar		

N.B. De kolom „Getallen", alsmede die voor het „jaartal van het in dienst stellen", wordt slechts ingevuld bij die voorwerpen, waarvan *ieder* man, naar gelang van zijne graad of zijne functiën, moet zijn voorzien.

Staat van kleding en uitrusting.

Mouwvest
Twee mouwvesten werden aangeschaft. Dit kledingstuk werd veel gedragen. Bij opkomst werd een nieuw mouwvest verstrekt (f 6,22). Na ongeveer een jaar dienen werd een tweede gedragen, exemplaar (f 5,06 - nieuwwaarde toen f 5,82) aangeschaft.

Kwartiermuts
Het aantal van drie stuks "verstrekt" wijst op verlies van een exemplaar. De nieuwprijs was f 1,54.

Kapotjas
De winterjas, de kapotjas, behoorde bij de uitrusting en werd relatief weinig gedragen (het zal wel een impopulair kledingstuk geweest zijn, in ieder geval waren ze dat in 1956!). In juli 1887 werd een gedragen kapotjas voor f 1,25 aangeschaft. Het duurste kledingstuk van de militair kostte nieuw f 12,67. Het zal een fraai exemplaar geweest zijn, want in november werd de jas gekeerd en van een nieuwe kraag voorzien (kosten f 1,55), terwijl een maand eerder gedeelten van de naden opnieuw gestikt waren (f 0,15). De kapotjas werd (zonder tegenwaarde) bij groot-verlof ingeleverd en weer verstrekt en ingenomen bij de herhalingsoefening.

Schako
De schako was van de twee hoofddeksel het belangrijkste (f 2,45). Deze kon hersteld worden: zo werd twee maal de voering vernieuwd (2xf 0,37).

Werkkleding
De werkkleding, bestaande uit kiel en broek, werd hersteld in twee stellen. Gedurende de diensttijd werden nog aangeschaft, ter vervanging, een kiel en drie broeken. Van deze broeken was er één een gedragen exem-

plaar. De nieuwprijs voor een kiel was f 1,22 voor een broek f 1,21.

Schoenen
De vesting-artillerie, in tegenstelling tot de bereden veldartillerie was uitgerust met schoenen en niet met laarzen. Twee paar nieuwe schoenen werden bij opkomst verstrekt (f 4,35 per paar). Elf maal werden de schoenen voor verzoling en opnieuw stikken van naden in reparatie gegeven. In totaal werd er voor schoeisel het hoogste bedrag uitgegeven van het "kleeding- en reparatiefonds", te weten f 24,87.

Sokken
Vier paar sokken werden bij opkomst verstrekt, wegens slijtage moesten er nog vijf paar bij aangeschaft worden. Opvallend is dat de nummering van de sokken niet door de militair zelf werd uitgevoerd. Dit werd voor hem gedaan: f 0,05 per paar. De prijs voor een paar sokken was f 0,58.

De vragen aan het begin gesteld kunnen nu beantwoord worden. De samenstelling van de uniformdelen is genoemd. De gebruiksduur hing van het betreffende kledingstuk af. De kapotjas ging zeer lang mee, volgens een voorzichtige schatting 8-10 jaar. Ook korte jas ging lang mee, geschat 4-6 jaar. De lakense broek zal ongeveer 2 jaar zijn gebruikt. Ook de schoenen, die nieuw verstrekt werden, gingen de hele diensttijd (18 maanden, inclusief herhalingsoefening) mee en werden daarna in herstelde staat mee naar huis genomen. De gebruiksduur van werkkleding bedroeg een half jaar. Kleding werd vaak in goede, maar gedragen staat opnieuw gebruikt. De meest bewerkelijke kledingstukken wat vervaardiging betreft, de jassen, werden in het geval van Heemskerk niet nieuw verstrekt.
Zelfs toen de eerste korte jas niet meer geschikt was voor het eerste tenue, werd deze vervangen door een zo goed als nieuwe. Kleding werd hersteld, indien mogelijk; onderdelen zoals kragen werden gerepareerd of vervangen en zelfs werd een hele jas gekeerd. Van de bestede gelden aan kleding (f 94,73) kwam het meeste ten goede aan het schoeisel (26%), direct gevolgd door het beste tenue (korte jas, lakense pantalon) t.w. 25%. De werkkleding, het alledaags tenue van de soldaat, waarvan hij 3 kielen en 5 broeken verbruikte, waren goed voor 10% van het kledingfonds. De toelage van 11 cent/dag (de f 20,00 inbegrepen, verstrekt voor de eerste uitrusting) voor het "Kleeding- en reparatiefonds" was net dekkend en meer hoefde het niet te zijn. De tussendoor extra ingehouden soldij voor het fonds, kwam feitelijk bij het beëindigen van de diensttijd in een batig saldo van het fonds terug. Het systeem van vergoeding zal zeker de eigen verantwoordelijkheid van de man voor zijn uniform en voor overige kleding en persoonlijke uitrusting ten goede zijn gekomen. De restwaarde van de kleding die de militair met groot-verlof naar huis mee kreeg, is vast te stellen uit de "Driemaandelijksche Staat van de waarde van de Kleeding". Bedroeg de waarde van de hiergenoemde kleding na drie maanden dienen f 16,60, bij het naar huis gaan met grootverlof na de herhalingsoefeningen bedroeg deze f 5,70. Met andere woorden de kleding was voor 2/3 afgeschreven; de man kon deze dus behouden. Deze kleding was wel in goede staat. Hieruit valt te concluderen dat aan het uniform van een dienstplichtig soldaat, nu 100 jaar geleden, geen onnodig geld werd verkwist. Kleding werd gedragen tot herstel geen zin meer had. Omwille van de zuinigheid met overheidsgelden werd gedragen kleding, ook delen van het beste uniform, opnieuw ter beschikking gesteld.

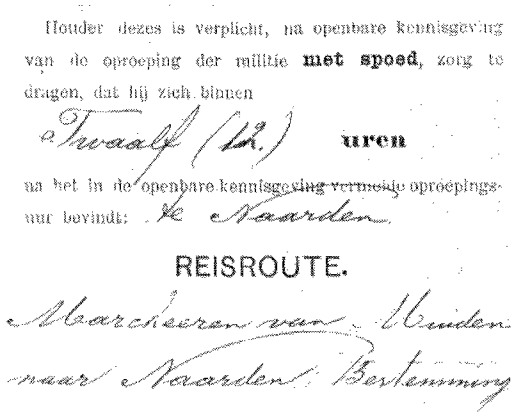
Houder dezes is verplicht, na openbare kennisgeving van de oproeping der militie **met spoed**, zorg te dragen, dat hij zich binnen

Twaalf (12.) **uren**

na het in de openbare kennisgeving vermelde oproepingsuur bevindt: te Naarden.

REISROUTE.

Marcheeren van Huizen naar Naarden. Bestemming

Marsbevel om na oproeping zich naar Naarden te begeven.

TABEL 1

Overzicht van het aantal bij opkomst verstrekte kledingstukken, het totaal aantal aangeschafte kledingstukken, de totale kosten (aanschaffing en reparatie) en het percentage t.o.v. het totale bestede bedrag van het "Kleeding- en reparatiefonds" van K.H. Heemskerk (mei 1887-september 1888). Totaal bedrag f 94,73 = 100%.

1 korte jas (2)	f 10,42	
1 halssnoer met kwasten (2)	f 1,14	12,2%
1 laken pantalon (2)	f 12,44	13,1%
1 mouwvest (2)	f 12,55	13,2%
1 kwartiermuts (3)	f 4,55	4,8%
1 kapotjas (1)	f 2,95	3,1%
1 schako (1)	f 3,19	3,1%
2 werkkleding		
werkbroek (5)	f 6,10 }	
werkkiel (3)	f 3,56 }	10,2%
2 schoenen (2)	f 24,87	26,3%
4 sokken (9)	f 5,67	6,0%
Overige kleding en persoonlijke uitrusting	f 7,29	7,7%

L. SCHUITEMAKER

Rangen en promotie

In 1877 begon bij de toenmalige Torpedo-Compagnie het materieel voor het op te richten Korps Torpedisten binnen te stromen. Hierdoor was enige personeelsuitbreiding noodzakelijk. Behalve schippers in de rangen van sergeant en korporaal, scheepstimmerlieden, ketelmakers, timmerlieden en smeden in de rang van korporaal en enkele soldaten-stokers omvatte deze uitbreiding ook de instelling van drie nieuwe rangen: de machinist 1e klasse, in rang gelijk aan de adjudant onderofficier, de machinist 2e klasse en de opperschipper, beide in rang gelijk aan de sergeant-majoor.

In tegenstelling echter tot de adjudant onderofficier en sergeant-majoor waren deze nieuwe functionarissen jaarwedde-genietend. De machinist 1e klasse ontving fl. 1.100,– per jaar, de anderen fl. 950,–. Voor deze nieuwe rangen werden speciale rangonderscheidingstekenen vastgesteld, voor de machinisten een vergulde flambouw en voor de opperschipper een verguld anker. Deze onderscheidingstekenen werden gedragen op de punten van de kraag. Het verschil tussen de machinisten zat in de uniform, de machinist 1e klasse droeg de uniform van adjudant onderofficier van de Vesting-Artillerie met fluwelen kraag, die der 2e klasse dat van de sergeant-majoor (zie KB van 7 augustus 1877 nr. 30).
Bij Koninklijk Besluit van 14 februari nr. 9 werd de Torpedo-Compagnie omgevormd tot het Korps Torpedisten. In de Staf van het Korps waren één machinist 1e klasse en drie machinisten 2e klasse ingedeeld, bij elk der twee compagnieën twee opperschippers.

Bij Koninklijk Besluit van 29 maart 1886 nr. 6 werd het 4e Regiment Vesting-Artillerie uitgebreid met drie compagnieën, die vooruitlopend op de oprichting van het Korps Pantserfort-Artillerie op 1 april 1893, bestemd voor de dienst op de pantserforten. Ten behoeve

van de stoomwerktuigen, onder meer noodzakelijk voor de hefkoepels, werden per compagnie twee machinisten ingedeeld. Deze uitbreiding van het aantal machinisten ging gepaard met een wijziging van het rangonderscheidingsteken, dat in den vervolge uit een vijf-spakig vliegwiel zou bestaan, in goud voor de machinisten 1e klasse, in zilver voor die der 2e klasse. Bovendien maakten de machinisten "promotie" en werden, ook die bij de Torpedisten, in rang gelijk gesteld met resp. de opzichter van fortificatiën 1e klasse en 2e klasse. Ook de pensioenrechten werden opgetrokken tot die van genoemde opzichters.

Aangezien het onbevredigend werd gevonden dat opperschipper een soort eindrang was, werd deze rang bij Koninklijk Besluit van 23 februari 1893 nr. 38 geschrapt en omgezet in opperschippers 1e en 2e klasse. De opperschipper 1e klasse werd in rang gelijk gesteld met de adjudant onderofficier, die der 2e klasse bleef gelijk in rang met sergeant-majoor. Merkwaardig is dat de opperschippers evenveel jaarwedde genoten - fl. 950,– en fl. 1.100,– - als de sedert 1886 formeel hoger in rang zijnde machinisten, maar qua pensioenrechten als adjudant onderofficier c.q. sergeant-majoor golden.
Enkele maanden later, bij Koninklijk Besluit van 27 juli 1893 nr. 50 werd orde gesteld op de rangdistinctieven. De opperschipper 1e klasse kreeg het gouden amker op de kraagpunten, voorheen het teken van de "ongedeelde" opperschipper. Hoewel het in de lijn der verwachtingen zou hebben gelegen dat de opperschippers 2e klasse ook een anker op de kraagpunt zouden dragen, werd hun speciale status min of meer verduisterd doordat zij "terugvielen" op de dubbele chevrons van sergeant-majoor met daarboven een op rood laken geborduurd klaar anker. Dit anker werd ook het functie-onderscheidingsteken voor de sergeant-schipper!
De opperschippers 2e klasse raakten hun chevrons eerst na de eeuwwisseling kwijt toen ook de opperschippers "promoveerden" tot de gelijken in rang van de opzichters van fortificatiën 1e dan wel 2e klasse. Zij verwierven toen een zilveren anker op de kraagpunt.

Hadden tot 1916 de adjunct-onderofficieren en officieren van het Korps Torpedisten en de Pantserfort-Artillerie resp. één van gouddraad geborduurd onklaar anker en gekruiste projectielen met kroon op de epauletten, na de afschaffing van de gekleurde kragen verhuisden de onderdeelsemblemen naar de kraag. De opperschippers zouden dus getooid moeten worden met twee ankers achter elkaar op hun kraag!
Teneinde zulks te voorkomen werd bij Koninklijk Besluit van 7 augustus nr. 73 een andere wijze van rangonderscheiding bepaald. De hoofdwerktuigkundigen - de bij genoemd Koninklijk Besluit vastgestelde nieuwe rangtitel voor de machinisten - 1e klasse en de opperschippers 1e klasse kregen twee goudkleurige gebolde plaatjes (adjudants-stippen) naast elkaar op de kraag van de veldjas, de hoofdwerktuigkundigen 2e klasse en opperschippers 2e klasse twee zilverkleurige "stippen".
Aangezien bij de torpedisten een onderscheid moest blijven tussen de hoofdwerktuigkundigen en de opperschippers, kregen de opperschippers instede van het normale goudkleurig onklaar anker achter de stippen een zilverkleurige dito als korpsembleem.

Merkwaardig is dat in 1917 dus, de twee stippen werden gebruikt om drie verschillende rangniveaus aan te geven. Afgezien van de onderluitenant bij het KNIL - in rang gelijk aan de hoofdopzichter van fortificatiën - die zowel goudkleurige als zilverkleurige stippen kon dragen als naar gelang de tak van dienst, liepen er ook nog enkele vaandeldragers rond, die met dubbele zilveren stippen op de infanterie-uniform eveneens gelijkwaardig aan de hoofdopzichters waren.

Ook de nieuwe rangbenaming van hoofdwerktuigkundige roept toch wat vraagtekens op. In 1915 werden in de organisatie van de toenmalige Luchtvaartafdeling de functiebenamingen werktuigkundige en hoofdwerktuigkundige ingevoerd voor sergeanten c.q. sergeanten-majoor die zich bezig hielden met de reparatie en het onderhoud van de vliegtuigmotoren. Als onderscheidingsteken droegen zij op hun linkermouw een stermotor dan wel een dergelijke motor met een kroon boven de chevrons.

Terwijl de opperschippers voortkwamen uit

TABEL 1

Uit Naam- en Ranglijsten beroeps- en reserve onderofficieren 1938

Naam	J.M. de Lange	J. Hoftijzer
Onderdeel	Kustartillerie	Torpedisten
Geboortejaar	1882	1883
In beroepsdienst	1915	1913
Machinist 2e klasse	15 mei 1913	16 mei 1913
Machinist 1e klasse	26 oktober 1915	26 oktober 1915

het kader van de torpedisten, blijkt uit de staat van dienst van de machinisten dat zij veelal rond hun dertigste levensjaar in beroepsdienst kwamen.
Hoewel voor de machinisten gold dat zij na zes jaar dienst als zodanig voor verhoging in klasse in aanmerking kwamen, zien we dat vele machinisten soms reeds enkele maanden nadat zij in beroepsdienst waren getreden "eerste klasse" werden.
Overigens werden de laatste machinisten in 1915 aangenomen.
Blijkens de eerste uitgave van de Naam- en ranglijst van het Beroeps- en Reservepersoneel beneden de officiersrangen, uitgegeven in 1930, telde de landmacht toen nog acht hoofdwerktuigkundigen, vier behorende tot het beroepspersoneel en vier behorende tot het reserve-personeel. Deze laatsten waren in 1923 bij de inkrimping van het leger afgevloeid met reserve-plichten. Bovendien was er in 1930 nog één opperschipper 1e klasse aanwezig, die in 1937 met pensioen vertrok. Ook de werktuigkundigen dunden na 1930 vrij snel uit, waardoor er in 1940 nog twee resteerden, één bij de Kustartillerie en de ander bij de Compagnie Torpedisten van het Korps Pontonniers en Torpedisten dat - hetzij hier volledigheidshalve vermeld - in die tijd niet meer bij de Artillerie maar bij de Genie was ingedeeld.

Doordat na 1945 noch de torpedisten noch de kustartillerie - voor de oorlog opgesierd met de bijnaam de "liggende vreters" - als zodanig terugkeerden, verdwenen ook deze oorspronkelijk ten behoeve van het Korps Torpedisten in het leven geroepen rangen uit het beeld. Het is derhalve des te merkwaardiger dat op bijlage 10 en 11 van de Landmachtorder 57/1947 (MB van 9 november 1946 nr. 920) nog een kraagpat van een hoofdwerktuigkundige 1e klasse en het overjas-embleem van een "tweede klasse" is opgenomen.

Naschrift redactie:

De schrijver van dit artikel is zich ervan bewust dat zijn opvattingen over de genoemde rangen en rangsdistinctieven afwijken van die van de heer Talens, zoals weergegeven in diens boek "Uniformen en emblemen" (1985). De schrijver meent echter op grond van de aangehaalde documenten het gelijk aan zijn zijde te hebben. Ik ben geneigd hem in dezen te volgen.

Ten aanzien van de eerste en de laatste zin van het artikel merk ik het volgende op. De "Torpedocompagnie" was de 1e compagnie van het 1e Regiment Vesting Artillerie. Het is goed mogelijk dat in 1877 bij de compagnie meer materieel instroomde, de compagnie werd namelijk op 1 augustus 1878 zelfstandig. Het lijkt mij onjuist dat de personeels- en materieeluitbreiding iets van doen had met de oprichting van het Korps Torpedisten. Het Korps Torpedisten is voor zover mij bekend reeds op 1 april 1841 ontstaan uit de "Divisie Pontonniers". In 1881 werd een tweede compagnie Torpedisten aan het Korps toegevoegd en werd een Korpscommandant benoemd. In 1922 werd het Korps Torpedisten samengevoegd met het Korps Pontonniers tot Korps Pontonniers en Torpedisten behorende tot het Wapen der Artillerie, pas in 1927 volgde de overgang naar het Wapen der Genie (Uijterschout/Ringoir).
Zoals de schrijver terecht stelt (laatste alinea) werd het Regiment Kustartillerie en het Korps Pontonniers en Torpedisten na 1945 niet gereactiveerd. Formeel waren deze een-

heden echter niet opgeheven en werden derhalve in de diverse regelgevingen nog genoemd. Pas bij Koninklijke Besluit van 1 juli 1950 nr. 26 werd bepaald dat, o.a. het Regiment Kustartillerie en het Korps Pontoniers en Torpedisten geacht werden te zijn opgeheven, met ingang van 15 april 1946. (LAO 187/1950).

Fabri

H. MULLER

Ongebruikelijke onderscheidingstekenen

Als regel bestaan de uiterlijke kentekenen van ridderorden en andere onderscheidingen uit min of meer sierlijke kleinodiën, meestal in de vorm van een kruis of een penning hangend aan een lint of een lint (baton) zonder bijbehorende medaille. Deze regel kent interessante uitzonderingen, waarbij enkele zelfs uniek zijn, zoals de hier volgende:

THE MOST NOBLE ORDER OF THE GARTER (afbeelding 1)
De Orde van de Kouseband is in 1348 gesticht door Koning Edward III van Engeland en is één der oudste nog bestaande ridderorden ter wereld.
Volgens een legende raapte Koning Edward tijdens een hofbal een fraai versierde kouseband op, die door de hertogin van Salisbury was verloren, waarbij hij zei: "Honi soit qui mal y pense" (Veracht hij die hier kwaad van denkt). Vervolgens bond hij de kouseband om zijn eigen been met de woorden: "Ik zal hiervan de eervolste kouseband maken welke ooit gedragen is". Een ander verhaal is dat Edward III bij de slag van Crécy (1346) een kouseband aan zijn lanstop had gebonden als teken ten aanval. Hoe het ook zij, de orde is tot op de huidige dag één van de belangrijkste en eervolste ter wereld.
De versierselen van deze orde bestaan weliswaar uit een ordester, een blauw lint waarop een gouden St. George met de draak ("The lesser George"), een halsteken met een uit kostbaar materiaal vervaardigde St. George, maar als belangrijkste attribuut, waaraan de Orde zijn naam ontleent, wordt een blauwe met goud versierde kouseband, waarop in gouden letters het motto van de Orde "Honi soit qui mal y pense", onder de linker knie (voor dames om de linker bovenarm) gedragen.

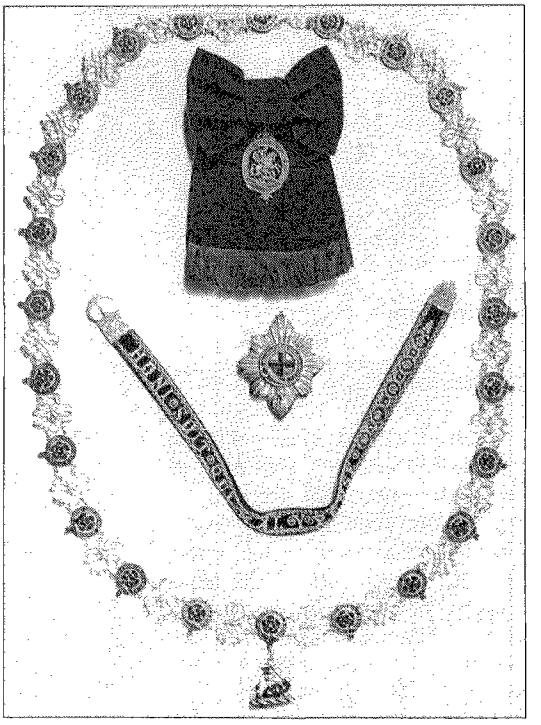

Afbeelding 1. De eretekenen van de Orde van de Kouseband. Van boven naar beneden: "The Lesser George", de borstster, de kouseband en de George aan de halsketen.
("Illustrated London News", 8 mei 1937)

Afbeelding 2. De "Queen's Scarf" toegekend aan Colour-Sergeant Henry George Clay van het 2de bataljon The East Surrey Regiment.
("Illustrated London News", 21 juli 1956)

De Orde dankt zijn exclusiviteit voor een groot deel aan het feit dat er nooit meer dan 26 ridders inclusief de koning(in) tegelijkertijd kunnen zijn.
Vorstelijke personen uit andere landen vallen buiten dit aantal en kunnen als "extra knights" in de Orde worden opgenomen. Zo is onze koningin in 1989 in de Orde opgenomen, waarvan in 1990 de investituur heeft plaats gehad.
Te beginnen bij Prins Maurits zijn alle stadhouders, koningen en regerende koninginnen der Nederlanden in de Orde opgenomen geweest met uitzondering van Koning Willem II. De zeer koele relatie tussen hem en Koningin Victoria zal hiervan wel de reden zijn geweest.

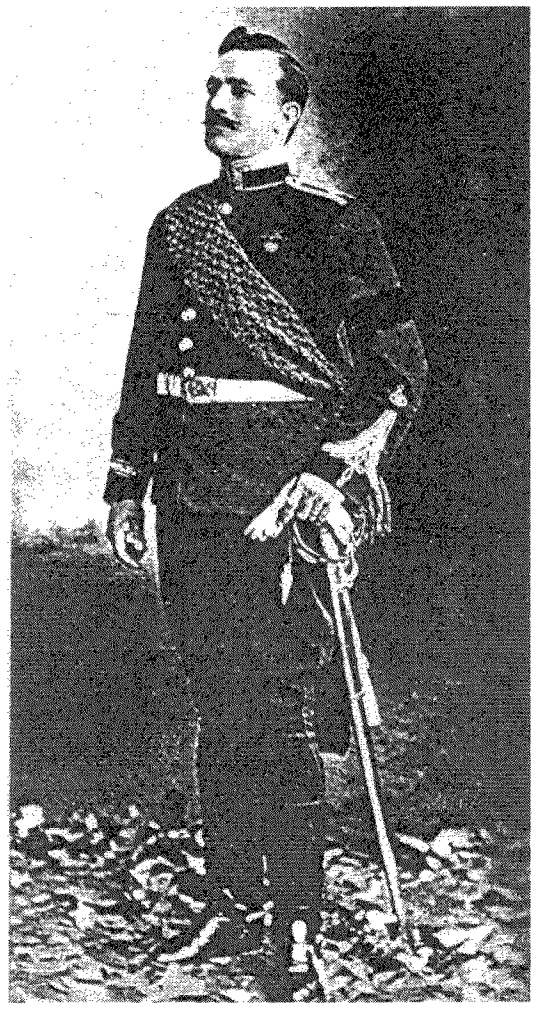

Afbeelding 3. Alfred H. Dufrayer van New South Wales (Autralië). Twee maal eervol vermeld en later door Lord Roberts voorgedragen voor het Victoria Cross.
("Illustrated London News", 23 juni 1956)

THE QUEEN'S SCARF (afbeelding 2 en 3)
In haar 82ste jaar heeft Koningin Victoria een aantal sjaals gehaakt als beloning voor dapperheid in de Boerenoorlog. Deze sjaals waren uitsluitend bestemd voor militairen beneden de rang van officier uit de koloniën. Er zouden slechts vijf van deze sjaals zijn gemaakt, andere bronnen spreken van nog eens vier voor Britse militairen. Volgens sommigen hadden deze sjaals eenzelfde gevoelswaarde als het Victoria Cross.
Voordat de koningin deze sjaals zelf zou uit-

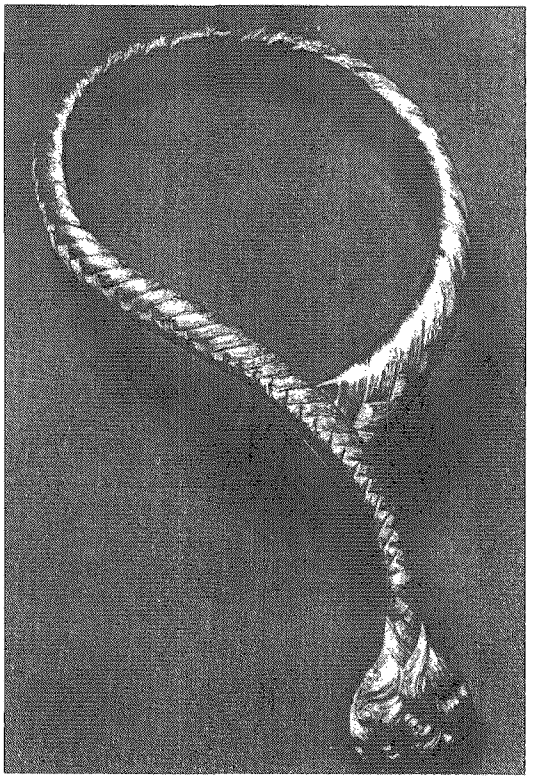

Afbeelding 4. Het halssieraad is tevens het embleem van de Sopforde
("Vom Zauber alter Orden und Ehrenzeichen")

reiken, zoals ze van plan was, is zij overleden. De sjaal voor Alfred Sufrayer (zie afbeelding 3) is hem uitgereikt door de hertogin van York (de latere Koningin Mary, gemalin van George V). Zij vertelde hem hoe zij de oude Koningin Victoria bij het haken had geholpen als zij soms steken liet vallen.
Er zijn nog enkele van deze sjaals in militaire musea bewaard gebleven, zo bevindt zich in het museum van The Queen's Regiment in Canterbury de sjaal welke is verleend aan Colour Sergeant Ferret.

DER ZOPFORDEN (afbeelding 4)
Van de Orde van de Haarvlecht is heel weinig bekend. Het schijnt dat hij in 1367 door Albrecht III, Hertog van Oostenrijk, gesticht is. Als teken van haar liefde zou een dame haar vlecht hebben afgeknipt en aan Hertog Albrecht hebben gegeven.
Het versiersel van de orde bestond uit een zeer natuurgetrouw gesmede gouden haarvlecht van grote edelsmeedkunst, welke om de hals moest worden gedragen.
Een exemplaar bestaat nog en bevindt zich in het Landesmuseum "Joanneum" in Graz, Stiermarken.
Wat er van deze orde is geworden is mij onbekend.

DE KEIZERLIJKE ORDE VAN DE GELE MANTEL
Deze orde was de hoogste militaire onderscheiding van het Keizerlijke China. Wanneer hij werd ingesteld is mij niet bekend. Het uiterlijke kenteken bestond uit een fraai bewerkte gele mantel.
Het enige wat ik er van heb kunnen vinden is dat hij is verleend aan de Britse majoor der Royal Engineers Charles George Gordon voor zijn activiteiten bij de verovering van Peking in 1860 en voor zijn commando in 1863 en 1864 van het "Steeds Overwinnend" Chinese leger dat door de Europeanen in Shanghai was opgericht om hen te beschermen tegen de Taiping rebellen en dat tot steun diende van de Keizer van China. In Engeland kreeg hij de bijnaam "Chinese Gordon".
Zijn gele mantel is te bezichtigen in het Royal Engineers Museum.
Gordon sneuvelde als generaal op 26 januari 1885 bij de verdediging van Khartoum tegen de Dervishes onder de Mahdi (Mohammed Ahmed).

Er zullen zeker meer onderscheidingen bestaan of bestaan hebben die op een ongebruikelijke manier worden of werden gedragen.
Ik houd mij aanbevolen voor gegevens daarover zoals ik ook erkentelijk zal zijn voor aanvulling op de in dit artikeltje besproken eretekenen.

Bronnen:

"Illustrated London News", 8 mei 1937
Ibidem, 23 juni 1956
Ibidem, 21 juli 1956
"Vom Zauber alter Orden und Ehrenzeichen" door Karl-Gustav Studenitz
"Who's who in Military History" door John Keegan en Andrew Wheatcroft
"Soldier Magazine", 24 juli 1989

C.F.C.G. BOISSEVAN

Uit het dagboek (1830-1835) van kapitein Testas (1)

I. **Redactie.**
Pieter Hendrik Testas (geboren 7 december 1799) eerste luitenant van de Plattelands Schutterij der provincie Utrecht, meldde zich in 1830 als vrijwilliger voor het leger. Hij werd ingedeeld bij de Jagers van Van Dam (onder commando van majoor E.W. van Dam van Isselt) en maakte met deze eenheid - behorende tot de IIe Brigade, 1e Divisie Infanterie, van het Mobiele Leger - de Tiendaagsche Veldtocht mee. Hij werd in 1835, in de rang van kapitein, met onbetaald verlof huiswaarts gezonden en verliet in 1841 de dienst. Totaal heeft hij gediend van 1820 tot 1841, de jaren van de campagne (1830-1835) tellen dubbel, zodat hij in 1841 25 dienstjaren kan aanwijzen.

De heer C.F.C.G. Boissevan zond de redactie een getypte versie van het handgeschreven verslag van "gedaane Tochten, Campagne en Overdenkingen van de jaaren 1830 tot april 1835" van de hand van kapitein Testas. Het verslag, dat het karakter heeft van een dagboek, is te lang om in eenmaal te worden geplaatst. De redactie heeft het gesplitst in drie delen: 1. De periode november 1830 tot augustus 1831; 2. De periode augustus 1831 tot oktober 1831 en deel 3. de periode oktober 1831 tot maart 1835. De delen zullen in drie nummers van Mars et Historia worden gepubliceerd. Terwille van de authenticiteit wordt het verslag in de oorspronkelijke tekst overgenomen. Onderstaand treft u deel 1 aan.

Bijna alle staten en vorsten van Europa namen deel aan het Congres van Wenen, dat in 1814/15 werd georganiseerd aan het einde van de Napoleontische tijd. Staatkundig gezien, is het herstel van het evenwicht tussen de grote mogendheden het belangrijkste doel. Frankrijk mag zijn bezit van 1792 behouden, maar wordt omsloten door een ring van middelgrote staten. Aan de noordgrens vormt het nieuwe koninkrijk der Verenigde Nederlanden, waarin België en Nederland samengaan onder het huis van Oranje, een buffer tegen het vermeende franse expansionisme.
Ondermijning van deze nieuwe eenheid, door het steunen van het liberale onafhankelijkheidsstreven van de Belgen, is in het belang van de Fransen. Maar ook in dat van Engeland, dat in de Nederlandse koloniale handel een geduchte concurent ziet.
Intern manifesteren zich confessionele, historische, politieke en economische verschillen in het nieuwe koninkrijk. Deze drukken zich uit in het katholieke en liberale zuidelijke verzet tegen de samensmelting van beide volkeren, tegen de invoering van het Nederlands als bestuurstaal en tegen de "protestantse" schoolpolitiek van koning Willem I.
Na vruchteloze petities vindt in 1830 de Opstand in Brussel plaats, waarbij een voorlopige regering en een nationaal congres de onafhankelijkheid van België uitroepen. De Europese grote mogendheden garanderen de zelfstandigheid en neutraliteit van de nieuwe staat in 1831 in het Protocol van Londen. Onder het huis van Saksen Coburg en met een eigen constitutie wordt Leopold de eerste koning. De tiendaagse Veldtocht o.l.v. de Nederlandse koning Willem I wordt bij Leuven gestuit met Franse hulp, waarmee ook Antwerpen op de Nederlanders wordt heroverd.

DE PERIODE NOVEMBER 1830 TOT AUGUSTUS 1831

1.

Dertig jaaren leevens, waaren in het geluk van een bijnaar onbepaalde vrijheid, voor mij verstreeken, de stroom des tijds had weinig ongeneugtens voor mij! in Zijnen loop

meede gevoerd, mijne betrekking tot mijne Ouders, was meer die van Vrienden tot Vrienden, dan wel van Ouders tot Kinderen; Een Alhoewel zeer matig fortuin, deed nimmer mij denken, om de betrekking van Amptenaar, hoeveel minder dien van Militeir te Zoeken.
Vrijheid en een genoeglijk huislijk leven

2.

Was mijn eenig doel, het eenig denkbeeld dat ik mij van geluk kan vormen hing daar van af: Een Meisje dat mijn geheele Hart vervulde, boeide mij noch meer aan die Zaalige gedachten, van een voor mij aanstaanden, genoeglijken huislijken kring. Reeds had ik mij een hartsenSchimmig geluk gevormd, dat wellicht nimmer voor mij bestaan zal! althans! alles vervloog tot nu! gelijk een droom:
Dertig jaaren, zeg ik, vervloogen voor mij in een ongestoord heil: doch! 1830 leerde mij bij ondervinding, noch grondiger als ik het reeds wist, de onZeekerheid van al wat bestaat: – het jaar dertig, dat voor eeuwwig met een Zwarte Kool, in de geSchied boeken des Vaaderlands, Zal aangemerkt Staan, dat rampZaalig jaar! dat alles, en een ieder

3.

uit Zijn verband rukte, rukte ook mij! van mijn vroeger Standpunt, ontroofde mij mijne vrijheid! - en deed al de Zaalige droomen, mijner jeugd, Zo al niet voor altoos! tenminste voor onbereekenbaar lang in rook vervliegen:
Een geweldigen tweestrijd, Slingerde lang mijne Ziel, ik was Officier der Rustende Schutterij het Vaaderland door den Belgischen opstand, in nood: de Eer! en liefde tot het Vaaderland, gebooden mij de oproeping des Konings, tot verdeediging dier geliefden grond, te volgen; – Maar! – ik was eenig Kind, van hoog bejaarde Ouders, mijn hart had teegen den Militeren Stand; en! - ik had een geliefd Meisje, dat mij aan het leeven boeide:

4.

Een vreeslijken tweestrijd Zeg ik woelde in mijn hart, maar een Schaamte, wellicht een Valsch Schaamte behield de ooverhand: Een ieder liep te Waapen, en ik! Zoude terug blijven? – ik het denkbeeld in mijn meede Burgers, misschien in het Hart van mijn eigen Meisje doen ontstaan, het mij aan moet ontbrak, en de vrees des doods mij weeder hield! - Onverdraaglijk dekbeeld; dat: Zo dra het in mij ontstond! ook mijn beSluit vestigde, een besluit dat ik tans mach zeggen mij laater niet heeft beroud: Ik trad dan den 30st November des jaars 1830, in mijne Rang als eerste Luitenand bij de Plattelands Schutterij der Provincie Utrecht werkelijk in dienst: – Amersfoord toen in mijn oog een on Zaalig Plaatsje was de

5.

de leer School, waar wij tot Militeir gevormd moesten worden, mijn hart had toen teveel afkeer van dien Stand, dan dat ik een vlug leerling Zoude Zijn geweest, ook op dertig jaaren leerd men moeilijker, iets waaraan men nimmer gedacht heeft meede in aanraaking te Zullen koomen.
Alleen de kunde en Menschenkennis van onZen geachten Leermeester, den Zo braaven Majoor Gleenewinkel, hebben van mij! en en veeler onZer gemaakt! wat wij Zijn, als Militeir. – Twee Batailjons werden er van ons te saam gesteld, een ieder was noch in de kleeding Zijner Burgerlijke betrekking, ongewaapend, on kundig in alles, wat den Militeir betreft, Zo deed een dergelijke hoop

6.

Menschen, wanhoopen, er immer iets goeds van Zoude worden, den onvermoeiden eijver van den Majoor Gleenewinkel, onder Steund, door de meede werking, der vroeger gediend hebbende Kapitijns, Van Beek, Van de Pal, en Wijnands, en den eersten Luitenand van Bezauwen, brachten ons tot die hoogte, dat wij laater, de goedkeuring van onZen Brigade Kommandant, van onZen DiviZie Generaal, ja Zelfs: van onZen Koning mochten weg draagen, brachten ons Zo verre dat wij het Vaandel, het geen wij uit S'Koonings handen mochten ont vangen, tot dus verre on be Zoedeld mochten rond draagen: – Maar keer ik noch maals tot Amersfoord te rug:

7.

haatelijke Zeeven weeken vertoefden wij daar, on afgebrookene exersitien, welke in het oog van deskundige bespottelijk moeten geweest Zijn. Theori, en het op Zicht der Kaserne huishouding. Zie hier onZe daaglijk-Sche beeZig heid, een onaangenaam gevoel Was onZe! althans mijne spijZe: verveeling de Saus waar meede de Zelve was toebereijd: hierbij kwam dat ik door steeds buiten gewoond te hebben bijnaar niemand der Officieren kende, ten minste niet meer als van

aan zien: – lang Zaamerhand werden wij dan ge Waapend, en daar na ge kleed, den Moolenaar, verwisselde Zijn met Meel bestooven Buis, met het blauwwe Stal Buis, onZe Uniform, de Boer Zijn Blauwwen Slaap Muts met den Papiren chocot, den

8.

Officier Zijn Zwarten Rok, met het verzilverd .... Tot den 11 den Januarij 1831, bleef onafgebrooken, alZo onZen toeStand voord duuren, toen Sloeg het uur dat, voor eenigen tijd, eeniger maaten, onZen toestand, Zouden verwisselen, en Zouden veraangenaamen: Den Onwil welke er bij de Militie, en Schutter, lortelingen, in de gewesten tusschen Maas, en Waal heerste Vorderde een Militeire macht om deeZe onwilligen tot hunnen plicht aan Kooning en Vaaderland te dwingen, en Zo doende voor te koomen, dat het voor des opstands in Braaband Zo heevig onstooken, geen verder voedsel vond, en soms Zich oover het geheele rijk versprijde, ook uit onze twee Batailjons werden twee

9.

Kompagnien t'Saam gesteld, onder de orders van den Kapitijn VanLijnden tot Zonderburgh, welke Zich onder het opperKommando van den Majoor van Dam van Isselt Dien de geheele mobile kolone Kommandeerde moesten Stellen, deeZe Kolone bestond uit tweeërlij Schutterij, Jaagersafdeeling, Artilliri een Sectie, een detachement Dragonders, Dito Lanciers, en Dito Karasiers, in waarheid een kleen Leegertje: – OnZe eerste vertrekkende behoorde ik niet toe, eerst den volgenden dag werd ik ons detachement naageZonden, en wel tot mijn groote blijdschap, als daar door van Amersfoord bevrijd raaken de het was echter hier, geen groote oefen school voor het Militere, en Zette ons eerder te rug.

10.

Echter wij gingen op marsch, ik haalde ons detachement te Amerongen in, het welk van Amersfoord oover Leusbroek, Woudenbergh en Leersum tot daar was gekoomen, hier bleeven wij tot de 14de, toen ging onZen marsch oover Elst Rheenen, de Grebbe, Waageningen, naar Randwijk, Heeteren, Indoornik, Laakenmand en Hemmen, op welke laatste Plaats ik voor het eerst van mijn leeven in ge quartierd werd, voor waar een onaangenaam ge voel voor Hem die bij onder vinding weet, wat het is in quartiering te hebben, en hoe onwelkom men aan zijne gastheeren is, ik kwam bij R.K. Pastoor, met den Kapitijn van Beek welke de Kompagni Kommandeerde tot welke

11.

ik de eer had te behooren, ik kan hier niet naalaten, om Zijn EDL mijnen dank te betuigen voor de handel wijZe welke zijne EDL steeds met Zijne Officieren en Manschappen heeft gehouden, ook hoofd Zaakelijk ben ik het geen ik van het Militere weet aan zijne EDL verschuldigd, en hoewel tans bij een andere Kompagni geplaatst, zo denk ik nog steeds met genoegen te rug aan den tijd dat inder zijn EDLs orders Stond: – Ik was dan met mijn Kaptijn bij den Pastoor! de inwooners dier Streeken weetend dat wij niet als Vrienden maar als GarniZeres Kwaamen, waaren natuurlijk bevreesd, of dit nu ook de reeden was dat wij bij onZen Geestelijken Heer Zo gul werden ont vangen Zal ik om den wille der gastvrijheid maar daar laaten, dit is zeeker dat den

12.

Man ons met wijn dacht te paajen, Zo daanig Zelfs dat den Man welbeZorgd naar Zijn nacht leeger ging. den 15 vervorderden wij weeder onZen Marsch, oover Zetten, Andelst, Valburgh, naar een ander Elst, waar wij weeder bleeven tot den 16de toen oover Lent, Nijmeegen, naar Hees Neerbosch, en Haateren tot de 17de dit was voor het eerst dat wij als op Vijandelijke boodem Militere ment, werden ingequartierd, toen van daar oover Weurt Bunningen, Eewijk Winsen Dees, Offeren, Naar het fraaije Dorp Druten, waar ik mijn eerste wacht deed, met honderd en acht man van al de onderscheidene Korpsen, men had vergeeten mij met die allen in te quartieren den volgenden morgen afgelost

13.

zijnde begaf ik mij met dien geheelen trijn naar den Majoor van Dam welke mij gelaste de Zelve maar Zo goed mogelijk onder dak te helpen.ik ging toen met dien geheele Stat het dorp in, en ieder huis dat mij uitwendig goed aanstind kreeg ruim Zijn deel. de Bajonet was het inquartiringsbiljet, voor Zeeker het voordeeligst dat men een Militeir in een overheerd land kan geeven. wij bleeven hier tot den 19de toen oover Offeren, en Dees, te rug den 20st weeder over Druten, naar Leeuwwen, en Waamel, welke Dorpen lan-

ger, de eer van ons bezoek genooten, namenlijk tot den 26st hier zag ik voor het eerst de Militere handel wijs als Zij vermeenen in een ooverheerd, en weeder spannig land te zijn, doch Zwijg ik stil van dit den Mensch onteerend toneel:

14.

den 26st dan, gingen wij nochmaals oover Druten naar HorZen, Borghaaren, Heernen en Leur alwaar wij bleeven tot den 28st toen verder naar Wiechem de Pas, den Teerdijk, Nifterik, en Balgoojen, waar wij tot de 31st weeder bleeven. toen te Balgoojen met onZe gansch Colone vereend ging het verder, over Lunnen, naar Needer en oover Hasseld, Hummen, en Malden, den 1st Februwarij weeder van daar naar Groesbeek de Meerwijk, Grafmeegen, en Hijdekant, tot den 3de hier vond ik op de Meerwijk bij den Heer W.Wilkens eene gastvrijheid, welke het doet mij leed dit te moeten zeggen, men in ons Vaaderland, niet gewoon is te ontmoeten, en ik tot noch toe, hoe goed ik het hierna ook soms weeder heb ge troffen, nimmer daar bij heb kunnen vergelijken, den 3de dan

15.

gingen wij oover Ubbergen langs Nijmegen door den Ooij, naar Keekendam, en Millingen. ik kon toen door een ongemak aan den Voet niet marcheren, en volgde dus op een Boerenkar met Bagage gelaaden, het geen om der felle kou, want het vroor, en Sneeuwde, alles behalven aangenaam was. wij bleeven hier Slechts tot den 4de toen Zakte wij met onZe twee kompagnien, in 3 aaken op eengepakt de rivier de Waal af tot weeder aan Nijmeegen het woei hard, onZe vaartuigen voerde Zijl, en hadden geen Zwaarden, daar twee er van reeds voor te slaapen laagen, er dreef Eijs in de Rivier, en! wat noch het ergst was de Schippers waaren dronken. hier bij kwam noch wij daar teegen wind moesten laveeren Dien dit voor een Speele vaart aan Ziet vergist Zich deerlijk, alleen de bijnaar onbruikbare

16.

Weegen hadden er toe doen besluiten, de meeste onZer waaren niet rouwig toen wij aan Wal stapte: – Toen trokken wij Weeder Nijmeegen door naar Weurt Beuningen, en Eewijk Daar weeder met de geheele Colone hereend gaf den Majoor Van Dam aan alle de Officieren den 5de een afschijdsmaal, bedankte hen voor de gedaane dienst, en verklaarde onZen Spek en Worst Campagne, dus genaamd, voor voleijnd, geen den minsten weeder stand hadden wij ont moet, geen schot was gedaan als moogelijk onder de Kippen, of Eendvoogels van welke voor Zeekere den tweeden Bon was opgeroepen, althans men Zag er niet veel meer ooverig. – Den 6de begon dan onZe terugtocht, tot groote vreugde van Mensch en Vee, het geen tusschen Maas en Waal leefde het eerst over Looven, Andels naar Zetten en,

17.

en Hemmen, den 7de langs Waageningen oover Bennekom, naar Eede, den 8st eijndelijk over Renswoude, ScherpenZeel, Woudenbergh en Leusbroek, naar Amersfoord terug, dat toen in ons Oog noch veel onZaaliger verblijf was geworden. – De twee Bataillons, hadden in tusschen in uiterlijk aan Zien veel toegenoomen, mindere fouten deeden Zich bij het maneuvreeren ontwaaren, dit was oorZaak, dat dat wij noch daagelijks toeneemende, den 26st waardig werden gekeurd, om onZe eerste leerschool, met een tweeden, van hoogeren rang, te verwisselen. dit tweede leerschool, Bergen op den Zoom. Den 26st dan begon onZen marsch, oover het huis ter Heijde, waar de Officieren der artiliri welke met ons in Amersfoord waaren opgericht, ons een dejeuner tot afscheid gaaven, verder oover de Bilt, naar Utrecht, waar wij tot den 27st bleeven, een

18.

Een afscheid van Vader, Moeder en Geliefde, vormde dien dag niet tot een der vrolijkste, daar men toch niet wist wat er van ons worden Zoude, en men nimmer had verwacht dat de Rustende Schutterij, zooverre van hun woonplaats zouden gebruikt worden: - den 27 st dan ging het weeder verder oover Jutphaas, Vreeswijk, Vianen, Leksmond, Meerkerk en Arkel, tot Gornichem, waar wij door nat, en beslikt aan kwaamen. ik kreeg quartier bij een Laakenkooper, Zo als dien Heer zijde, was dit huis waar Hugo de Groot bij Zijn onvluchten uit Loevestein, uit de Kist Kroop, doch men vind meer Zulke huizen in Gornichen, als men maar goed van geloove is, doch laat dit zijn gelijk het wil, ik was er Best naar mijn zin, en noch moet ik die goede Menschen mijne dank betuigen voor Hunne

19.

beste verzorging, ik kreeg kleederen van den

Heer des huizes, ter wijl de mijne droogde, doch daar Zijn EDL. wel een halfvoet langer was dan ik, Zo had ik veel van een valsche Speeler! doch ik was droog, den 28 st ging het weder verder met Ponten, en kleenere vaartuigen de Waal R. oover naar Sleewijk, Almkerk, Emminkhooven, Dussen, langs Geertruidenbergh, op Raamsdonk, en Oosterhout, waar wij rust hadden tot den 1st Maart: toen weeder verder, oover Teeteringen, Breda, Prinsenhaagen, Ettenhooven, op den ouden Bosch, den 2de eyndelijk, oover RooZendaal, en Wouw. op Bergen op den Zoom, onZe bestemming. helaas! toen beklaagde wij ons Amersfoord verlaaten te hebben. Vesting dienst is genoegt gezegt om iedere Militeir van Schrik te doen beeven, hoeveelste meer dan, voormaals vrije Burgers die Slegts noch maar weinig maanden Soldaat waaren, hier bij noch daagelijks ge

20.

gedrild te worden (dat echter hoogst noodig was) veraangenaamde ons leeven noch veel minder: – Onafgebrooken bleeven wij daar tot den 29st wanneer wij met een Veldontdekking naar Hoogerheijde, Huibergen, en Ossendrecht, uit rukte. Zonder iets te ontmoeten kwaamen wij des aavonds terug, dit was ook de ongelukkigen dag van de losbarsting van een kruid magaZijn te Bergen op den Zoom dat veel verwoesting daarstelde, en veelen uit het leeven weg rukte. Nu bleeven wij weeder onafgebrooken, in deeZe aakelige Vesting tot den 17de April, wanneer Wij Bergen op den Zoom verlieten. God geeve om het nimmer weeder te zien, wij werden bij het leeger te Velde geplaatst. doch! Slechts met het 2de Batailjon, aan de bekende kunde van

21.

onZen Majoor Gleenewinkel, hadden wij deeZe gelukkige verandering en voor keur te danken. De Brug, en Poort daaverde van Ons gejuich toen wij de Zelve oover en door trokken, gelukkig dat de Muuren sterker als die van Jericho waaren, wien weet wat er anders waare geschied. Wij hadden veele benijders, ons eerste Batta, had daar reeds veel langer geleegen als wij. Die hadden zich nu voorgesteld, wij kwaamen om Hen aftelosschen, en! wij Streefde hen voor bij: - Den 17de dan ging het van Bergen op den Zoom, de eerste dag, oover Wouw, Slegts op Roozendaal, den 18 oover Etten, Prinsenhaagen, op Breda, waar wij dien nacht bleeven, den 10de oover Dorst, Heusden Gilst en Tilburg, op Enschot, den 20st oover Oisterwijk, en Bokstel, op Nunen, Gerwen en Neederwetten, welke drie kleene Dorpjes,

22

Onze eerste Kantonementen uitmaakte. Hoe nietig ook waaren Zij ons een waar Paradijs, wij! pas eeven aan Bergen op de Zoom ontkoomen, waaren als losgebrooken band Honden, hoe vroeg ook in het jaargetij was alles reeds groen, de Schoone, en daar Zeer Schoone Natuur, met een gevloekte Vesting verwisseld te hebben, was een voldoende verschooning voor onZe uitbundige vreugde, nu moogelijk aan het Kantonements leeven gewend, Zouden wij met die Dorpjes niet te vreeden Zijn, welke ons toen een aards Paradijs toescheenen: - Wij bleeven daar tot den 3de Junij, tusschen bijde was de Staf, met de 1st en 4de Comp. te Helmond ge Kantoneerd geweest, voor veertien daagen, een dag waaren wij ook met het gansche Batailjon, tot een inspectie voor den Kooning

23

oover Straatum, Eijndhooven en Woensel naar de Woensschelsche Hijde ge weest, en den Zelfden weg ook weeder te rug: - Den 3de verlieten wij eijndelijk onZe Kantonementen om hen met dat van Geldrop te ver wisselen, best Kantonement, dat ik tot nochtoe heb aangetroffen, en dat ik licht nimmer beeter aan treffen Zal: 1 Komp. ge detacheerd te Straatum tot den 30st Julij bleeven wij hier, alle de genoegens van het buitenleeven Smaakend, toen gingen wij naar het élendig Waalreë, doch gelukkig Slegts tot den 2de Augustus: Wanneer de Trom, en Hoorn, ons tot het Zo lang gewenscht, voorwaards, onZen tien daagschen veldtocht riep.

MR. J.H. CARSTENS

Nederlandse soldaten in een Duits leger

Het artikel van P.J.M. Kamps onder bovenvermelde titel op blz. 23 e.v. in "Mars et Historia" van jan/maart 1994, behoeft voor de uniformkundigen onder onze leden een aanvulling.
In de "Uniformen van de Nederlandsche Zee- en Landmacht" met platen van o.a. W.C. Staring (uitgave Gebr. Van Cleef, Den Haag, 1897) zijn enige zeer fraaie uniformplaten van het Limburgsch Bondscontinent opgenomen. Het betreft hier:

Plaat 16: Limburgsch Bonds-contingent Infanterie, 1842-1846.
Plaat 17: Limburgsch Bonds-contingent, Regiment Jagers te Paard en Compagnie Artillerie, 1842-1855.
Plaat 19: 2de Regiment Lansiers, 1841-1849. Limburgsch Bonds-contingent, Jagers te Paard, 1842-1849.

In de bijbehorende tekst is een nauwkeurige beschrijving van uniformen en uitrustingsstukken van de hand van F.G.J. ten Raa opgenomen.
Over bovengenoemd boekwerk "De Uniformen van de Nederlandsche Zee- en Landmacht" is in "Mars et Historia" jan/feb 1983 van mijn hand een artikeltje verschenen.

Boekenwijzer

Het KNIL in kleur.

Zojuist verscheen van de hand van onze zo zeer bekende ja beroemde schilder van militaire taferelen, Frans Smits, een zeer decoratieve kleurenplaat van de uniformen die het voormalige KNIL heeft gedragen.
De plaat heeft een afmeting van 62 x 24 cm. Er komen maar liefst 51 militairen op voor, 50 mannen en één vrouw (VK-KNIL).
Smits laat de kleurengalerij beginnen in 1817 en heeft aldus de militairen van de landmacht in Europa (zeg maar "KL") die voordat het KNIL in 1830 zelfstandig werd, in Indië dienst deden, mede opgenomen. Ook vaandels zijn afgebeeld en zelfs een ransel ("veldzak").
Terzijde van de plaat is een duidelijke en historisch juiste aanduiding aangebracht waarbij - met nummertjes - iedere figuur in het kort wordt beschreven met bijbehorend jaartal.
Voor liefhebbers van uniformen en voor hen die het KNIL graag in kleur willen zien, een juweel van een schilderij op goed papier uitmuntend weergegeven.
Men kan de plaat voor ca. fl. 3,00 afhalen hetzij bij Bronbeek of het Legermuseum te Delft. Ook te bestellen per telefoon 015-150500 bij laatstgenoemd museum; rekenen op verzendkosten.

C.A. Heshusius

LAARZEN OP DE LANGE PIJP, Leeuwarden in de Tweede Wereldoorlog, door Ype Schaaf. Uitg. Van Wijnen, Franeker. 416 blz. prijs fl. 29,50. ISBN 90-5194-104-8.

In de loop der jaren heeft bijna elke plaats in Nederland wel een historicus gevonden die het leven met voor- en tegenspoed heeft beschreven. Soms met wisselend succes. Maar deze werken vormen met de bronnen, illustraties en data een belangrijke bijdrage aan de geschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog. Auteur Ype Schaaf heeft die bestaande lacune voor wat Leeuwarden betreft gevuld door met zijn rijk geïllustreerde boek, gebaseerd op talrijke gesprekken met de mensen die er bij waren, te komen. Boeiende verhalen vol details, geschreven door een geboren en getogen Leeuwarder die over een vlotte pen beschikt en als journalist hoofd- en bijzaken weet te scheiden en alles in een passende volgorde weet te plaatsen. Schaaf, bekend als "televisie-dominee", maar vooral als hoofdredacteur van het Fries Dagblad, heeft bij zijn monnikenwerk hulp en steun gehad van een begeleidingscommissie van historici, oud-verzetsmensen en oude Leeuwarders. Het eindresultaat zal niet alleen Friezen boeien maar iedereen die geïnteresseerd is in het wel en wee van bekende plaatsen in de periode '40-'45.

J.A.H. Engelman

"Van de Weser tot de Weichsel" door Drs. Marco van der Hoeven. Uitgegeven door de Bataafse Leeuw te Amsterdam. 96 bladzijden, harde kaft en stofomslag voor fl. 39,50.

Belangstellenden in Napoleontische oorlogen vinden dat in verhouding tot andere onderwerpen uit de militaire geschiedenis betrekkelijk weinig is gepubliceerd over de deelname van deelname van Nederlanders aan deze oorlogen. Voor hen moet het een voldoening zijn dat een boek over deze periode is verschenen.
Dit boek beschrijft hoe in 1806 op last van Napoleon 12.000 soldaten van het Koninkrijk Holland naar Duitsland trokken. Ze vochten daar aan de kant van Frankrijk tegen de Pruisen, Zweden, Russen en Engelsen. Na de succesvolle afsluiting van de veldtocht in 1807 bleven 6000 Hollanders achter als bezetters van de Noordduitse gebieden. In 1809 kwamen ze nog een keer in actie, ditmaal om een opstand neer te slaan. In het boek van Van der Hoeven worden de lotgevallen van de Nederlandse militairen in dienst van Napoleon beschreven. De auteur heeft een diepgaand onderzoek verricht naar de krijgshandelingen, het dagelijks leven, de uniformering, misdragingen, excessen, ziekten en verwondingen. Dit alles is opgetekend in zeven hoofdstukken, voorzien van een conclusie over de rol van het Hollandse leger binnen Napoleons militaire inspanningen in Duitsland 1806 t/m 1809. Het boek is voorzien van een bronnenopgave, en uitgebreide literatuurlijst, een bijlage met slagorden en een bijlage statistieken, alsmede een alfabetisch register en is rijkelijk geïllustreerd met zwart/wit afbeeldingen, waarvan vele nooit eerder zijn gepubliceerd.
Marco van der Hoeven, thans werkzaam bij het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum 'Generaal Hoefer' te Delft, is op dit onderwerp als eerste afgestudeerd aan de Rijksuniversiteit te Leiden in het keuzevak Militaire Geschiedenis. Het eerste exemplaar van zijn boek werd op 20 april j.l. in de Napoleontische afdeling van dit museum uitgereikt aan generaal-majoor R. Reitsma, plaatsvervangend bevelhebber der landstrijdkrachten. Zeer toepasselijk want generaal Reitsma zal in 1995 commandant worden van het gezamenlijke Nederlands-Duitse legerkorps dat volgend jaar wordt opgericht. De generaal aanvaardde het boekwerk met genoegen en zei in zijn dankwoord dat het goed is om er aan herinnerd te worden dat Nederlanders - als is het lang geleden - zich in Duitsland ook hebben misdragen. Ze plunderden en roofden; dat plaatst onze gevoelens over de Tweede Wereldoorlog weer een beetje in perspectief.

B.C. Cats

Nieuw-Guinea expeditie van start!

Op zoek naar de verloren jachtvliegtuigen van het 120 squadron van de Militaire Luchtvaart KNIL.

Op 22 juni is bij Sorong (op het schiereiland 'de Vogelkop' op Nieuw-Guinea) het eerste deel van een expeditie onder leiding van Max Ammer van start gegaan. Voor het Militaire Luchtvaart Museum zoekt hij naar P-40 Kittyhawk jachtvliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog van 120 Squadron ML-KNIL.
In 1943 werd het 120 Squadron opgericht om Australië te verdedigen tegen de Japanse opmars. In 1944 werd het squadron naar Merauke (Nieuw-Guinea) verplaatst om Japanse stellingen en schepen aan te vallen. Bij deze missies vlogen de vliegers met hun éénmotorige P-40 Kittyhawk vliegtuigen soms urenlang over de ondoordringbare oerwouden. Naast het gevaar van Japans luchtafweergeschut was er altijd de dreiging van een noodlanding in de jungle of op zee. Zo gingen tientallen toestellen verloren, waarbij de vliegers ternauwernood gered konden worden.
Na archiefonderzoek door het Militaire Luchtvaart Museum en de researcher Max Ammer, werd duidelijk dat er mogelijk toestellen van 120 Squadron te vinden moesten zijn in de dunbevolkte gebieden van Irian-Jaya (Indonesisch Nieuw-Guinea). Ammer had al twee expedities naar Nieuw-Guinea uitgevoerd, waarbij hij tientallen Japanse en Amerikaanse vliegtuigen had gevonden (zie foto's). Het Museum en Ammer besloten tot een verkenningsexpeditie, waarbij de nadruk ligt op het zoeken naar Nederlandse P-40 'Kittyhawk' jachtvliegtuigen op acht uit onderzoek bekende lokaties. Aan de hand van de onderzoeksresultaten zal bekeken worden of een bergingsoperatie op touw gezet kan worden.

De voorjaarsexcursie naar de mariniers in Doorn, georganiseerd door Jan Nuis, was een groot succes. De door ons lid A. de Vries gemaakte foto's behoeven geen commentaar.

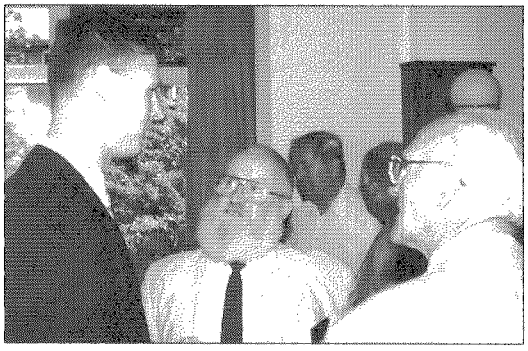

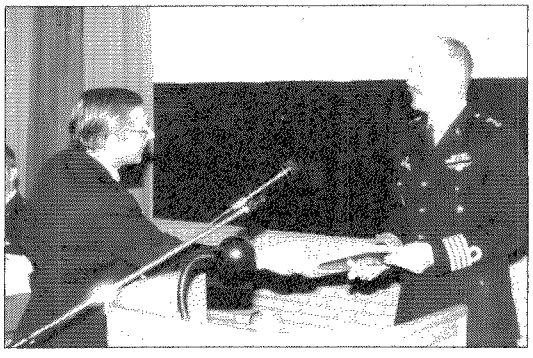

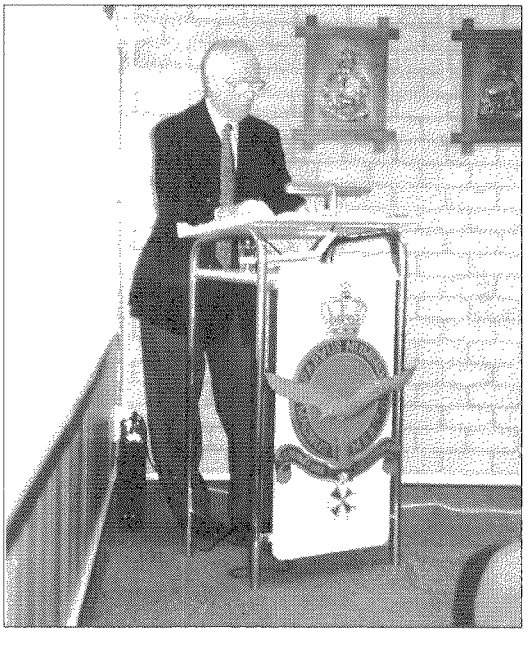

VAN DE REDACTIE

De redactie betreurt het zeer dat in het eerste kwartaalnummer 1994 in de bijdragen van J.G. Boon von Ochssée (Ontmoeting met het verleden), J.F.G. Einthoven (De eresabel en de artillerie) en C.A. Heshusius (Wie weet raad?) enkele storende fouten zijn geslopen.

ONZE EXCUSES !

Drs. J.H.J. Andriessen wist zijn gehoor tijdens de filmdag 1994 bijzonder te boeien door zijn interessante lezing ov er de Eerste Wereldoorlog. (Foto: J.H. Nelemans)

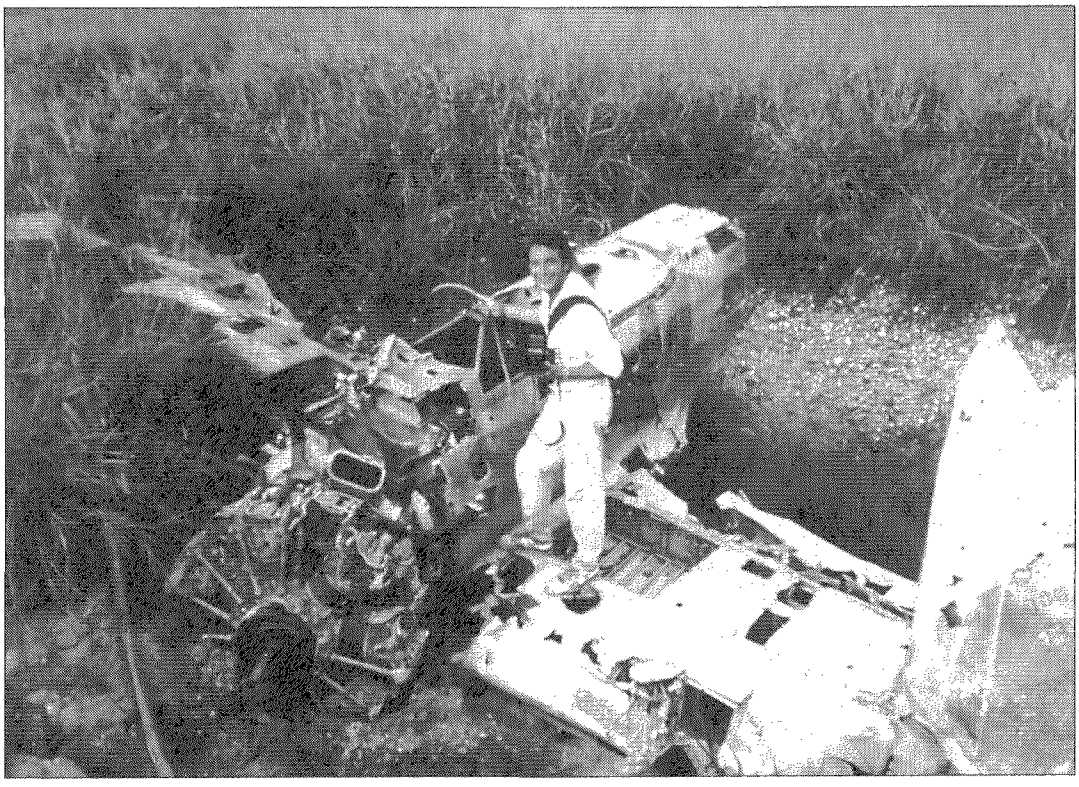

In het bijzonder een toestel bij Sorong is interessant, omdat archiefmateriaal en interviews met ex-vliegers van het squadron aantonen dat Vaandrig Esser op 18 juli 1945 na een aanval op een Japanse stelling bij Sorong, zijn P-40 vrijwel onbeschadigd in ondiep water heeft neergezet. Na een dag in zijn rubberboot te hebben rondgedobberd werd Esser door de Amerikanen gered.
Max Ammer en zijn team zullen tot half oktober een drietal zoektochten uitvoeren, twee duikexpedities bij Sorong en Manokwari en een jungle-expeditie bij Merauke. Van 1 november t/m 31 maart 1995 zullen de resultaten van deze Nieuw-Guinea expeditie te zien zijn in het Militaire Luchtvaart Museum in de tentoonstelling "Jagers over de jungle", waarbij historisch materiaal van 120 Squadron en foto's van de expeditie te zien zullen zijn.

MUSEUM 'COLLECTIE MILITAIRE TRADITIE' TE DRIEBERGEN

Wisseltentoonstelling "ERE WIE ERE TOEKWAM", Twee eeuwen Nederlandse eretekens, Collectie H.G. Meijer

In het museum 'Collectie Militaire Traditie' te Driebergen werd op 10 juni jongstleden een wisseltentoonstelling "Ere wie ere toekwam", twee eeuwen Nederlandse eretekens, in samenwerking met een specialist op dit gebied, de heer Henny Meijer, geopend.
In deze wisseltentoonstelling wordt een overzicht gegeven van de Nederlandse eretekens vanaf 1781 (Zeeslag bij Doggersbank) tot en met de acties van de Verenigde Naties in het voormalige Joegoslavië 1994.

Natuurlijk wordt in het Museum 'Collectie Militaire Traditie' in Driebergen ook aandacht besteed aan de traditie van de Nederlandse onderscheidingen, waarvan in Nederland nauwelijks kennis lijkt te bestaan. Bijvoorbeeld het traditionele gespen-systeem, geïntroduceerd

in 1833 op advies van de Prins van Oranje, de latere koning Willem II, en met terugwerkende kracht ingevoerd in 1869 met het Kruis voor Belangrijke Krijgsverrichtingen, ter voorkoming dat er te veel verschillende militaire onderscheidingen voor krijgsverrichtingen zouden ontstaan. In de vorige eeuw was de motivatie voor deze introductie dat 'te veel onderscheidingen het aanzien van deze onderscheidingen en van de dragers ervan zouden worden geschaad'.
Recentelijk werd deze Nederlandse traditie door de huidige Minister van Defensie over boord gezet door het afschaffen van deze actie-gespen (Medaille voor Multinationale Vredesoperaties), om vervangen te worden door dezelfde onderscheiding, doch gedragen aan een verschillend lint. Hierdoor wordt de eigen traditie vervangen door het systeem van de United Nations Organisation.

Een voorganger van de huidige minister van Defensie, H. Colijn, Minister van Oorlog en - van de Marine ad interim, maakte in 1913 eveneens een einde aan een Nederlandse militaire traditie: Colijn schreef voor dat op een militair uniform de modelonderscheidingen niet aan het lint, doch op het lint moesten worden gedragen. Deze 'militaire opmaak' was geheel volgens de usance, die in het keizerrijk Pruissen was geïntroduceerd. Voor traditiedeskundigen een onverteerbare zaak, dat dit voorschrift tot op de dag van vandaag geldt en door hen beschouwd wordt als een hardnekkig restant van de pro-Duitse sentimenten, die in het begin van deze eeuw in de Nederlandse weermachtleiding opgang maakte.

Buiten deze traditie-aspecten geeft de tentoonstelling ere-metaal te zien van het Koninkrijk Holland (1806-1810). Het topstuk is het Ridderversiersel van de Orde van Verdienste van het Koninkrijk Holland (1806) en de Orde van de Unie (1807). De eerste Nederlandse Ridderorden, die thans nog bestaan, de Militaire Willems-Orde (1815) en de Orde van de Nederlandse Leeuw (1815), worden eveneens getoond.
Foto's van oud-strijders van 'Waterloo' (1815), van de 'Java-oorlog' (1825-1830) en van de 'Belgische Opstand' (1830/'32), die hun verworven onderscheidingen dragen, alsmede een volledige serie (33) gespen, uitgegeven voor de Belangrijke Krijgsverrichtingen in Nederlands-Indië en West-Afrika (1846-1942), met bijbehorende documenten, worden afgewisseld met militaire- en burgelijke dapperheidsonderscheidingen.
Reddings- en Watersnoodmedailles, eretekens van het Nederlandse Rode Kruis, Oorlogs- en Verzetsonderscheidingen, vaak postuum toegekend, geven een overzicht van het menslievendhulpbetoon, dat officieel werd gesanctioneerd door Vorst(in) en Regering. Deze erkenning vond overigens vaak decennia's later plaats! Doch ook vaardigheidsonderscheidingen als het Kruis voor Marsvaardigheid worden getoond. Het begeerde kruisje voor de Friese Elf-Stedentocht ontbreekt hier zeker niet. Enige antieke kleuren-lithogravures en een serie diploma's en oorkonden fungeren als blikvanger.
Deze wisseltentoonstelling, die de bezoeker een ruim overzicht geeft van de geschiedenis, van wat vaak populair en denigrerend wordt genoemd 'de lintjesregen' zal te zien zijn tot en met 25 september 1994.

15e Opgave van wijziging en aanvulling op de ledenlijst van november 1990 (vervangt 15e opgave, uitgereikt bij 176 vergadering op 24 mei 1994

Nieuwe leden:
Boer, R. de, Retiefstraat 213, 3851 AE Ermelo
Algemeen
Bruin, R.C. de, Lowlands, 33, Barn Meadow Lane, Great Bookham, Surrey, KT23 3 EZ, Engeland 11, 19 x
Hol, G., Krusemanstraat 24, 6717 MV Ede
1, 3, 10, 12, 18, 19, 20
Schütz, Mr. S.F., Prinsengracht 580, 1017 KR Amsterdam 11, 18, 19

Rectificatie:
Keuning, Drs. N.J., Koekoekslaan 3, Hoogstraten-Meer, 2321 België

Adreswijzigingen:
Broers, J., Arie Kiekeboomstraat 19, 1785 HJ Den Helder
Documentatiegroep '40-'45, Noorderwierweg 20, 3812 DK Amersfoort
Elbersen, R.G.H., Museum Bronbeek, wijzigen in: Conservator Museum Bronbeek, Velperweg 147, 6824 MB Arnhem
Hofsteenge, C., Gedempte Zuiderdiep 146 a, 9711 HN Groningen
Loeber, H., Heurkenstraat 20, 6659 AR Wamel
Phielix, A., Meengatstraat 108, 6971 VH Brummen
Remeyn, E.A., Rethelstraße 3, 22607 Hamburg, Duitsland
Schooten, G.A. van, Laan van Ouderzorg 303, 2352 HS Leiderdorp
Schuitemaker, L., Schouwenhove 105, 2332 DS Leiden
Stadsarchief en bibliotheek van Maastricht, wijzigen in: Stadsbibliotheek, afdeling Media Dienst KCO, t.a.v. Mediabewerking, Nieuwenhofstraat 1, 6211 KG Maastricht

Overleden:
Rappard, Jhr.ir. F.W., Van Stolkweg 1b, 2585 JL 's-Gravenhage

Opgezegd:
Alphen, E.E.M.T. van, Minervaplaats 213-2, 6525 JG Nijmegen
Groeneveld, C.W., Van Hogendorpstraat 33, 2242 KW Wassenaar
Liemburg, J., Helling 43, 9202 TP Drachten

Aantal leden op 25 maart 1994	519
Nieuwe leden	4
	523
Overleden	1
Opgezegd	3
Aantal leden op 1 juli 1994	519

DE DONDERBUS

Inkoop - Verkoop - Ruil
Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Oostzeedijk beneden 213 A
3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag 19-21 uur
zaterdag 10-18 uur
Telefoon: 010-4140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL